

**MUZEUL JUDEȚEAN
BISTRITA-NĂSĂUD**

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

Volumul II

**BISTRITA
1996**

MUZEUL JUDEȚEAN BISTRIȚA - NĂSĂUD

Studii și cercetări etnoculturale

vol. II

**Bistrița
1996**

Volum îngrijit de:

prof. MIRCEA PRAHASE

prof. IOAN SENI

prof. RADU BĂIEȘ

Volumul “Studii și cercetări etnoculturale” apare ca publicație anuală a Muzeului județean Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan nr. 19, Bistrița, tel./fax: 063/211063.

CUPRINS

PREFAȚĂ

- *Academician ȘTEFAN PASCU - Cluj-Napoca* 5

ACADEMICIENII NĂSĂUDULUI

- *Prof. univ. dr. ALEXANDRU HUSAR - Iași* 9

ACADEMICIENII NĂSĂUDENI ȘI ASTRA

- *Prof. IOAN SENI - Năsăud* 19

NĂSĂUDUL ACADEMICIENILOR ȘI

FASCINANTUL SPIRIT CĂRTURĂRESC

- *Prof. GHEORGHE PLEȘ - Năsăud* 25

NICOLAE ȚĂLAN

- *Preot LEON POP - Năsăud* 33

GEORGE COȘBUC

- *Prof. IOAN LĂPUȘNEANU - Năsăud* 41

MIRON CRISTEA

- *Prof. univ. dr. MIRCEA PĂCURARIU - Sibiu* 55

LEON DANIELLO

- *Prof. univ. dr. doc. CRIȘAN MIRCIOIU - Cluj-Napoca* 61

NICOLAE DRĂGANU

- *Prof. univ. dr. doc. DUMITRU PROTASE - Cluj-Napoca* 67

EMIL ISAC

- *Prof. FLOAREA BUCUR - Târgu-Mureș*

- *Prof. univ. dr. IRONIM MARȚIAN - Cluj-Napoca* 75

SIMEON FLOREA MARIAN

- *Prof. GRIGORE MARȚIAN - Năsăud* 83

IULIAN MARȚIAN

- *Prof. univ. dr. IRONIM MARȚIAN - Cluj-Napoca* 89

CONSTANTIN C. MOISIL

- *Prof. GHEORGHE PLEȘ - Năsăud* 97

IULIU MOISIL

- *Prof. GAVRILĂ TOMI - Năsăud* 105

TIBERIU MORARIU

- *Colonel doctorand VASILE TUTULA - Cluj-Napoca* 113

IACOB MUREȘANU

- *Ec. NICOLAE TRIFOIU - Cluj-Napoca* 119

FLORIAN PORCIUS

- *Înv. SILVESTRU LEONTIN MUREȘANU - Rodna*

- *Prof. LIVIU PĂIUȘ - Rodna* 129

IULIU PRODAN

- *Prof. ROMULUS BERCENI - Năsăud* 135

LIVIU REBREANU

- *Prof. univ. dr. doc. GAVRIL ISTRATE - Iași* 141

GRIGORE SILAȘI

- *Prof. TRAIAN PAVELEA - Năsăud* 147

VIRGIL ȘOTROPA

- *Prof. doctorand LAZĂR URECHE - Bistrița* 157

IOAN AL. MAXIM

- *Prof. dr. IUSTINIAN PETRESCU - Cluj-Napoca*

- *Dr. IOAN CHINTĂUAN - Bistrița* 165

PREFAȚĂ

Academician ȘTEFAN PASCU - Cluj-Napoca

Faima Țării Năsăudului se datorează școlilor năsăudene înființate cu mulți ani în urmă, dintre care a rezistat cu măreție bătrânul liceu, pe ale cărui bănci au studiat oameni valoroși și luptători îndrăzneți pentru cultivarea științei naționale și emanciparea națiunii române în pas cu celelalte popoare ale Europei.

În vremuri de restriște, vrednicii năsăudeni, începând cu cei mai vechi și continuând cu vitejii grăniceri și urmașii acestora care au învins nedreptățile și opresiunea au contribuit la cultivarea limbii române și prestigiul națiunii, chiar dacă, uneori, din cauza vitregiei vremurilor, au rămas singuri să o facă.

Dintre numeroșii tineri, absolvenți ai școlilor năsăudene, mulți au ajuns prin neobosită muncă și dreaptă conștiință la înalta onoare de academicieni, "ocrotiți", asemeni Țării Năsăudului - de înălțimile Ineului și Pietrosului - de piscurile literaturii române - Liviu Rebreanu și George Coșbuc - prin a căror neîntrecută valoare și cultură au depășit de mult granițele naționale.

Încă de la înființarea sa, la 4 octombrie 1863, importanta instituție de cultură năsăudeană - vestitul liceu grăniceresc - își stabilise rostul vieții: "Litterae et virtus - vestra felicitas" = ("Fericirea voastră constă în știință și virtute"), iar îndemnul cel mai strălucitor, ce va dăinui peste timp a fost formulat încă de la inaugurare: "De bate în voi junilor ardoarea spre știință, mai întâi și mai întâi siliți-vă să bată pentru buna cunoaștere a limbii voastre, a literaturii voastre".

Ideea salvării și fericirii prin cultură era prezentată de asemenea cu ocazia acestei inaugurări păstrându-și valoarea peste timp: "În viitor numai de la voi atârnă dezvoltarea noastră culturală și cea materială și, prin urmare, întărirea și înflorirea naționalității noastre române".

Până astăzi asemenea idei au călăuzit generațiile de peste 13 decenii, încât profesorii de limba și literatura română, cei de istorie și limba latină și de alte specialități își împodobeau lecțiile cu fraze asemenea celor exclamate de celebrul dascăl al poetului George Coșbuc, distinsul Grigore Pletosu:

“Limba este mijlocul prin care, mai cu seamă, popoarele se deosebesc unele de altele; mijlocul de înțelegere între fiii acestui popor; limba este aceea pe care, dacă o schimbă cu alta sau o pierde un popor, se pierde el însuși dintre popoare și se schimbă cu desăvârșire”.

Într-o astfel de atmosferă s-au afirmat cei dintâi dascăli ai liceului, s-au format primele generații de absolvenți, s-a instaurat și perpetuat în orașul Năsăud un mediu cultural dinamic cu rădăcini în înțelepciunea poporului și cu piscuri în cultura românească.

Câți dintre miile de absolvenți: literați, medici, ingineri, economiști, profesori, ofițeri, juriști, ... nu s-au mândrit cu sincerele și laudativele aprecieri la adresa acestui liceu!? Iată câteva rânduri trimise liceului de Liviu Rebreanu în 1939: “Liceul grăniceresc din Năsăud (...) mi-a dăruit primele îndrumări de literatură românească (...). A fost totdeauna și mai ales în zilele grele o cetate de românism dinamic și un focar de cultură românească solidă. De aceea aproape toți bărbații de seamă ai Transilvaniei s-au mândrit a fi fost măcar vremelnici elevii liceului năsăudean”.

Cu doctoratul susținut la Universitatea din Viena, Graz, Budapesta, Cluj ... sau fără doctorat, profesori celebri ca Paul Tanco, Artemiu Alexi, Maxim Pop, Octav Barițiu, Constantin Moisil, Grigore Pletosu, Ioan Păcurariu, Nicolae Drăganu, Valeriu Seni, Emil Precup, Victor Motogna, Alexandru Ciplea, Vasile Bichigeanu ... au creat și format viitoare personalități ale științei și culturii românești.

Printre cei care și-au petrecut o parte a tinereții lor în acest celebru liceu se află și cei 17 academicieni - membri corespondenți, membri de onoare ori titulari ai Academiei Române - a căror viață și operă se cuvine a fi cunoscută de generațiile contemporane și viitoare prin intermediul prezentului volum, neuitând că din Țara Năsăudului există și alte numeroase personalități ale căror viață și operă pot constitui obiectul acestui volum.

Inițiativa realizării unei lucrări de referință pentru ținutul năsăudean a avut-o conducerea Despărțământului Năsăud al Astreii în adunarea sa anuală de la Ilva Mare și Măgura Ilvei din 23-24 septembrie 1995 când a fost sărbătorit Liviu Rebreanu la 110 ani de la naștere, prilej cu care i-au fost dezvelite și plăci comemorative în cele două localități, unde a debutat cu nuvela “Codrea” (1908) și unde a lucrat ca ajutor de notar.

Prezenți la aceste manifestări ale ASTREI din Valea Ilvei, profesori universitari din Iași (Gavril Istrate, Alexandru Husar), din Cluj-Napoca (Ironim Marțian, Teodor Tanco, Dumitru Protase, Gavril Scridon, inimosul economist Nicolae Trifoiu ...), precum și numeroși bistrițeni și năsăudeni au îmbrățișat ideea Astreii Năsăudene de a realiza un volum, operă colectivă,

cuprinzând parte de spiritualitatea năsăudeană - ACADEMICIENII. Despre valoare? acestor personalități s-a mai scris (vezi T. Tanco - "Virtus Romana Rediviva", vol. I-VII, sau "Academia Română 1866-1996 - Academicienii năsăudeni și bistrițeni"). O lucrare mai dezvoltată și mai cuprinzătoare se dorește a fi cea de față, în care cei amintiți, la care s-a mai asociat col. drd. Vasile Tutula (Cluj-Napoca), prof. dr. Mircea Păcurariu (Sibiu), prof. dr. Iustinian Petrescu (Cluj-Napoca), prof. Floarea Bucur (Târgu Mureș), ceilalți autori care au ostenit peste un an de zile în documentare. Ea vrea să completeze și să întregască personalitatea și opera concretă a fiecărui academician a cărui tinerețe este legată de celebrul liceu năsăudean.

Acțiunea Astei Năsăudene a fost încurajată și susținută de Consiliul județean Bistrița-Năsăud, Inspectoratul Școlar, Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, Muzeul Năsăudean, Arhivele Statului Bistrița-Năsăud precum și Liceul "George Coșbuc" Năsăud și S.C. SOMPLAST S.A. care au contribuit la realizarea manuscrisului și pregătirea acestuia pentru tipar, și căroră, și pe această cale, le aducem binemeritele noastre mulțumiri.

Plecând de la principiul că două sau mai multe lucrări pot aborda aceeași temă, deosebindu-se firesc, prin conținut și calitate și că realizarea și diversitatea îmbogățesc fondul general al cunoașterii umane, ideea de a da curs acestei prețioase inițiative ni se pare mai mult decât îndrăzneță și lăudabilă, mai ales în acest an când se împlinesc 130 de ani de la înființarea Academiei Române. De asemenea, felicit în modul cel mai călduros pe autorii lucrării și sper ca lecturile să fie benefice în primul rând liceenilor de la Năsăud, dar și pentru marele public în general. Este o lucrare ce ar putea fi luată ca exemplu de către alte centre culturale ale României spre a-și cunoaște academicienii locurilor natale.

ACADEMICIENII NĂSĂUDULUI

Prof. univ. dr. ALEXANDRU HUSAR - Iași

Înființată la 1 aprilie 1866, sub numele de "Societatea literară română", care avea să devină un an mai târziu "Societatea Academică Română", având la bază unitatea limbii vorbite de întregul nostru popor, - încă din primul an al apariției sale - Academia Română se axa pe o idee fundamentală, aceea de a cuprinde reprezentanți din toate țările de limbă română, pentru ca astfel să servească de organ central al dezvoltării culturii unitare a întregului neam.

Așa se explică de ce, chiar în baza Decretului Locotenenței Domnești a Principatelor Unite din 22 aprilie 1866, în componența înaltului for cultural intrau membrii din toate provinciile locuite de români, chiar când acestea erau în afara granițelor de atunci ale țării abia înjghebate. Și, la inaugurarea noii societăți culturale, care avea loc în ziua de 1 august 1867 în casa lui Constantin Grigore Ghica, de lângă intrarea Cișmigiului, în salonul său ornamentat cu ecusoane, drapele, busturi, portrete, flori și cu columna lui Traian "pe un orizont italian", cu harta tuturor provinciilor locuite de români, cu portretele lui Ștefan cel Mare și al lui Mihai Viteazul și cu inscripții patriotice, aveau să se întâlnească, alături de I. Heliade, întâiul președinte al societății, C. A. Rosetti, Laurian și Massim din Muntenia, membri din România de peste Milcov ca Vasile Alecsandri, C. Negruzzi și V. Alexandrescu-Urechia, (de la care venea însăși ideea), cu membrii aceleași societăți culturale, ca Iosif Hodoș și Al. Roman din Maramureș, Timotei Cipariu, George Munteanu și George Barițiu din Transilvania, precum și câte doi-trei din Banat, din Bucovina, Basarabia și chiar Macedonia, întâmpinați sărbătorește de populația însuflețită a capitalei, primiți în ajun la șosea sub un arc de triumf îmbrăcat în flori și verdeață unde fluturau drapelele României, acoperind cu flamurile lor scudele provinciilor românești. Iar cu prilejul inaugurării, care avea loc "cu o pompă măreață și în mijlocul unei afluențe entuziastice" - cum spun martorii vremii - ca un adevărat prooroc al viitorului patriei sale, "în cuvinte înghițite de detunătoare aplauze", Timotei Cipariu declara curajos: "Am început a ne libera Patria, am început a ne libera Limba. Am început,

Domnilor, abia am început; dar nu am terminat; rămâne să continuăm și să terminăm. Era vremea în care "simțământul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la cunoștința pozițiunii care i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această poziție cu demnitate, spunea același Cipariu. În acest cadru, societatea academică se va îngriji ca limba română să scape de jugul despotismului sub care de secole a gemut. Ea va îngriji pentru conservarea unității românilor în toate provinciilor locuite de români ".

Anticipând, cu decenii înainte, unitatea politică a poporului nostru, decretul regelui Carol din 22 aprilie 1867, realiza, în planul culturii, o ordine care în planul politic avea să se realizeze abia după primul război mondial, când în parlamentul român se întâlneau prima oară deputații unei țări întregite.

Ridicată la rangul de institut național cu denumirea de Academia Română, prin legea din 29 martie 1879, prevăzând o lărgire a câmpului de activitate și a numărului membrilor ei, noua instituție își deschidea astfel, din primii ani ai apariției sale, porțile spre toate provinciile componente ale României Mari, având ca obiectiv conștient urmărit cultura limbii și istoriei naționale, a literelor, a științelor și a frumoaselor arte.

N-aveau să treacă decât câțiva ani de la așezarea pietrei fundamentale a acestui monument al poporului nostru și din vechiul ținut îndepărtat al Năsăudului, cunoscut din documente ca *Districtus Rodnensis* sau *Districtul Valachalis*, aveau să coboare, urmând cursul văilor ce coboară spre șesuri, făcându-și vad prin stâncile munților, decenii de-a rândul bărbați luminați, cărturari de tradiție, fii ai populației din greu încercate a acestui ținut cu o bogată istorie sau eminenți foști elevi ai școlii sale, spre Academia Română.

Născut în comuna vecină Beclean, unde tatăl său era preot unit, format la școala din Beclean, la școala franciscană a călugărilor din Dej, la piariști în Cluj, apoi la Năsăud, luând maturitatea în Cluj, de unde a trecut la Blaj studiind teologia, apoi la Viena, unde își ia doctoratul în teologie și unde contribuie la întemeierea societății "România jună", adunând pe toți studenții români din Viena într-un mănunchi, apoi, doctor în filosofie, numit primul profesor de limba și literatura română la Facultatea de Filologie a Universității din Cluj, Grigore Silași este cel dintâi care deschide porțile Academiei. Pentru materialele sale literare, în ședința din 13 septembrie 1877, sub președinția lui Ion Ghica, este ales "membru onorar" al Academiei, face primul pas spre cupola nemuritorilor.

După abia patru ani de la alegerea prof. Silași ca membru de onoare al Academiei Române, își făcea drum spre înaltul for cultural, deschizând astfel

seria unui lanț neîntrerupt de academicieni ai Năsăudului, bătrânul dascăl și gazetar ardelean Iacob Mureșianu. Fiu al acestui ținut, născut în comuna Rebrîșoara, în casa din Valea Gersei, Iacob Mureșianu a fost și a rămas până la adânci bătrânețe, “unul din stâlpii afirmării națiunii române în secolul al XIX-lea, unul dintre cei mai înțelepți și energici conducători ai poporului românesc”.

După încă patru ani de la alegerea lui Iacob Mureșianu, Năsăudul își face intrarea triumfală în Academie prin primul său membru activ, Florian Porcius, la propunerea secțiunii științifice, sub cuvânt că “este unul din exploratorii de frunte ai Transilvaniei” și în special ai fostului district al Năsăudului.

Ales încă înainte de moartea lui Porcius membru corespondent al Academiei în secțiunea literară, la propunerea lui Iosif Vulcan (1 aprilie 1900), George Coșbuc este ales, după 16 ani, în 20 mai 1916, membru activ în locul rămas vacant prin moartea lui Nicu Gane.

În ședința din 7 iunie 1919, la abia un an după moartea poetului, V. Pârvan citea expunerea sa asupra lui Constantin Moisil, propus ca membru corespondent al Academiei Române. Alegerea sa, în 12 august 1948, ca membru titular nu era decât ultima consacrare a unei opere care îl impunea prin ea însăși ca membru activ al înaltului for, căruia i-a slujit aproape o jumătate de veac - conducător al cabinetului numismatic al Academiei Române.

În ședința din 7 iunie 1991 (în aceeași zi în care Constantin Moisil era ales membru corespondent) Ioan Lupaș propune a fi ales membru onorar, părintele episcop al Caransebeșului, viitorul prim patriarh al României, dr. Miron Cristea, după mama sa originar dintr-un sat din județul nostru, și fost elev al gimnaziului superior din Năsăud (clasele V-VIII) în ultima clasă, președinte al Societății literare “Virtus Romana Rediviva”, colaborator al revistei “Muza Someșană”. I-a urmat curând Nicolae Bălan, ales membru de onoare al Academiei, în 10 iunie 1920. Originar din Toplița, dar fiu al școlilor noastre, cu ocazia dezvelirii bustului lui George Coșbuc, în calitatea de mitropolit al Ardealului, transmite corpului profesoral “expresiunea celor mai profunde sentimente de mulțumire și recunoștință, ce le păstrez față de școala al cărui elev mă simt a mă numi”.

După 16 ani de la alegerea sa ca membru corespondent, în ședința din 20 mai 1939 a Academiei Române, la propunerea lui Sextil Pușcariu, e ales membru activ la secția literară Nicolae Drăganu, originar din Zagra, fost elev și profesor la liceul nostru. În 25 mai 1939, la propunerea lui M. Sadoveanu, e ales membru activ al Academiei Române, Liviu Rebreanu, fost și el elev al liceului nostru, atât de legat prin viața și opera sa de ținutul năsăudean.

Prea cunoscuți la Năsăud și, într-un sens, pururea prezenți în viața cul-

turală a oraşului şi ţinutului nostru prin tot ce au făcut sau au scris despre el, despre oamenii lui de odinioară, - Iulian Marţian, Iuliu Moisil şi Virgil Şucropa, membri de onoare ai Academiei Române, ocupă un loc central în atenţia noastră. În ce ne priveşte, sub titlul "Cei trei mari" ne preocupă de mult o reprezentare a lor în faţa obşteii născudene, privind activitatea lor în ansamblu şi în special marea lor izbândă: "Arhiva Someşană", Muzeul Născudului şi înfiinţarea Direcţiei Regionale a Arhivelor Statului din Născud, care a fost însăşi opera lor. Dacă nu erau ei, dacă n-ar fi avut ei grija acestor valori, praf s-ar fi ales de cărţile şi arhivele noastre.

De cuvenita atenţie se bucură în faţa noastră şi academicienii Iuliu Prodan, Tiberiu Morariu şi Leon Daniello.

Ne oprim în continuare asupra unor nume, care dacă nu *stricto sensu*, în sensul larg al cuvântului, ne aparţin şi nu pot lipsi, după opinia noastră, din acest Panteon al Ținutului nostru.

Deşi nu elev al şcolilor noastre şi nici fiu al unei familii din acest loc, născut la Bistriţa, urmând clasele primare la şcoala evanghelică săsească, apoi gimnaziul superior evanghelic din oraşul natal, Gustav Oswald Kisch, student al facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cluj, secţia limba germană, specializat la Universitatea din Tübingen, unde-şi ia doctoratul, viitor preot în Bistriţa şi, ani în şir, profesor la liceul german din capitala judeţului, apoi profesor la Universitatea din Cluj, autor al unor lucrări însemnate privind toponimia şi onomastica săsească, nu este legat de Născud, dar dacă avem în vedere judeţul numit astăzi Bistriţa-Născud, în acest larg context, nu-l putem ignora. Atât privind provenienţa sa, cât şi prin preocupările sale privind limba română veche şi influenţa acesteia în graiul săsesc (mai precis toponimia şi onomastica saşilor), nu ne îndoim, curând opera sa va fi luată în consideraţie de specialiştii români, tocmai din acest punct de vedere revendicându-l în rândul academicienilor nostri. Ales în 25 mai 1993 ca membru de onoare al Academiei Române, la propunerea lui Sextil Puşcariu, ca şi Nicolae Drăgan, ca membru corespondent al Academiei de ştiinţe din Berlin, el e în acelaşi timp unul dintre cei dintâi recunoscuţi şi în afara hotarelor.

Ales ca membru titular activ la secţiunea de ştiinţe matematice, fizice şi chimice, în şedinţa din 2 noiembrie 1948, savantul Grigore Moisil, născut la Tulcea, fost elev al Liceului "Mihail Kogălniceanu" din Vaslui şi "Spiru Haret" din Bucureşti, cu licenţa în matematici la Universitatea din Bucureşti, cu studii de specializare la Paris şi la Roma, cu o strălucită carieră didactică la Universitatea din Iaşi şi la Universitatea din Bucureşti, se prezenta în faţa Academiei Române cu o vastă operă ştiinţifică, căreia avea să-i urmeze, după alegerea sa, o activitate fără egal în domeniu, la noi. Abordând o serie întreagă

de probleme din domeniul geometriei diferențiale, mecanicii analitice a sistemelor continue, de logică matematică, al hidrodinamicii, al mecanicii generale, elasticității, teoriei probabilităților, lingvisticii matematice, premergător, deschizător de drumuri, inovator, cum îl recunosc discipolii săi, Grigore Moisil e, cum scria Mircea Malița, “inseparabil de faza de progres rapid al societății și culturii noastre, de aliniere a ei la ideile secolului și chiar de așezarea ei printr-un strălucit efort anticipator sub semnul viitorului”. Președinte al Societății de științe matematice din România, ani în șir, și al matematicienilor de expresie latină, vicepreședinte al Uniunii Internaționale de Istoria și Filosofia Științelor, membru al Asociației de logica simbolică de la Oslo, făcând parte din comitetele de redacție ale unor reviste de specialitate din țară și de peste hotare, Grigore Moisil se bucură de o largă recunoaștere internațională. Ales din 1964, aproape an de an, membru al Academiei de științe din Bologna, membru al Academiei de științe din Polonia, al Academiei de științe din Mesina, doctor honoris causa al Academiei de științe din Bratislava, Grigore Moisil, academician din tată-n fiu (“tatăl meu cu care am intrat în Academie în aceeași săptămână a anului 1948, însă membru corespondent din 1912”, cum spunea el odată) ne aparține prin însăși obârșia sa. “Integrarea marelui matematician între năsăudeni, remarcabilă figură a științei mondiale, se reclamă prin rădăcinile străvechi pe meleagurile noastre ale familiei sale”, scria unul din primii săi biografi, Teodor Tanco, adăugând: “Originile acestea îi erau scumpe și matematicianului, deși s-a născut la Tulcea. . . S-a socotit el însuși năsăudean. A spus-o în cuvinte emoționate cu prilejul centenarului Liceului “George Coșbuc”, în 1963, evocînd cele trei generații ale familiei care au trecut prin această școală ca profesori și elevi. În temeiul acestor realități afirma că nu numai originile, ci și tradițiile năsăudene ale studiilor matematice, înclinațiile strămoșești, le moștenește și le ridică la cea mai înaltă strălucire prin realizarea unei opere vaste și de-a dreptul atinsă de scânteia geniului”. Fapt confirmat de d-na Viorica Moisil, care în valoroasa-i lucrare “Un om ca toți oamenii” notează: “Se simțea mândru că face parte dintr-o veche familie de grăniceri năsăudeni. Dar mândria aceasta a purtat-o toată viața. Printre manuscrise se află copia făcută de mâna lui privind genealogia familiei Moisil din volumul “Date istorice privitoare la familiile nobile române” de Pușcariu, Sibiu, 1895.”

Născut la Budapesta, coborând după mamă din aceeași veche familie grănicerească a Moisileștilor, cu adânci rădăcini în glia acestui ținut, de care - trebuie s-o spunem - s-a simțit legat până în pragul morții, Tudor Bugnariu, “filosof și publicist român”, ales în aceeași zi cu Iuliu Prodan și Tiberiu Morariu, membru corespondent al Academiei Române în secția de științe eco-

nomice, filosofice și juridice, ne aparține în același sens precis definit. Ca unul dintre cei mai cinstiți militanți pentru o cauză în care crezuse și pentru ca e suferise în viață inclusiv- marea dezamăgire a eșecului utopiei înfrânte în impactul său cu realitatea, - copilăria sa la Năsăud și sângele mamei, care vibra în el pînă în clipa din urmă, îl leagă însă de noi prin fibre ancestrale ce, pe nici o cale, n-au fost și nu pot fi înfrânte.

Nu poate lipsi din acest lanț de aur o nouă verigă componentă de talie europeană, vestitul jurist Traian Ionașcu. Născut la Iași, fost elev al "Liceului Internat" din Iași, licențiat în drept la Universitatea din Iași, doctor în științe juridice la Universitatea din Paris, fiul lui Romulus Ionașcu, născut în Năsăud în sânul unei familii care a dat țării nume mari, Traian Ionașcu, funcționând din toamna anului 1923, la început ca profesor de drept civil comparat, iar apoi din 1927, succesiv, ca profesor de drept civil, la Iași și la București, după un scurt stagiul la Universitatea din Cernăuți, în final la Facultatea Internațională de Drept Comparat din Strasbourg, dezvoltă o impunătoare activitate didactică, dublată de un impresionant număr de lucrări științifice, studii, în limba română și limbi străine, de drept civil, drept internațional de teoria generală a dreptului, drept constituțional și drept administrativ, drept internațional public etc. Participările la congrese și manifestări științifice internaționale (la Bruxelles, Uppsala, Roma, Helsinki, Londra, New York, Paris, Toulouse, Milano), conferințe-cursuri (la Lyon, Nancy, Lille, Bruxelles, Belgrad, Londra, Paris, Strasbourg etc.), conferințe internaționale (Praga, Bruxelles, Lausanne, Copenhaga, Oslo, Viena, Geneva) încununează opera sa, recunoscută în afară. Membru activ al Asociației Internaționale a juriștilor de limbă franceză din Paris, membru activ al Societății de legislație comparată din Paris, membru corespondent al Institutului de studii legislative din Roma, membru corespondent al Internațional Vereinigung für Recht und Sozialphilosophie Berlin, membru al Academiei Internaționale de Drept Comparat din Haga (președinte al secției administrative și juridice a Comisiei naționale române pentru UNESCO), Traian Ionașcu, ales în 1963 membru corespondent iar în 1975 membru activ al Academiei Române, intră de jure și de facto în lotul academicienilor noștri.

Ales în sesiunea din 2 iunie 1945 membru de onoare al Academiei Române, sub cuvânt că "nu e numai un eminent ierarh, constituindu-și dieceza sa pe care cu înțelepciune o conduce de 30 de ani, dar și un distins cărturar și un vorbitor dintre cei mai aleși ai Bisericii noastre din Ardeal", episcopul (numit apoi cardinal) Iuliu Hossu, născut în Milaș, comună pe câmpie din actualul județ Bistrița-Năsăud, este, scria Teodor Tanco, în ultimul volum al lucrării sale "Virtus romana rediviva", cel de al 20-lea academi-

cian al meleagurilor transilvane care aparțin județului Bistrița-Năsăud.

Însta nu se încheie cu aceste nume și nu se oprește la acest număr, dacă avem în vedere - în același sens larg - faptele însăși.

În 1955 membru corespondent, în 1963 membru titular al Academiei Române, își face demn intrarea în șirul nemuritorilor alt fiu al Graniței năsăudene, profesorul Mircea Savul de la Universitatea din Iași. Fiu al lui Alexandru Savul, al doilea bun prieten năsăudean al poetului Mihai Eminescu, după Ioan Neamțu, "primul coleg și prieten al lui Eminescu, năsăudeanul Ioan Neamțu (cărui poetul îi dedicase în 1870 poezia "La moartea lui Neamțu", pe care-l numea "scumpe frate" și pe care, foarte probabil, îl vizitase în casa părinților săi din Feldru) - născut la Iași, Mircea Savul a urmat Liceul Național din Iași, Universitatea din Iași. Licențiat în chimie în 1918 la Iași, e numit asistent la catedra de mineralogie și petrografie a Universității din Iași pe ziua de 1 ianuarie 1919. După studii în Franța, bursier al statului francez la Universitatea din Nancy, e numit geolog la Institutul Geologic al României de la 1 octombrie 1927 (până la 15 martie 1937), paralel șef de lucrări la Laboratorul de Mineralogie generală al Facultății de științe din București 1927, conferențiar la catedra de Mineralogie și Petrografie generală a Universității din București. În Anuarul Universității Mihăilene din Iași 1936/37, îl găsim profesor titular la catedra de Cristalografie, Mineralogie și Petrografie de la Facultatea de științe, curând șef al catedrei de mineralogie și geologie, predând disciplinele mineralogie, cristalografie, petrografie, până la moartea sa în 1964.

Autor al unor lucrări privind fosforitele paleozoice din nordul Basarabiei (în limba franceză), profirul de la Isaccea, erupțiunile de diabază din nordul Dobrogei, prezența nichelului în serpentinele cromofore din Banat, unele roci din Babadag (Tulcea) și al unor cursuri ca "Magma și zăcămintele de minereuri de afiliațiune magnetică, cu exemple din România", Mircea Savul n-a rămas însă străin de vatra ancestrală sau de meleagurile ei învecinate. Lucrări ca *Les gisements de minerois du manganese du bassin de Neagra Șarului, Șisturile cristaline și zăcămintele de manganез din regiunea Șarul Dornei, Die Basaltandesite von Toplița und Sărmaș, Regiunea șisturilor cristaline cuprinse între Vatra Dornei și Borsec, Marginea de Est a regiunii vulcanice a Călimanilor, sau Le cristallin de Bistrița (La region Dorna-Broșteni)* și altele precum *Cartări în regiunea Cărlibaba (Bucovina), Fenomene metamorfice provocate de erupțiile andezitice din munții Călimani (Colibița, regiunea Cluj)* o confirmă cu atât mai mult cu cât, antrenând și pe colaboratorii săi în cunoașterea tainelor subterane ale plaiurilor acestor zone, acest influent creator de școală a reușit să propună specialiștilor un domeniu

cvasiignorat până atunci, atât de aproape de zona de baștină. Se gândea la noi cercetări în județ și avea în vedere proiecte de amploare care priveau direct această zonă.

Dacă-i revendicăm pe Simion Florea Marian și pe Emil Isac (pentru faptul că cel dintâi a făcut o clasă la Liceul din Năsăud iar al doilea trei) dacă nu cumva primul, născut în Bucovina, era de obârșie năsăudeană), în egală măsură, dacă nu și pe mai adânci temeiuri, îl putem revendica și pe fiul Năsăudului Alexandru Savul printre academicieni. S-a recunoscut ca atare... A donat Arhivelor Statului din Năsăud un valoros material arhivistic al familiei sale năsăudene prin intermediul regretatului Anton Coșbuc, venit cândva la Iași special în acest scop. Se simțea mândru că descinde dintr-un prieten apropiat al poetului nostru național căruia același ținut îi oferise în viață și pe neuitata fiică a Năsăudului, Veronica Micle.

Nu putem încheia acest succint expozeu asupra academicienilor noștri fără a aminti aici numele unui nedreptățit: Sever Pop. În fața istoriei nu poate lipsi, căci n-a lipsit din marea falangă a înaintașilor săi.

Născut în Poiana Ilvei din părinți țărani, fiu din moși strămoși al acestui sat, unde urmează trei clase primare, a patra și liceul la Năsăud, pe care-l absolvă "cu eminență", student al Facultății de Litere și Filosofie la Universitatea din Cluj, licențiat în specialitatea limba și literatura română, doctor magna cum laude al Universității din Cluj, profesor secundar și asistent la Facultate, Sever Pop cunoaște în curând calea străinătății. Doctor în filologie romanică la Paris, cu studii de specializare(și cercetare) în Franța, Spania și Italia, fost lector de dialectologie, apoi conferențiar la Universitatea din Cluj, în 1939 profesor la Cernăuți, în 1940 la București, apoi director adjunct al școlii Române din Roma(din 1941 până 1946-47) profesor la Universitatea catolică din Louvain (Belgia) între 1948 și 1952, din 1952-1961 profesor extraordinar plin la Louvain, paralel Michigan și Rio de Janeiro(1954) -a trăit ani în șir departe de țară. Încă din 1927 membru al Societății lingvistice din Paris și din 1942 al celei din Geneva, din 1951 fondator și director al Centrului Internațional de Dialectologie, participant la zeci de congrese internaționale, extinzând cercetări lingvistice în zeci de state europene ca și în Brazilia, Statele Unite ș. a, el desfășoară o activitate, fără îndoială, extraordinară. "Călător prin sute și sute de orașe ale globului, din Cluj la Ierusalim, de la București la Pekin, de la Năsăud la Rio, cum ni-l prezintă Teodor Tanco, "a fost cel mai circulat român al secolului, în scopuri științifice și a răspândit numele neamului pe mai toate meridianele lumii. "Lucrările sale, începând cu *Grammaire roumaine* (Berna, 1947), *Les problèmes de la toponymie et de l'anthropologie roumaine* (1949), La

Dialectologie, două volume (1950), cunoscute de specialiști din lumea întreagă - *Encyclopedie linguistique* (1952), *Atlas linguistique sonore de la Belgique et de regions limitrophes* (1956), culminând cu opera sa publicată postum de Alexandra Sever Pop, *Limba română, romanitate, romanism*, Belgia, 1969, sunt deopotrivă dovada unei autorități științifice fără egal în materie ca și expresia unei indisolubile comuniuni cu țara de baștină. Studii ca *Limba noastră, Limba pentru români, Limba română și limbile romanice, 1 Decembrie 1918, Limba literară și graiurile populare, Badea Cârțan, în slujba Unirii sufletești române și romane, Timotei Ciparul, Limba vorbită de românii de pretutindeni* ș. a., publicate de soția sa în volumul postum mai sus citat, vin în sprijinul acestei idei. Masiva sa lucrare *Grammaire roumaine*, "prima mea carte tipărită printre străini", cum nota el însuși, cu caldă dedicație "A mon cher pays", vorbește de la sine.

Recunoscut ca principal autor al *Atlasului lingvistic român*, apărut la Cluj în 1938 și Sibiu 1942, -între 1930 și 1939 promotor al unor cercetări de teren "de la râul Nistru până la Tisa și de la Boian la Balcic extinse de asemenea asupra dialectelor latine din aria Balcanică "-Sever Pop se leagă, prin mii de fire invizibile, de patria sa, de graiul neamului cântat, la noi, pe versuri de George Coșbuc. Erudit filolog, situat printre cei mai de seamă lingviști ai secolului, membru al celor mai mari societăți lingvistice din lume, membru corespondent al Academiei de la Crusca din Florența, membru corespondent al Real Academia de Buenes Letras din Barcelona, membru de onoare al Academia Catholica Hungarica din Roma, Croix de Chevalier dans l'Ordre de Palmes Academiques de France cum poartă lipsi din Academia Română?

Dacă din considerente numai și numai politice, prin definiție instabile și pasagere, nu și-a putut ocupa în timpul vieții locul cuvenit în acest for național, cine ne asigură că înalta instituție nu va găsi modalitatea de a-l declara, nu atât pentru gloria lui cât spre cinstea ei, membru de onoare post mortem al Academiei Române ?

Membru al Secției literare a Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (Astra), -Sever Pop merită din partea Astrei, poate chiar cu prilejul acestei sesiuni(printr-un memoriu semnat de noi toți, adresat conducerii Academiei Române sau secțiunii literare a acesteia) o inițiativă în acest sens, nu fără certe șanse de reușită.

Se conturează astfel, în final, o vie constelație pe cerul acestui ținut, care prin stelele ei de înaltă mărime luminează în fond cerul țării întregi și nu rareori se vede departe și peste hotare.

Nu este aici locul și poate nici timpul să dăm explicații, să tragem concluzii. Dar o constatare ni se impune, oarecum de la sine, cu logica evidenței,

privind marele număr al academicienilor Năsăudului. Azi, când putem vorbi despre toți (au fost vremuri când ne era interzis să vorbim despre unii altfel decât în șoaptă) ne putem da seama: puține orașe din țara noastră au dat mai mult, puține ținuturi, dacă avem în vedere Năsăudul în sens larg, în convenita accepțiune a noțiunii.

Datorăm grațitudine, astfel, Despărțământului Năsăud al Astrei, fruntașilor săi de odinioară ai Astrei și curajul acelora, că au inițiat această acțiune în memoria academicienilor Năsăudului, legitimă cu atât mai mult cu cât nu puțini dintre ei, dacă nu majoritatea lor, au fost în același timp, membri activi sau de onoare ori pe viață ai Astrei. Faptul că azi, cadre didactice, oameni de știință și cultură, cu state de serviciu de o viață, din centrele mari de cultură ale țării, își dau mâna cu tinerii dascăli ai școlilor năsăudene, cu cercetători din partea locului, care au pus mâna pe condei să-și aducă obolul strădaniei lor într-un volum în care își vor vedea poate întâia oară numele tipărit într-o carte - nu poate fi îndeajuns prețuit.

E meritul Despărțământului Năsăud al Astrei de a antrena și coordona un efort solidar care onorează acest ținut de veche tradiție și prin care Astra revine la funcția ei de odinioară în acest con de umbră al Ardealului, redându-i cu îndrăzneală lumina și repunându-l în atenția țării, a contemporanilor și a urmașilor noștri.

Precum e un merit al Despărțământului Năsăud al Astrei, în sfârșit, și acela de a găsi în Năsăudul de azi, în același sens larg al cuvântului, o mână de oameni care, prin înțelegerea și mărinimia lor, fac front comun în jurul acestei redute, care nu trebuie și nu poate fi înfrântă de adversitățile unei vremi nu mai grele decât multe prin care acest ținut a trecut. În același fel, cu mândria cronicarului care spunea: "Nasc și în Moldova oameni", noi cei de azi și cei de mâine vom putea spune, pe drept cuvânt: Nasc și la Năsăud oameni!

ACADEMICIENII NĂSĂUDENI ȘI ASTRA

Prof. IOAN SENI - Năsăud

În urmă cu 90 de ani, la Adunarea generală a ASTREI la Brașov (1906), unul dintre fruntașii Asociațiunii, A. Bârseanu, preciza încă o dată scopul acesteia: "... cultivarea literaturii naționale și propagarea culturii în sânul poporului", iar raportul ASTREI cu ACADEMIA ROMÂNĂ este la fel de explicit precizat: "Asociațiunea nu este o academie, o societate de oameni învățați, ci numai o însoțire de oameni doritori de învățătură... O societate pentru lățirea luminei în straturile cele mari ale poporului, o însoțire pentru popularizarea științei și pentru creșterea sentimentelor bune..."¹.

Analizând acum și atent realizările Asociațiunii vom constata numeroase împliniri pe ansamblu și-n mod special, la nivelul tuturor secțiunilor sale. Direcțiile vizate de aceste împliniri atingeau interesele culturii naționale: cultivarea și promovarea limbii române, cercetarea istorică, păstrarea și valorificarea documentelor, promovarea literaturii naționale, progresul economic și social al neamului românesc...

Pentru aceasta ASTRA și-a creat instituții proprii de cultură și educație națională, a organizat manifestări culturale prin care a stimulat progresul economic, învățământul și artele, emanciparea celor mulți și nevoiași... De aceea și-a înființat biblioteci proprii, publicații proprii, a organizat expoziții industriale, agricole, etnografice; a realizat numeroase prelegeri și conferințe pe teme de larg interes; a stimulat înființarea de bănci și reuniuni de întrajutorare; a acordat burse (stipendii) stimulând numărul intelectualilor, meseriașilor și a bunilor "economi" (agricultori); a organizat concursuri și a oferit premii pentru scrieri literare, istorice, medicale, economice, pedagogice etc ...

Era dreptul națiunii române de a aspira la o cultură națională proprie putându-se asemăna cu "dreptul individual la viață, la patria sa, la aer și lumină"², însă atingerea unui înalt nivel de cultură era condiționată: de... "bunăstarea materială este o condiție neapărată pentru orice înaintare mai însemnată în cultură" - explicita același A. Bârseanu la Adunarea Generală a ASTREI de la Bistrița (1907)³. Iar la Adunarea anuală de la Orăștie (1913) se

lansa adevărata misiune a ASTREI, crezul său testamentar: "înmarmarea poporului cu armele biruitoare ale științei, înălțarea lui din ce în ce mai mult pe scara nesfârșită a progresului, îngrijirea însușirilor sale caracteristice, a limbii strămoșești, a datinilor moștenite de la înaintași, înaintarea lui morală și materială, deprinderea lui cu tot ce este bun, drept, frumos și folositor - cu un cuvânt: asigurarea viitorului și pregătirea unui viitor mai bun prin cultură"⁴.

Iată de ce ASTRA și-a manifestat interesul față de Academia Română publicând cu regularitate în revista sa, *Transilvania*, informații despre lucrările sesiunilor anuale, despre preocupările sale științifice și culturale, apeluri pentru sprijinirea ei, concursuri pentru realizarea de studii istorice, lingvistice și alte domenii. Au fost consemnate cu satisfacție progresele Academiei Române și s-a luat atitudine față de dezinteresul statului ori al altor instituții față de înaltul for cultural al românilor.

Cu mari greutăți, dar cu împliniri reciproc avantajoase, ASTRA și Academia Română se vor completa substanțial, prima fiind o adevărată ucenicie pentru mulți dintre membrii înaltului for academic, aspect constatat și între Astra năsăudeană și academicienii năsăudeni...

La început activitatea Secțiunii literare a Asociațiunii a fost chiar săracă, cu excepția unor rezultate individuale, izolate printre care și a prof. Grigore Silași, primul dintre academicienii năsăudeni, preocupat în a informa publicul cu diverse tendințe, păreri și polemici lingvistice; preocupat de stimularea studiilor de istoria limbii, lingvistică, de legiferarea unei ortografii unitare, de definitivare a sistemului de scriere; de dialectologia limbii române, de definitivarea unui dicționar și a unei gramatici românești; convins că "acolo unde nu ajung documentele și monumentele istorice, tot rămâne încă un document și un monument mai istoric decât toate - limba română care ... ne istorisește trecutul poporului, ... ne reflectă gradul lui de cultură, modul de cugetare și simțire"⁵. Astfel de preocupări i-au animat și pe ceilalți academicieni năsăudeni, printre care George Coșbuc, Liviu Rebreanu și-n special pe Nicolae Drăganu, membru apoi președinte, al Secțiunii Literare a Astrei, preocupat de studii etimologice, de toponimie, antroponimie, lexic și gramatică...

George Coșbuc era prezent în fiecare casă prin poeziile sale publicate și popularizate de Biblioteca Poporală a Astrei, dezvoltând cu prisosință dragostea față de satul natal, eroismul neamului românesc. Tot aștrii îi vor ridica bustul de la Năsăud, mărturie stând corespondența acestora cu sculptorul Corneliu Medrea, corespondență păstrată în Arhivele Statului, Fondul Astra. Prezența poetului la acțiunile Despărțământului năsăudean era sporadică, în schimb, Liviu Rebreanu, în romanul său ION redă scene autentice de la adunările Astrei la care a participat: Maieru (1908), Ilva Mare și Sibiu

(1909), ulterior, făcând parte din conducerea Secțiunii Literare a Asociațiunii, fiind prezent și la Congresul cultural al acesteia din aprilie 1930, apreciind pozitiv sau negativ diverse acțiuni astriste la care a participat, dar încurajând de fiecare dată cultivarea datoriei față de țară și neamul românesc⁶.

Florian Porcius și Iacob Mureșianu sunt printre primii intelectuali năsăudeni membri ai Astei militând activ pentru înființarea Despărțământului năsăudean; Florian Porcius fiind și primul președinte al Comitetului de inițiativă în vederea reușitei acestui act care se va finaliza strălucit la 21 august 1881, când s-a creat Despărțământul. Ulterior, Florian Porcius a fost ales președintele Secțiunii științifice biologie-fizică, stabilindu-i reședința la Rodna unde va avea dese întâlniri și schimburi de idei cu specialiști și discipoli pe teme științifice adecvate. Aștristii năsăudeni îl vor cinsti pentru prestigiul și activitatea sa științifică de botanist la împlinirea vârstei de 80 de ani în cadrul adunării generale a Despărțământului realizată la Rodna în 1896 într-o ambianță astristă rămasă celebră iar Asociațiunea i-a premiat și tipărit mai multe lucrări dintre care cea mai importantă a fost: "Flora phanerogamă din fostul district al Năsăudului" (1880). Peste timp, alți academicieni năsăudeni, Iuliu Prodan și Tiberiu Morariu vor avea preocupări științifice asemănătoare, primul în științe naturale, cel de-al doilea în științele geografice, bucurându-se la rândul lor de-o justă și o înaltă stimă. Școlile din satele natale le poartă numele...

Celebri rămân pentru activitatea lor științifică, cât și pentru activitatea lor astristă academicienii năsăudeni Constantin Moisil-numismat și Iuliu Moisil-enciclopedist, fiecare având funcția de director ori președinte al Despărțământului năsăudean, primul între anii 1881-1892, iar al doilea între 1934-1947. Sub îndrumarea lor Astra năsăudeană a cunoscut frumoase perioade de prosperitate pe toate planurile: cultural, științific, publicistic, pedagogic, medical, economic, tehnico-industrial, muzical etc.

Atât academicianul Iulian Marțian, cât și Virgil Șotropa au făcut parte din Secțiunea istorică a Asociațiunii, așa cum și academicianul Leon Daniello făcea parte din Secțiunea medicală, contribuind fiecare cu lucrări numeroase, studii și articole la elucidarea multor probleme, fie de istorie locală, fie de educație medicală. ARHIVA SOMEȘANĂ, mai cu seamă, este oglinda fidelă a acestor preocupări de cercetare precum și volumele realizate și publicate în beneficiul zonei noastre și al țării, din care unele au fost premiate de ASTRA și utilizate prin Biblioteca Poporală.

Patriarhul Miron Cristea și mitropolitul Nicolae Bălan, foști elevi ai Liceului năsăudean, continuau linia întâilor stătători ai Astei: "Popoarele mai nainte au putut trăi fără literatură, eară astăzi așa ceva este curat peste

putință”⁷. Folosind biserica ortodoxă ca mijloc de rezistență națională, de emancipare economică și spirituală, corifeii bisericii s-au situat pe linia întâi în lupta cu ignoranța, fiind unul din exemplele de urmat în educația patriotică, familială, de educație în spiritul valorilor noastre multiseculare. Ba, mai mult, mitropolitul Bălan insistă ca “Astra să nu facă politică, să nu se pună în serviciul nici unui partid politic”, iar la oferta guvernanților să se răspundă “că vrem colaborare, dar fără amestec în desfășurarea programului nostru, al Asociațiunii” (În ședința C.C. al Astei din 4 mai 1946, documentul 909).

În vrednicia lor aștristii vremii, cinstind memoria celor ce s-au jertfit pe altarul unității naționale și a emancipării neamului românesc, au realizat, întru veșnică neuitare, busturi, plăci comemorative, obligând plăcut generațiile contemporane și cele viitoare la cinstire și pioasă aducere aminte.

Pe aceeași lungime de undă cu înaintașii, aștristii actuali născuți au inițiat un program de comemorări ale personalităților locale organizând simpozioane și dezveliri de plăci comemorative, acțiuni ce au avut loc până acum în cinstea lui Iuliu Moisil (placă dezvelită în Piața Unirii din Năsăud), a lui Iulian Marțian și Virgil Șotropa (plăci dezvelite pe casele unde au locuit în Năsăud și a căror străzi, prin grija Consiliului local și al Primăriei, le poartă numele).

Ministrul învățământului prof. univ. dr. Liviu Maior, în prezența unei numeroase asistențe și a oficialilor locali și județeni, a dezvelit placa comemorativă a unuia dintre academicienii Năsăudului - Virgil Șotropa - căruia i-a etalat calitățile de veritabil istoric și publicist.

Din inițiativa aștristilor ilveni i-au fost dezvelite plăci comemorative lui Liviu Rebreanu, la Măgura Ilvei, unde a lucrat ca ajutor de notar și la Ilva Mare, unde a debutat în 1908 cu nuvea CODREA inspirată din viața ilveană, acțiunea fiind ocazionată de împlinirea a 110 ani de la nașterea romancierului. Cu acest prilej, în cadrul simpozionului realizat în colaborare cu profesori universitari din Cluj-Napoca, Iași, Baia Mare, Sibiu, Tg. Mureș și sub egida Muzeului Județean, s-a hotărât realizarea unui volum dedicat academicienilor născuți prilejuit de împlinirea a 130 de ani de la înființarea Academiei Române. Solicitudinea cu care au răspuns profesorii universitari, sprijinul sponsorilor locali și încurajarea primită de la Consiliul Județean, ne-au adus în pragul împlinirii acestui gând, pe cât de ambițios, pe atât de responsabil.

Realizarea acestui volum rămâne doar un pas modest întru cinstirea înaintașilor. Numeroase alte inițiative, la care Astra născuțeană se va alătura în realizarea lor instituțiilor oficiale prind tot mai mult contur: a) realizarea unei galerii de portrete ale academicienilor născuți găzduită de Liceul “George Coșbuc” - forul școlar care le-a ocrotit tinerețea și i-a pregătit în formarea lor ca temerari și neobosiți oameni de cultură, știință și artă; b)

realizarea unei galerii de busturi din marmură sau bronz găzduită fie de parcul central al orașului, fie de spațiul verde din fața liceului, dominată astăzi de bustul poetului Coșbuc, fie de un alt spațiu adecvat oferit de ierarhii județului nostru. Busturile din marmură (zăcământ foarte bogat în zona noastră) s-ar putea realiza prin câteva tabere de vară ale sculptorilor contemporani.

c) realizarea unui nou volum cuprinzând viața și opera academicienilor năsăudeni, revăzut și completat cu discursurile de recepție la Academie precum și cu date noi din vasta lor operă. Aceasta cu atât mai mult cu cât există numeroase controverse privind statutul de academician al mai multor personalități locale (Sever Pop, Mircea Savul etc).

Stă în putința contemporanilor, dar mai ales a urmașilor noștri să împlinească aceste gânduri, spre lauda și cinstea lor, îndeplinindu-și o datorie sfântă față de cei ce-au adus atâta faimă Țării Năsăudului.

NOTE

1. "Transilvania", XXXVII, 1906, p. 90-93.
2. "Transilvania", XLI, 1910, p. 149.
3. "Transilvania", XXXVIII, 1907, p. 198.
4. "Transilvania", XLIV, 1913, p. 397.
5. "Transilvania", VIII, 1875, p. 33.
6. "Transilvania", 61, 1930, p. 3-394.
7. Șaguna, A., *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii ...*, Sibiu, 1862, p. 79-80.

NĂSĂUDUL ACADEMICIENILOR ȘI FASCINANTUL SPIRIT CĂRTURĂRESC

Prof. GHEORGHE PLEȘ - Năsăud

Panoramicul “nemuritorilor” din Academia Română plasează la loc de cinste pe cei 17 care au purtat în personalitatea lor amprenta spiritului cărturăresc al Năsăudului și școlilor sale. Unii și-au realizat integral studiile secundare aici, alții numai parțial; au beneficiat cu toții de profesionalismul și generozitatea dascălilor lor, de forța și competitivitatea climatului cultural local.

Cei mai mulți au știut să se reîntoarcă la izvoarele năsăudene care le-au generat setea de cunoaștere și înțelepciune, sau au sădit în alte părți ale României mlădițele care dăduseră roade binecuvântate în mediul năsăudean.

Școlile Năsăudului le-au dat minte și inimă, știință și conștiință, dorul de învățătură și mândria de a fi cărturar al neamului românesc. În diferitele perioade istorice în care au învățat cei 17 “nemuritori” care au studiat cel puțin un an școlar în Năsăud au fost elevi ai “Școlii Triviale”: jurnalistul Iacob Mureșianu și botanistul Florian Porcius, învățători ai Școlii normale, filologul Grigore Silași, Iuliu Moisil, George Coșbuc, Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Constantin Moisil, Nicolae Drăganu și Nicolae Bălan. Florian Porcius a urmat și Cursul Preparandial înființat de Ion Marian și l-a absolvit în 1838.

Au fost elevi ai Gimnaziului (Liceului) Grăniceresc: folcloristul Simion Florea Marian (clasa VII-a), romancierul Liviu Rebreanu (clasele I-II), poetul Emil Isac (clasele VII-VIII) botanistul Iuliu Prodan (clasele V-VIII), patriarhul Miron Cristea (clasele V-VIII), geograful Tiberiu Morariu (clasele IV-VIII), arheologul Iulian Marțian (clasele I-VI). Au urmat integral liceul la Năsăud poetul genial și traducătorul nepereche George Coșbuc, publicistul Virgil Șotropa, istoricul și numismatul Constantin Moisil, enciclopedistul Iuliu Moisil, mitropolitul Nicolae Bălan, lingvistul Nicolae Drăganu și ftiziologul Leon Daniello. Aceștia au fost declarați bacalaureați la Năsăud, alături de Miron Cristea, Tiberiu Morariu și Iuliu Prodan.

Ca membrii titulari ai Academiei au fost primiți direct Florian Porcius (1882) și Liviu Rebreanu (1919). Au fost membrii titulari cu stagii de core-

spondent: George Coșbuc (1916, corespondent din 1900); Constantin Moisil (1948, corespondent din 1918) și Nicolae Drăganu (1939, corespondent din 1923). Cu statutul de membru corespondent au funcționat Emil Isac (1948), Tiberiu Morariu (1955) și Leon Daniello (1965), iar ca membrii de onoare Iacob Mureșanu (1877), Grigore Silași (1877) Simion Florea Marian (1881), Miron Cristea (1919), Nicolae Bălan (1920), Iulian Marțian (1933), Virgil Șotropa (1943), Iuliu Moisil (1943) și Iuliu Prodan (1955).

Cei mai mulți dintre academicienii Năsăudului s-au integrat cu pasiune în activitatea de cercetare a perenității valorilor culturale și științifice ale spiritualității românești. Le-au format aceste deprinderi și preocupări profesorii lor, atât la clasă cât și în cadrul societății școlarelor "Virtus Romana Rediviva". George Coșbuc și Miron Cristea au fost președinți ai societății. Miron Cristea și Constantin Moisil au obținut premii pentru lucrări la cercuri pe teme stabilite de profesorii îndrumători: "Viața și scrierile lui Publiu Virgiliu" (Miron Cristea - 1886). Petőfi Șandor "Schită biografică literală și traducerea scrierii lui Ianoș Vitez" - "Amiciția" - 1894 (Constantin Moisil). La ședințele societății a citit primele sale creații poetice George Coșbuc. În cadrul seratei literare din 6 februarie 1897 s-a afirmat public sensibilitatea elevului de 12 ani Liviu Rebreanu și admirația sa pentru George Coșbuc, el recitind cu multă emoție "El-Zorab".

Revista manuscrisă "Muza Someșană" redactată de Societatea Virtus Romana Rediviva a găzduit în numărul său din 1883/1884 primele poezii publicate de George Coșbuc.

În publicațiile pedagogice năsăudene: "Magazin Pedagogic", "Școala Română", "Școala Practică" ale lui Vasile Petri (în colaborare cu profesori ai gimnaziului), în Anuarele liceului, în revistele "Recreații Științifice" din Iași și "Revista Științifică" din București, își afirmau valoarea și creativitatea dascăli năsăudeni ca: Paul Tanco, Artemiu Publiu Alexi, Maxim Pop, Ion Tanco, Ioan Marte Lazăr, Constantin Moisil, Grigore Pletosu. Cu eforturi extraordinare, duse până la limita sacrificiului material, profesorii năsăudeni reușeau să tipărească manuale, cărți și culegeri de probleme prin care înțelegeau să vină în sprijinul elevilor lor.

Cu excepția lui Tiberiu Moraru, toți ceilalți academicieni năsăudeni au învățat înainte de 1918, școlile lor depinzând de administrații străine: austriacă sau maghiară, care nu încurajau tipărirea de manuale în limba română pentru cele câteva licee românești din Ardeal. Maxim Pop cu "Gramatica Română", Grigore Pletosu cu "Propedeutica filozofică" în două volume: psihologică și logică; Octaviu Barițiu cu "Gramatica limbii maghiare" și "Dicționarul unguresc-românesc pentru școlile populare și private", precum și

Paul Tanco cu volumul I din "Probleme algebrice" au răspuns cu abnegație și sensibilitate nevoilor didactice ale timpului lor și intereselor copiilor românilor din clasele lor.

Maxim Pop și Artemiu Publiu Alexi au dat măsura valorii lor creatoare, a curajului și patriotismului tipic intelectualului transilvănean, prin publicarea și răspândirea pe fascicule a operei lor "Rezbelul oriental ilustrat", prima cercetare publicată asupra Războiului de independență (1877-1878).

Mai târziu, după exemplul lor, Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, viitori academicieni, profesori ai liceului în 1913, anul semicentenar, publică volumul de referință "Istoria Școalelor Năsăudene", adevărat tezaur de informație istorică și pedagogică.

Cu astfel de modele de angajare spirituală, elevii năsăudeni erau mobilizați spre propria lor formare, nu numai din perspectiva nevoii de progres școlar ci și spre abordarea cu îndrăzneală a actului de cercetare în disciplinele preferate.

Dacă urmărim distribuția profesorilor formatori, viitori academicieni năsăudeni, vom constata că numărul cel mai mare de elevi, viitori academicieni, l-au avut tocmai profesorii care s-au afirmat polivalent și la înalt nivel științific: Grigore Pletosu (I. Moisil, G. Coșbuc, V. Șotropa, I. Marțian, M. Cristea, C. Moisil, N. Bălan, I. Prodan, L. Rebreanu, E. Isac), dr. Constantin Moisil, dr. Paul Tanco, dr. Ion Mălai, dr. Artemiu Publiu Alexi - toți doctori în filozofie, Octaviu Barițiu și Maxim Pop (I. Moisil, G. Coșbuc, V. Șotropa, I. Moțiocu, N. Bălan, C. Moisil, I. Prodan).

Profesorul de filosofie și de religie ortodoxă Grigore Pletosu ocupă o poziție emblematică în destinul cărturăresc al Năsăudului. A avut șansa să fie elev al clasei cu care s-a înființat liceul și să fie ales să exprime cuvântul de mulțumire al elevilor la festivitatea de deschidere din 4 octombrie 1863.

Clasat al doilea la primul examen de bacalaureat organizat în Năsăud în 1871, este trimis ca bursier al Fondurilor Grănicerești la Sibiu pentru studii teologice și la lecții pentru studii filosofice. Încadrat în liceu în 1878 predă filosofia și religia ortodoxă pentru cei 50-80 de elevi de această confesiune. I se completează catedra cu ore de limba română, limba latină, obiecte pe care i le predă și lui George Coșbuc de îndată ce a venit în liceu. Pe parcursul multor ani a fost profesor îndrumător al Societății școlarilor V.R.R. Avea șansa de a-i cunoaște pe toți elevii liceului prin activitățile de cânt bisericesc pe care le predă și pentru copiii de confesiune greco-catolică. A știut să discearnă esențialul din tumultul cotidian, marile direcții de urmat și lucrurile importante de realizat, dar mai ales să descopere, să încurajeze și să urmărească în timp destinul celor mai valoroși elevi ai săi, aceștia fiind George Coșbuc căruia i-a fost primul critic și îndrumător literar, Elie Cristea, patriarhul care

și-a luat numele de călugăr Miron și mitropolitul ortodox Nicolae Bălan, toți trei membri ai Academiei Române. A publicat studii și articole în revistele "Enciclopedia Română" și "Transilvania". Pe lângă manualul de propedeutică a mai publicat "Retorica și carte de cetire" și în colaborare cu Ion Gheție "Dogmatica Ortodoxă". Pentru meritele sale deosebite guvernul României îl decorează în 1928 cu Corana României gradul de comandor.

Numit după pensionare protopop ortodox de Bistrița, are ocazia să participe în 1926 la festivitatea de dezvelire a bustului lui George Coșbuc din fața liceului. Cuvântul emoționant care l-a prezentat vorbind din nou, a evidențiat calitățile de psiholog și profesor care l-au făcut atât de iubit elevilor săi, care, asemeni lui Coșbuc, îl căutau de câte ori se reîntorceau în Țara Năsăudului.

Multilateralitatea preocupărilor sale, angajarea sa permanentă și nivelul calitativ al împlinirilor care i-au încoronat activitatea didactică și pastorală, constituie trăsături definitorii ale spiritului cărturăresc năsăudean, impresionează prin perenitatea performanțelor sale.

Un aport deosebit în ridicarea nivelului didactic al liceului năsăudean l-a avut strategia de încadrare cu absolvenți ai universităților de valoare care au fost selecționați dintre cei mai valoroși elevi ai școlilor năsăudene și cărora li s-au acordat burse de studii din fondurile grănicerești. Exemplul lui Grigore Pletosu a fost întregit de grupul de patru doctori în filozofie ai Universității din Viena și a celei din Graz. Paul Tanco, Constantin Moisil, Ion Mălai și Artemiu Publiu Alexi au urmat exemplul lui Ioan Marte Lazăr și s-au întors de la studiile superioare cu titlul de doctori. Apoi să predea orice obiect de învățământ ei au permis conducerii liceului să acopere toate clasele cu profesori calificați de înaltă ținută. Alegându-și disciplinele favorite: Paul Tanco - matematică, Constantin Moisil - limbi clasice, Ion Mălai - istorie și Artemiu Publiu Alexi - biologie, au acționat pentru creșterea nivelului de pregătire al elevilor oferindu-le modele care au fost urmate la nivel performant de mulți dintre ei și la nivel academic de cei mai valoroși.

Marea pasiune a lui Artemiu Publiu Alexi au fost științele naturii, cu deosebire botanica spre care a fost atras de Florian Porcius. A adunat cu mult sârg și randament material didactic pentru "Colecțiunile de istorie naturală" în numai trei ani ajungându-se la peste 1200 de piese. Studiile publicate abordau un areal variat: "O excursie botanică în România și Dobrogea", "Istoria ideilor cosmogonice și geologice", "Poesia sau filosofia naturii", "Românii la Plevna", "Însemnătatea științelor naturale în gimnaziu", "Meteorologia", "Helveția și Wilhelm Tell".

Amplitudinea și densitatea preocupărilor didactice de documentare,

cercetare și prelucrare a informațiilor științifice erau impresionante. Artemiu Publiu Alexi întrunchipa până la modelare dascălul profesionist, activ, polivalent, exigent mai întâi cu el însuși, dar și cu ceilalți, curajos până la sacrificiu, veșnic neobosit.

Curajul de a fi publicat împreună cu vărul său Maxim Pop tratatul "Rezbelu orientale ilustratu" va fi însă scump plătit. Tracasat și persecutat de autorități, hărțuit și anchetat, va trebui să se retragă de la catedră la numai 48 de ani. Intensitatea prigoanei autorității maghiare se explica prin faptul că această lucrare științifică, incredibil de abundentă în date și informații pentru un studiu redactat în Năsăud la mai puțin de un an de la evoluția evenimentului istorico-militar, era dedicată "vitezei armate române" și arăta care este calea spre izbăvirea națională.

Persecuțiile și suferințele la care erau supuși A.P. Alexi și Maxim Pop i-au transformat pe cei doi profesori în veritabili eroi ai rezistenței românești din Transilvania. În ochii elevilor lor, cei doi dascăli martiri, tot mai respectați, admirați și iubiți depășeau simplul statut al educatorului gimnazial, metamorfozându-se în simboluri ale idealului de libertate națională și unire cu românii de peste munți. Alături sufletește de cei doi profesori ai lor, elevii năsăudeni vibrau la gândul datoriei ce le va reveni peste ani, când vor pătrunde în viața activă. "Cântecele de viteză" ale lui George Coșbuc poartă cu siguranță în ele ecoul acelor trăiri adolescente nicidecum uitării.

Dr. Paul Tanco s-a remarcat, asemeni lui A. P. Alexi, prin varietatea și amplitudinea preocupărilor sale de cercetare pedagogică și creație matematică. Mulți ani director sau director adjunct al liceului el a știut să îmbine munca didactică cu cea administrativă, activitatea publicistică cu cea obștească. A publicat 13 studii, cele mai multe de matematică sau metodică, dar și din biologie, muzică sau astronomie. Culegerea sa de "Probleme algebrice" este un model al genului.

Împreună cu Constantin Moisil și cu alți fruntași năsăudeni a fondat banca "Aurora", binefăcătoare a școlilor și a locuitorilor ținutului. A.P. Alexi a înființat librăria "Concordia". Cadrele didactice s-au constituit într-o Reuniune învățătoarească numită "Mariana" în memoria marelui ctitor al învățământului pedagogic năsăudean Ioan Marian, printre președinții acesteia figurând și Maxim Pop.

O activitate deosebită a fost desfășurată de profesorii liceului în cadrul Despărțământului Năsăudean al Astrei, președinții acestuia alegându-se în mod sistematic dintre ei (Constantin Moisil, Paul Tanco, Ioan Pecurariu, Iuliu Moisil, Aurel Șorobetea ...).

După modelul lor, elevii care vor urca înalte culmi academice se vor intera la rândul lor în această admirabilă muncă culturală. Nicolae Drăganu va fi președintele Secțiunii literare a Astrei, Miron Cristea - președinte al Despărțământului Sibiu, Emil Isac secretar artistic, Iulian Marțian membru fondator al Casei Naționale (Muzeul) Astrei și membru în secțiunea de istorie, Iuliu Moisil președinte al Despărțământului năsăudean ca și Constantin Moisil. Leon Daniello, împreună cu Iuliu Hațeganu conduceau Secția medico-sanitară a Astrei înființând dispensare T.B.C. în Cluj (pentru populație și separat pentru studenți) și deplasându-se, în cel mai pur spirit astrist, în satele din Munții Apuseni pentru sprijinirea și alinarea populației.

Merită subliniate și realizările academicienilor năsăudeni pe plan administrativ și managerial. Conștineți de faptul că cel mai bine poți fi de folos semenilor dacă te dăruiești plenar nevoilor acestora (așa cum au făcut-o profesorii lor dr. Ion Marte Lazăr, vicarul Grigore Moisil, directorii Ioan Ciocan și Paul Tanco) ei și-au asumat cu hotărâre cele mai mari răspunderi.

Grigore Silași a funcționat ca vicerector al Seminarului central greco-catolic "Sfânta Barbara" din Viena și ca decan al Facultății de filosofie a Universității din Cluj, Florian Porcius ca vicecăpitan al Districtului Grăniceresc Năsăudean în perioada consolidării gimnaziului când făcea parte și din conducerea Comisiei Fondurilor Grănicerești. Iacob Mureșanu a înființat și condus "Gazeta de Transilvania". Constantin Moisil a condus Arhivele Statului și Societatea de științe Numismatice din București. Liviu Rebreanu - Societatea Scriitorilor Români și Teatrul Național din București. Nicolae Bălan, mitropolit al Ardealului, a înființat școala Normală de Fete, școala de cântăreți bisericești, internatul pentru copiii de preoți și un orfelinat, la Sibiu. Nicolae Drăganu a fost prodecan și decan al Facultății de filologie din Cluj, prorector și rector al Universității din Cluj și primar al Clujului. Virgil Șotropa a creat și condus aproape 20 de ani revista "Arhiva Someșană", iar împreună cu Iuliu Moisil și Iulian Marțian a fondat Muzeul Năsăudean și Subdirecția Arhivelor Statului din Năsăud. Iuliu Moisil a condus Liceul „Tudor Vladimirescu” din Târgu-Jiu și lucrările de construire a impunătorului edificiu al acestuia. A creat prima școală de ceramică din România și Muzeul Gorjului la Târgu-Jiu. Emil Isac a funcționat ca atașat cultural la ambasadele României din Berna și Paris în timpul lucrărilor Conferinței de Pace din 1919/1920. Tiberiu Morariu, Iuliu Prodan și Leon Daniello, ca profesori universitari au condus colectivele catedrelor de geografie și botanică de la Universitatea din Cluj, respectiv Clinica de Ftiziologie din același oraș.

Cele mai înalte demnități le-a atins Preafericitul Miron (Ilie Cristea) Mitropolit al Caransebeșului, Mitropolit Primat al României, Patriarh (înte-

meietor) al României Mari, senator, membru al Înaltei Regențe și Prim ministru al României (10 februarie 1938 - 6 martie 1939 când trece în neființă la Cannes - Franța).

Cu toată încărcătura acestor responsabilități, academicienii Năsăudului au știut să țină o legătură strânsă cu micul oraș din nordul Transilvaniei unde, în anii copilăriei și adolescenței, au învățat iubirea de oameni, de carte și de neam. De aici au sorbit seva învățaturii, aici și-au cunoscut, admirat și urmat mentorii spirituali oferiți cu generozitate de liceul care i-a format și de aici și-au luat zborul spre înalturile spiritualității românești.

S-au reîntors aici pentru a întemeia instituții (Virgil Șotropa, Iuliu Moisil, Iulian Marțian), pentru a participa la marile serbări ale liceului (George Coșbuc - la întâlnirea promoției sale, Liviu Rebreanu - la instalarea primului bust al lui George Coșbuc) sau pentru a ctitori o biserică ortodoxă (Miron Cristea), dar și pentru a se revigora din seva mereu proaspătă a fascinantului spirit cărturăresc năsăudean prin care s-au format și pe care l-au înnobilat prin marile lor realizări.

NICOLAE BĂLAN

Născut

14 aprilie 1882 Blăjenii de Sus

Bistrița-Năsăud

Decedat

6 august 1955 Sibiu

Înmormântat la Sâmbăta
(Brașov)

Membru de onoare al
Academiei Române
din 10 iunie 1920

Preot LEON POP - Năsăud

Un chip luminos, blând și plin de energie strălucește în rândul celor care au rodit însutit și înmiit “semințele” cu generozitate și competență, semănate de profesorii Liceului Grăniceresc din Năsăud. Este -Nicolae Bălan - Mitropolit al Ardealului, doctor în teologie și membru de onoare al Academiei Române.

Primul din cei opt copii ai preotului ortodox Vasile Bălan și al preutei Maria, s-a născut la 27 aprilie 1882 în județul Bistrița-Năsăud, satul Blăjenii de Sus. A fost crescut de bunicul său notarul Nicolae Bălan al cărui nume îl purta. Între anii 1892 și 1900 urmează atât școala primară, cât și liceul la Năsăud, vestit centru al românilor din Nordul Ardealului. Ca elev, se distinge prin sârguință, conștiinciozitate obținând rezultate strălucite la studii și dovedind frumoase aptitudini literare în cadrul societății de lectură “Virtus Romana Rediviva”. Trece cu succes bacalaureatul și se înscrie în același an (1900) la vestita Facultate de Teologie din Cernăuți. După terminarea facultății (1904), face studii de specializare la Breslau (azi Wroclaw). La 25 iulie 1905 este proclamat doctor al Facultății de Teologie din Cernăuți.

Este numit profesor la Seminarul Pedagogic-Teologic “Andreian” din Sibiu. Aici, timp de 15 ani (1905-1920) a predat cursuri de Teologie dogmatică, Apologetică și Morală, onorând catedra cu competența sa și desfășurând o activitate extrașcolară covârșitoare.

La 27 februarie 1920 a fost ales mitropolit al Ardealului. Hirotonirea întru arhiepiscop și înscăunarea sa s-au făcut în Duminica Rusaliilor (1920), în catedrala mitropolitană din Sibiu, de către Mitropolitul Primat dr. Miron

Cristea însoțit de alți 5 episcopi în prezența primului ministru, generalul Alexandru Averescu, a unor personalități ca P. P. Negulescu, Octavian Goga, Nicolae Iorga și a unei "mari mulțimi de norod" ceea ce a făcut ca evenimentul să îmbrace "proporțiile unui eveniment național".

Timp de 30 de ani a condus Mitropolia Ortodoxă a Ardealului prin fapte și realizări deosebite care l-au impus ca unul din cei mai vrednici urmași ai marelui Șaguna, "figură reprezentativă a Ortodoxiei românești, care a dominat întreaga viață a bisericii noastre în vremea sa".

Moare în 1955, la praznicul Schimbării la față, după ce asistase la Sf. liturghie, fiind îngropat în biserica mănăstirii Sâmbăta de Sus.

Prin activitatea sa deosebit de complexă, bogată și multilaterală în slujba Bisericii și a neamului, mitropolitului Nicolae Bălan "a înscris una dintre cele mai luminoase pagini d'n istoria Bisericii românești". Viața și activitatea sa sunt prezentate în cele două volume omagiale din 1940 și 1956 într-o excelentă sinteză în *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. 3, pag. 419-422 ed. 1981 de preot profesor dr. Mircea Păcurariu. În principal, pe baza acestor studii, vom încerca să creionăm câteva din cele mai importante realizări din bogata activitate a marelui arhiereu.

Întreagă activitate a mitropolitului Nicolae Bălan s-a desfășurat sub deviza "credință morală, cultură" și a avut în centrul ei permanenta preocupare pentru cultură. A împletit activitatea didactică cu cea publicistică și cu grija pentru dezvoltarea instituțiilor culturale (școli, biblioteci).

În cea mai bună tradiție șaguniană, a fost preocupat în mod deosebit de formarea preoților și a învățătorilor pentru ca prin intermediul lor poporul român din Ardeal să progreseze spiritual, moral și material. La baza educației a pus "un ideal de educație izvorât dintr-un ideal de viață" cel prezentat de Evanghelii - Persoana lui Iisus Hristos.

Să lăsăm câteva din afirmațiile sale de permanentă actualitate să vorbească: "noi știm că omul nu este în primul rând rațiune, ci are un tezaur mai mare decât rațiunea: sufletul", "caracter poți să faci numai dacă chemi sufletul la o viață nouă", "dintre toate materiile, religia are cea mai strânsă legătură cu idealul școlii: formarea caracterelor religioase morale", "Ce fericiti trebuie să fim intrând în școală! Prin râvna și devotamentul nostru vom crește cetățeni buni și pentru împărăția românească de pe pământ și pentru împărăția lui Dumnezeu din cer", "să fiți fiecare dintre voi, apostolii progresului în credință și în cultură în credință prin cultură și în cultură sfințită prin credință".

În vederea renașterii Bisericii transilvane, a înființat "Revista Teologică" la 1 ianuarie 1907 fiind că "revista este sinteza cărților, așa cum cărțile sunt sinteza culturii". Revista a avut un mare rol în afirmarea gândirii

teologice din întreaga Biserică română și în dezbaterăa celor mai importante probleme ale vieții bisericești.

La scurt timp vine în ajutorul preoților și prin întemeierea colecției “Biblioteca Bunului Păstor” ce publică materiale potrivite cu lucrarea preoțească (1911). Cu scop educativ-moral întemeiază foaia religioasă pentru popor “Lumina Satelor” (1922). La acestea adaugă încă două colecții în vederea întăririi în dreapta credință: “Popasuri duhovnicești” și “Veniți la Hristos”.

Culmea operei culturale în acest domeniu al inaugurărilor de colecții o prezintă, fără nici o îndoială, colecțiile de lucrări științifice teologice “Seria Didactică” și “Seria Teologică” (1933). După 20 de ani de muncă încordată în domeniu cultural ca profesor și mitropolit putea scrie în prefața de inaugurare a Seriei Teologice, cu bucurie, dar și cu responsabilitate, “azi avem puteri de muncă, - avem teren de muncă - dar munca însăși trebuie încurajată și organizată, ca să-și reverse efectele ei binefăcătoare în valuri cât mai largi”.

Pentru îmbunătățirea activității didactice și culturale, mitropolitul Nicolae Bălan s-a îngrijit cu mare stăruință de dezvoltarea instituțiilor didactice, școli și biblioteci, obținând rezultate deosebite. Astfel, vechiul Institut Teologic din Sibiu este ridicat la rangul de Academie cu patru ani de studiu (1921) și cu dreptul de a acorda licențe în teologie (1943). Pentru trebuințele profesorilor și ale elevilor, a ridicat o capelă - adevărată operă de artă - precum și o clădire pentru biblioteca pe care a înzestrat-o cu numeroase și felurite cărți și colecții, din țară și străinătate, “încât este una din cele mai valoroase biblioteci de specialitate din țară”.

Dorind să perpetueze în timp opera marelui său înaintaș mitropolitul Șaguna, spre întărirea Bisericii noastre și a poporului român, s-a îngrijit mereu de școala Normală din Sibiu pentru care a ridicat o clădire nouă, precum și de liceele confesionale “Andrei Șaguna” din Brașov și “Avram Iancu” din Brad. Mai mult, a înființat și o școală normală de fete la Sibiu sub conducerea Arhiepiscopiei, a unei școli de cântăreți și a unui seminar teologic (desființat în scurt timp).

Plină de înțelepciune cu adevărat pilduitoare se arată grija deosebită purtată tinerilor harnici capabili și de caracter, în vederea pregătirii lor pentru a face față tuturor trebuințelor Bisericii, trimițându-i la studii în străinătate și interesându-se amănunțit de condițiile lor de studii, de progresele realizate, de lucrările pe care le pregăteau. Cred că preocuparea pentru tradiție, spiritualitate și continuitate îmbinată cu dimensiunea europeană în care concepea mitropolitul prezentul și viitorul Bisericii și al neamului său rezultă și din centrele universitare unde își trimitea bursierii: Atena, Constantinopol, Athos, Beograd, Varșovia, Viena, München, Leipzig, Jena, Berlin, Tubingen,

Breslau, Paris, Strasbourg, Roma, Minfield (Anglia). Din pleiada tinerilor formați sub îndrumarea sa amintim: mitropoliții Nicolae Colan și Nicolae Mladin, episcopul Nicolae Popovici, profesorii Nicolae Terchilă, Dumitru Stăniloae, Nicolae Neaga, Liviu Stan, Grigore Marcu, Spiridon Cădea, Dumitru Călugăru, Nicolae Balca, Teodor Bodogae și mulți alții. Aceștia au format la rândul lor generații de preoți, și, prin studiile lor, au ridicat teologia românească la un prestigiu deosebit în rândul Bisericii creștine.

Impresionantă, atât prin volum cât și prin diversitate, este opera scrisă a mitropolitului Nicolae Bălan. Ea cuprinde două mari grupe: lucrări proprii și lucrări patronate și este alcătuită din peste 1000 de scrieri.

Lucrările proprii sunt de o mare varietate: studii și articole, cuvântări (conferințe, pastorale, cuvântări funebre), predici, discursuri parlamentare, recenzii, prefețe etc. Lucrările patronate sunt reviste, ziare și volume, cele mai importante au fost deja amintite. Prin neobositele sale strădanii, Sibiul a devenit unul din cele mai însemnate centre tipografice - editoriale din Patriarhia română și mitropolitul Nicolae Bălan s-a dovedit a fi unul din cei mai înfăcărați slujitori ai progresului spiritual și material al poporului nostru prin credință și cultură.

La loc de mare cinste este și lupta mitropolitului pentru înfăptuirea unității noastre, el fiind unul din marii luptători pentru unire din impresionanta galerie a iluștrilor bărbați care și-au dedicat energiile acestui mare ideal. În 1918 întemeiază, împreună cu prietenii săi dr. Silviu Dragomir și dr. Ioan Broșu, foaia săptămânală "Gazeta Poporului" pentru îndrumarea conștiinței naționale românești de pe aceste plaiuri spre marele ideal al Unirii.

Pentru a strânge legăturile dintre Consiliul Național Român din Transilvania și cârmuitorii politici ai României în vederea coordonării acțiunilor pentru realizarea Unirii, este delegat să plece la Iași însoțit de căpitanul Victor Precup. Merge cu automobilul traversând Ardealul de la Sibiu la Bistrița, trec în Moldova, ajung la Iași unde au numeroase întâlniri cu conducătorii militari și politici. Prezintă situația românilor din Ardeal, dă importante informații economice, politice și militare și insistă pentru "intrarea cât mai urgentă a trupelor române în Ardeal", generalilor C. Coandă și Prezan, conducătorii armatei, apoi prim ministrului Ion I. C. Brătianu și colaboratorilor săi, regelui Ferdinand și reginei Maria. După întâlnirea cu Nicolae Iorga rostește un înflăcărat discurs la Teatrul Național (Iași) unde, după ce omagiază pe Mihai Viteazul și pe toți luptătorii din trecut și prezent pentru unire, cheamă, în conformitate cu crezul său care l-a condus toată viața, "să ne strângem rândurile, să ne încordăm toate puterile pentru munca serioasă, prin care chemați suntem să croim viitorul plin de glorie al neamului nostru".

După aceste importante întâlniri și consfătuiri trimite o scrisoare în Ardeal la Vasile Goldiș, sufletul Consiliului Național Central din Arad, în care îl sfătuiește ca la Marea Adunare de la Alba Iulia ce se pregătea să nu se pună nici un fel de condiții la Unire, deoarece acestea ar îngreuna enorm tratativele diplomatice ulterioare.

Pleacă apoi împreună cu generalul Prezan la Giurgiu unde îl întâlnesc pe generalul Berthelot, comandantul trupelor franceze la Dunăre, pentru a hotărî în legătură cu intrarea armatei române în Ardeal.

Datorită dificultăților întâmpinate pe Valea Prahovei (zăpadă), profesorul Nicolae Bălan ajunge la Alba Iulia în seara zilei de 1 Decembrie, după terminarea Marii Adunări Naționale. Dar ce bucurie! Unirea a fost proclamată “fără condiții”. Minte lucidă și clarvăzătoare nu se lasă “amăgit de entuziasmul momentului” conștient fiind de imensa muncă necesară pentru consolidarea Unirii și pentru progresul poporului.

Trecuseră de-abia două decenii și integritatea Statului era crunt ciopârțită atât la Răsărit cât și la Apus. La ședința Consiliului de coroană din 29-30 august 1940 în care s-a dezbătut situația politică gravă a României, mitropolitul Nicolae a fost printre cei 10 membrii ai Consiliului care au votat împotriva Dictatului de la Viena, rostind o înflăcărată cuvântare, cerând apărarea integrității teritoriale a României. “În clipele acestea așa de hotărâtoare pentru soarta neamului îmi dau limpede seama că idealul visat de strămoșii noștri, în toate generațiile care ne-au precedat, așa cum s-au înfăptuit sub vederile noastre, trebuie apărat... A accepta arbitrajul înseamnă a intra în necunoscut; ori noi nu putem să lăsăm destinul neamului nostru pe seama necunoscutului... Sunt contra arbitrajului”¹.

Dezvăluirile mai noi arată că la el au apelat conducătorii comunității evreiești din România, atunci când viața membrilor acestei comunități era grav amenințată în urma presiunilor făcute de Germania fascistă asupra Statului român de a trata această comunitate după odioasele măsuri ale fascismului german. Mitropolitul Nicolae, considerat de unii ca un “naționalist”, a lăsat pentru posteritatea și demnitatea poporului român o lecție de ce înseamnă patriotismul luminat de credință creștină. Răspunde cu promptitudine disperatelor rugăminți și, împreună cu Patriarhul Miron Cristea, intervine la Mareșalul Antonescu pe care îl convinge să refuze aplicarea măsurilor fasciste germane împotriva evreilor, conform toleranței românești izvorâtă din creștinismul nostru bimilenar.

Cu totul remarcabilă este neobosita sa strădanie în direcția reorganizării Bisericii Ortodoxe Române în noul stat românesc. A reușit să-și impună principiile de organizare în *Legea și statutul de organizare a Bisericii*

Ortodoxe Române (1926). A apărat ca nimeni altul în Senatul țării autonomia Bisericii, iar discursurile sale privitoare la Legea cultelor și la precizarea locului Bisericii neamului în Statul Român au devenit clasice.

Mitropolitul Nicolae Bălan s-a îngrijit de clerul său urmărind printr-o mulțime de activități (publicații, cercuri pastorale, cursuri pastorale, congrese, vizite pastorale) îmbunătățirea și intensificarea permanentă a activității pastorale. În acelaș timp s-a zbatut pentru asigurarea existenței materiale a clerului obținând din partea Senatului încadrarea preoților la Casa de pensii a statului și înzestrarea cu terenuri arabile și cu păduri, prin Reforma agrară a parohiilor și centrelor eparhiale.

Nu lipsește din activitatea sa nici opera samarineană, Arhiepiscopia Sibiului avea un orfelinat sub conducerea sa și înființează un internat gratuit sau cu taxe reduse pentru fiii de preoți, mai ales orfani, sub directa conducere a Bisericii.

Din bogata activitate administrativă și gospodărească se evidențiază ca valoare de arc peste timp refacerea mănăstirii de la Sâmbăta de Sus. Ctitorie a domnului martir și creștin C-tin Brâncoveanu, centru de rezistență ortodoxă și românească distrusă în 1785, a fost reconstituită din daniile clerului și credincioșilor ardeleni care au răspuns cu entuziasm ortodox ardelean.

A fost cel mai activ membru al Sfântului Sinod, "sufletul lui", dar în același timp și unul din pionerii participării Bisericii Ortodoxe la Mișcarea ecumenică participând la mai multe congrese intercreștine și conducând un perelinaj la Locurile Sfinte cu vizitarea Patriarhiilor apostolice.

Încă din perioada profesoratului, s-a adăugat ilustrațiilor înaintași patrioți ardeleni care sesizau o serie de fenomene dureroase provocate de fricțiunile interne care slăbeau forțele noastre de rezistență etnică în fața unui dușman necrușător. Cu privirea sa pătrunzătoare vedea actul dezbinării religioase în cruda sa realitate ca "un act politic și social" făcut de români pentru a obține "acele beneficii și foloase de care se bucură romano-catolicii" cum spunea Inochentie Clain, iar de imperiali pentru dezbinarea și deznaționalizarea românilor. L-a instalarea sa ca arhiepiscop s-a rugat ca să piară vrajba dintre frați și ca "iarăși una să fim în sufletele noastre". Convinș că odată cu refacerea unității naționale și cu dezrobirea românilor ardeleni, au dispărut cauzele adevărate care au provocat dezbinarea, mitropolitul s-a pronunțat în repetate rânduri în Senatul țării pentru refacerea unității religioase, văzând-o posibilă ca realizându-se în primul rând "de jos în sus" deoarece poporul creștin român din Ardeal era conștient de unitatea credinței sale și mai puțin de subtilitățile teologice care dezbinau.

Refacerea unității religioase s-a făcut în condițiile tragice de după cel

de-al doilea război mondial, când România era o țară cucerită căreia i se impunea un regim străin de tradițiile și aspirațiile sale. Poporul nostru s-a străduit în momente dramatice pentru istoria sa, să "pozitiveze negativitatea" (după expresia unui istoric român contemporan) adică să schimbe în bine, dacă nu total măcar parțial, situații total nefavorabile. Reîntregirea bisericească este un astfel de act de "pozitivare" într-un moment când se pune în discuție existența poporului român.

Într-o țară ocupată și comunizată în care Biserica era când persecutată când tolerată, a reușit să păstreze în Mitropolia Ardealului o Facultate de Teologie, un seminar, o tipografie, o revistă, un ziar de mare tradiție *Telegraful Român* și în același timp bisericile deschise, unde poporul să se roage, să se sfințească, să-și spună durerile, să se simtă liber, să-și păstreze identitatea și să sper.

El știa că atât timp cât un popor își păstrează credința, speranța și disponibilitatea de a iubi, are deschisă calea cerului și dăinuirea pământului. Celebra sintagmă "cred în neamul meu pentru că cred în Dumnezeu" îi caracterizează întreaga activitate pe care după propriile studii și-a fundamentat-o biblic pe marele eveniment al Pogorârii Sf. Duh când neamurile au fost sfințite și istoric, pe modul de organizare al Bisericii în primele veacuri și îndelungata tradiție a poporului român născut creștin.

Moartea sa în ziua praznicului Schimbarea la față, sărbătoare a transfigurării, are valoare de simbol. A crezut în Lumină, a primit Lumină, a devenit izvor de Lumină și strălucește în "Lumină lină". A fost un mare ierarh, un mare cărturar, un conducător de Biserică, un mare patriot și clarvăzător, un mare părinte duhovnicesc, un mare sfătuitor și un mare prieten.

NOTE

1. "Magazin istoric", nr. 8/1975, p. 20.

GEORGE COȘBUC

Născut

20 septembrie 1866 Hordov

Bistrița-Năsăud

Decedat

9 mai 1918 în București

Membru corespondent al

Academiei Române

din martie 1900 și

Membru activ

din 20 mai 1916

Prof. IOAN LĂPUȘNEANU - Năsăud

În galeria academicienilor năsăudeni George Coșbuc ocupă un loc cu totul aparte. Fără îndoială el este unul dintre cei mai însemnați nemuritori pe care acest minunat element al spațiului nostru de pe legendara Vale a Someșului Mare l-a dat culturii române.

Opera poetică și științifică a lui George Coșbuc a pătruns adânc în conștiința poporului român el fiind de mult, așa cum și-a dorit, "suflet din sufletul neamului". Nu există nici un cetățean al României care să nu fi citit sau recitat o poezie la bardului de re Sălăuța.

Cu toate acestea, primirea sa în Academia Română s-a făcut cu mare întârziere. După ce în 1899, când Iosif Vulcan l-a propus pentru prima dată, în locul său a fost preferat Anghel Dumitrescu, Coșbuc este primit în rândul membrilor corespondenți abia în 1 aprilie 1900, iar ca membru activ în ședința din 16/29 mai 1916, în locul lui N. Sene. Cu acest prilej scriitorul academician Duiliu Zamfirescu a rostit o scurtă alocuțiune în care jalona cu precizie profilul spiritual al poetului: "Secțiunea literară, alegându-l pe d-l G. Coșbuc în locul rămas vacant prin moartea regretatului nostru coleg N. Sene mi-a dat însărcinare a vă prezenta pe candidat. Misiunea mea este pe atât de plăcută pe cât de ușoară. Cine nu cunoaște pe Coșbuc?, reputația sa literară este atât de întinsă, încât numele său a devenit popular în toate țările locuite de români.

Începuturile și le-a făcut în "Familia" lui Iosif Vulcan între 1882-1885, de aici trece la "Tribuna" din Sibiu, al cărui redactor pentru partea literară a fost de la 1887-1890. "Venind la noi d-l Coșbuc a fost destul de

cuminte să nu se amestece în luptele politice și nici chiar în polemicile literare ale diferitelor biserici și bisericuțe de pe timpuri, ci, preocupat numai de a crea, a dat la lumină o serie de opere remarcabile. La 1893 a apărut prima ediție a “Baladelor și idilelor” (azi ajunse la a 7-a ediție); la 1895 au apărut “Fire de tort” (azi la a 6-a ediție) la 1896 “Sacontala”, traduce în versuri tot în același an “Eneida” lui Virgiliu în 1910. “Divina Comedie” a lui Dante. Am lăsat la o parte lucrări de mai puțină însemnătate. După cum se vede D-I Coșbuc a dat publicului românesc, în mai puțin de 25 de ani, o cantitate de muncă literară atât de considerabilă, încât numai pentru aceasta s-ar cuveni să-i deschidem ușile amândouă pentru a-l primi printre noi. Dar calitatea lucrărilor sale întrece cantitatea. Din punct de vedere clasic, prin urmare esențialmente academic *Eneida* și *Bucolicele* lui Virgiliu sunt un monument; *Odissea* tradusă în slove endecasilabice rimate, lucru la care nici nu visa bunul Homer, reprezintă o efortare intelectuală de remarcă, în fine “Divina Comedie” este printre traduceri lucrarea sa capitală, care a îmbogățit literatura românească cu cea mai perfectă versiune a acestui celebru poem. Poeziile sale proprii sunt adevărate poezii și sunt originale. Inspirația sănătoasă, solidă și cu termenii cei mai proprii, imaginile prinse cu o rară putere de sensibilizare. Primind pe d-l Coșbuc în mijlocul nostru, facem un act de dreptate conștiințind ceea ce opinia publică a hotărât demult.” (*Analele Academiei Române*. Seria II Tom XXXVII (1915-1916) partea aditivă și dezbaterile. p.175)

Acum, când se împlinesc 130 de ani de la nașterea sa, opera poetică a lui George Coșbuc se remarcă printr-o deosebită perenitate și actualitate. Despre ea s-au scris multe mii de pagini la care am dori să adăugăm câteva gânduri ale unui fost elev și slujitor al liceului care poartă cu mândrie de șapte decenii numele poetului.

Cheia de boltă a întregii creații coșbuciene este optimismul. Explicația trebuie căutată în fondul primar, focalic, pe care s-a clădit personalitatea poetului și s-a încheșat impresionantul său univers poetic. Firește, nu putem afirma că întregul folclor român este alcătuit numai din creații în care pulsează setea de viață, pentru că din nefericire oamenii ce și-au consumat existența în acest leagăn de la Dunăre și Carpați, au avut parte, în milenara lor istorie, mai mult de necazuri decât de bucurii.

După opinia ilustrului nostru profesor Liviu Rusu, în creația populară omul apare în trei ipostaze existențiale: “homo contemplativus”, “homo activus” și “homo constructivus”. Dacă în creația aparținătoare primei ipostaze “omul înregistrează numai, se minunează și se îngrozește, se lasă dus de mersul vieții, dar nu simte imboldul să intervină”... , “visează lumina, dar deocamdată orbecăiește în întunecimi”, producțiile din cea de a doua cate-

gorie conțin “cu prisosință afirmări de cel mai aprig dinamism, eforturi neprecupețite ale unui șir nesfârșit de eroi, care nu înțeleg să se resemneze în fața împrejurărilor, ci intervin cu energie în mersul lucrurilor, manifestând cel mai mare sacrificiu”. Eroii de tipul haiducului Toma Alimoș își duc “lupta dreaptă până la ultima suflare”¹.

Semnificativ este faptul că George Coșbuc în poeziile sale de o scilpitoare originalitate s-a oprit în mod deosebit la “homo activus”, pentru că aceasta corespundea în cel mai înalt grad afinităților sale sufletești, aspirațiilor poetului și condițiilor sociale ale mediului din care creația sa își va extrage seva. Firea de țăran de pe Someș, Coșbuc “are și el toate însușirile fundamentale ale țăranului: voioșie, seninătate, robustețe, umor” (Mircea Popa, *Anecdoticul popular în poezia lui George Coșbuc*, în *Tribuna*, an X, 1966, nr. 37). Bagajul afectiv cu care poetul va pleca în lume este zestrea locurilor natale a căror nostalgie o va purta în peregrinările sale, pătruns de “dorul tânăr și pribeag”, cel mai românesc dintre sentimente, cum îl va numi Lucian Blaga.

Poetul s-a făcut interpretul neamului său ale cărui aspirații de libertate și dreptate le-a cântat. El a sesizat “caracterul fundamental al poporului nostru” și înfățișând psihologia unui sat “zugrăvind acest microcosm, pars toto, poetul ne dă însuși tabloul sintetic al neamului”².

În folclor “homo activus” era reflectat în baladele cu “problematică socială” și alte balade cu acțiuni aprige, trecând apoi prin formele tipice ale poeziei și ajungând la simple jocuri de petrecere” caracterizate printr-un “dinamism plin de viață”³. La Coșbuc omul de la țară apare tot în aceleași ipostaze: înfruntă pe asupritorii străini de orice neam și din toate timpurile, luptă pentru unitate națională, pentru independență, își apără ființa națională prin păstrarea elementelor ce-l definesc ca obiceiuri, rituri, port, grai, aspiră spre libertate și un trai mai omenesc, își iubește pământul și vrea să-l stăpânească în pace și liniște, fără a râvni la moșia altora. Încercând să realizeze o epopee națională care să refile în spațiu și timp sufletul poporului român, poetul a realizat creații a căror valoare educativă și mobilizatoare este astăzi de o nebanuită actualitate.

Activismul acestei creații îi conferă un puternic spirit mobilizator. Poezia lui George Coșbuc a fost “în zile de așteptare grea și chinuitoare ... ca un tulinic de trezire, ca un glas de chemare la luptă dârză pentru realizarea acelui maximum de rezultate posibile ale energiei naționale”⁴.

Patriotismul îl face să tresară la rostirea cuvintelor “neam și țară”, îndeamnă poporul să apere demnitatea națională, simbolurile sacre:

“Sus ridică fruntea, vrednice popor !
 Câți vorbim o limbă și purtăm un nume,
 Toți s-avem o țință și un singur dor-
 Mândru să se-nalțe peste toate-n lume
 Steagul tricolor ! “

Poetul sondează adânc faptele de vitejie ale strămoșilor și ajunge până la dacii nemuritori. Aici, în cele mai îndepărtate origini, plasează el sentimentul demnității, spiritul de sacrificiu pentru cea mai nobilă dintre cauze:

“Din zei de-am fi scoborâtori
 C-o moarte tot suntem dători !
 Tot una de-ai murit
 Flăcău ori moș îngârbovit,
 Dar nu-i tot una leu să mori
 Ori câine-nlănțuit.“

(Decebal către popor)

Un mileniu întreg s-au scurs puhoaiile Asiei distrugând în calea lor colibele păstorilor și plugarilor de pe aceste meleaguri, dar oamenii au rămas. În vremurile primilor voievozi speranța libertății înmugurește din nou, dar va deveni certitudine abia peste câteva secole.

Marea durere a lui Coșbuc, după ce a plecat la București, era faptul că plaiurile natale gemeau sub stăpânirea habsburgică, ori poetul “nu era pregătit, prin concepția despre viață, pentru pesimism”. Lamentațiile ar fi însemnat “dezertarea din luptă”⁵. Prin poezia “Un cântec barbar” lansează un îndemn la luptă împotriva oricăror asupritori.

În folclor “activismul febril” se manifestă “în legătură cu îndeletnicirile de bază ale poporului, păstoritul și plugăritul” și “un dinamism intens se manifestă și în domeniul iubirii”⁶. Coșbuc realizează impresionante secvențe ale unei monografii a satului românesc cu tot ceea ce are specific: muncă, obiceiuri, iubirea pe toate treptele evoluției sale.

Chiar și când descrie natura, Coșbuc se menține în sfera activismului și optimismului. Anotimpul preferat al poetului este vara când intensitatea revărsării energiei solare și umane atinge cote maxime. Nu întâmplător Garabet Ibrăileanu considera: “Vara triumful soarelui în poezia lui Coșbuc și în poezia românească”⁷.

Perenitatea creației coșbuciene rezidă tocmai în acest optimism de rezonanță majoră pe care-l degajă, pornit din setea de viață “din inima poporului, din etosul milenar al unei vetre de răscoale, dar și de temeinice tradiții”⁸.

Acest optimism al lui Coșbuc “nu este altceva decât sănătatea și echilibrul sufletului lui de clasic, rezemat pe un robust bun simț țărănesc, cu

un imens potențial ... de plasticizare psihologică și de filtrare în expresie”⁹.

Paralelismul între substanța creației coșbuciene și cea folclorică ar putea continua cu nenumărate exemple, dar considerăm că din cele arătate se desprinde în mod organic concluzia că, inspirându-se din aceleași mediu cu poezii anonimi și punând la temelia creației sale concepția despre viață a poporului, Coșbuc a dovedit cu prisosință că și-a înțeles misiunea în societate, a intuit trăsăturile specifice ale neamului său, s-a situat pe poziția clasei care în momentul istoric respectiv era purtătoarea progresului economico-social și a eliberării naționale.

Spiritul militant al poeziei lui George Coșbuc trebuie mereu subliniat, versurile sale înflăcărâte rostite de generațiile tinere primesc noi valențe în epoca noastră, încadrându-se perfect în epopeea națională a cărei desăvârșire aparține generațiilor viitoare.

Decenii în șir elevii au studiat doar câteva poezii ale lui George Coșbuc din care și-au făcut o imagine relativ deformată despre creația ilustrului bard de pe Sălăuța. Prin reproducerea în manualele școlare a unor poezii precum “O scrisoare de la Muselim Selo”, “Iarna pe uliță”, “Noi vrem pământ”, “Mama”, “În miezul verii” și alte câteva se supralicita caracterul patriotic, aspectul preponderent etic al creației coșbuciene. Poate “Vara”, prin substanța apolinică, “Nunta Zamfirei”, prin viziunea regizorală a unui spectacol ritual desăvârșit și “Pașa Hassan”, prin dinamism, hiperbolă și antiteză, se pretează la comentarii în care elementele estetice predomină.

Dar poezia lui George Coșbuc, în simplitatea sa aparentă, este mult mai complexă și mai plină de valențe artistice care împodobesc teme și motive din largul registru al liricii românești și universale. Să luăm, spre exemplu, câteva dintre “cântecele” lui George Coșbuc, adevărate bijuterii poetice, adevărate exerciții de virtuozitate cu sensuri și rezonanțe apropiate celor eminesciene.

Cântecul este o “specie a genului liric în care sunt exprimate, într-o formă simplă și melodioasă, sentimente felurite, spontane”¹⁰. Cântecele pot fi erotice, și acestea predomină la Coșbuc, bahice, satirice, naționale și patriotice. În lirica românească această specie literară a mai fost ilustrată de Octavian Goga, Șt. O. Iosif, George Topârceanu și Tudor Arghezi.

Pentru numeroase poezii de acest gen s-au creat melodii adecvate, ceea ce le mărește expresivitatea. La Coșbuc se pare că procesul de creație a fost inversat. Poetul mărturisea undeva că era obsedat mai întâi de o melodie pe care își “turna” versurile potrivite ale unei poezii. Cunoaștem cazuri când, la nunți și petreceri, se cântă romanțe pe versurile lui Coșbuc fără ca lumea mai puțin școlită să cunoască autorul.

Cum a ajuns Coșbuc să scrie “Cântece”? Este greu de afirmat cu certitudine. Sursa de inspirație poate fi de natură folclorică, pentru că pe Someș și pe Sălăuța cântecul se confundă cu doina. Sau de natură livrească, sub influența liedurilor germane, știut fiind că George Coșbuc, încă din anii gimnaziului, era un bun cunoscător al limbii și literaturii germane.

Important este, așa cum vom vedea în continuare, că marele nostru poet și-a acordat lira pentru a ilustra teme și motive poetice de o mare varietate. Dintre acestea remarcăm în “cântecele” sale dragostea, moartea, marea, ispita bahică, așa cum sunt transfigurate artistic în câteva din cele patruzeci și cinci de cântece incluse în volumul întâi al “Operelor alese”, ediția Gavril Scridon.

Motivul zburătorului întâlnit în *Cântecul XVIII* este asemănător imaginat ca cel din cunoscuta poezie a lui Ion Heliade Rădulescu, dar expresia poetică este superioară:

“Mamă, sunt silită eu
Să-i tot văd în vis mereu
Ochii de jăratîc?
Sar prin somn, mi-e somnul greu
Visul mi-e sălbatic”.

Ca să nu mai vorbim de perfecțiunea rimei și ritmului, despre măiestria îmbinării versurilor în aceste splendide cuvinte.

În fel ca și la Heliade, pentru a înlătura starea ambiguă de dulce-amar se recurge la practicile magice ale mamei:

“Ca să uit ce-am învățat,
Tu mi-ai așternut în pat
Țroscot și sulfine-
Dar în zori m-am deșteptat
Tot cu focu-n mine.”

În plus, finalul în poezia lui Coșbuc este de-a dreptul dramatic. Cu dragostea nu-i de glumit și fata atinsă de această “maladie” se autoblesteamă:

“Mamă, de-n zadar aștept !
Azi așterne-mi pe sub pat
Flori de mătrăgună;
Mamă vreau să mă deștept
Măine-n zori nebună.”

Eminescianul motiv al amorului pierdut îl găsim în *Cântecul XVII*. Comparația din strofa finală are o îndrăzneță proiecție în literatura universală:

“Pierdut privesc în urma ta,

Când tu îmi treci pe dinainte,
Ca Hamlet palid urmărind
Fantoma mortului părinte.”

Aceeași senzație de dulce-amar, de iubire amestecată cu ură situate pe
axa trecut-prezent:

“Frumos-ai fost și cum te-ai stins
De-atâtea ori mi-o zic cu jale
Azi te urăsc, și totuși stau
Privindu-te cu drag în cale.”

De remarcat apoi bogăția semantică a metaforelor din strofa finală,
prețiozitatea epitetelor și topica argheziană din ultimul vers:

“Tu-mi ești un jalnic suvenir,
Un nor când a trecut furtuna;
Tu treci prin sufletul meu trist
Ca-n nopțile de toamnă luna.”

Prin asemenea versuri Coșbuc iese din sfera “lirismului obiectiv” și se
înscrie cu certitudine în categoria marilor lirici ai poeziei universale.

Poetului nostru îi dă târcoale ceea ce numeam mai înainte ispita
bahică. Pe care o plasează în contextul unei senzații de sete pustiitoare:

“Bea câmpia ploi vărsate,
Pomii sucuri beau din ea,
Marea bea din râuri late,
Soarele din mare bea.”

Setea de dimensiuni cosmice este pentru poet un argument spre a-și
justifica apetitul bahic, “darul suptului” cum se exprima Ion Creangă:

“Luna bate raze de soare,
Totu-n fire bea mereu
Numai eu să nu beau oare?
Taci-și lasă-mă să beau !”

Deși destul de rar, în cazul optimistului George Coșbuc, apare și pre-
sentimentul inevitabilei morți. Sălciile plângătoare vorbesc în cimitir despre
morți în rândul cărora se va plasa, ca orice muritor, și poetul. Personificarea
impresionează prin exprimarea unui destin iminent:

“Vorbim de morții care dorm
Sub noi, vorbim de dusul bine
O, las, că nu va trece mult,
și vom vorbi și despre tine !”

Strofa aceasta cu valoare de epitaf și cele comentate anterior dovedesc
că George Coșbuc este nu numai “poetul țăranimii”, cântărețul revoltei

sociale, a trecutului glorios și a Războiului pentru Independență, ci și un fin meșteșugar al versului cu adânci reverberații existențiale.

Mă obsedează de mult timp afinitățile spirituale ce există între George Coșbuc și Octavian Goga. Ultimul l-a considerat pe Coșbuc un mare înaintaș evocându-l în discursul de recepție în Academie.

Desigur, afinitățile spirituale ale celor doi mari poeți ai Academiei nu-i o descoperire a mea. Au mai semnalat-o mulți înaintea noastră. Astfel, în sala documentară "George Coșbuc" de la Arhivele Statului, Filiala Năsăud, se află fotocopia unei litografii. În primul plan, efigiile poezilor Octavian Goga și George Coșbuc așezate, în mod simbolic, deasupra Câmpiei libertății de la Blaj. Ideea suprapunerii celor doi mari poeți peste imaginea acelei câmpii a speranțelor mi se pare genială și exprimă seva poeziei acestor cântăreți ai durerilor, nădejdelor și bucuriilor Ardealului.

Poeziile lui George Coșbuc și ale lui Octavian Goga au constituit un adevărat preludiv la marele concert al desăvârșirii unității naționale, la împlinirea aspirațiilor de libertate și demnitate ale unui neam prea mult oprimat. În discursul de recepție la Academia Română, Octavian Goga sesiza rolul poeziei lui George Coșbuc, locul său în conștiința poporului român și a sugerat prestigioase similitudini; "la începutul oricărei mișcări de libertate e o poezie, la începutul tuturor biruințelor mari ale revendicărilor naționale un mare triumf literar. E un profund adevăr în această axiomă curentă. Literatura a fost totdeauna o energie precursoră. În câmpul ei s-au adunat mai întâi și au cerut cuvânt puterile latente ale unui popor, indicând prin proporțiile lor raza de întindere a mărilor viitoare. În acest chip Elada lui Homer a luminat înaintea Atenei lui Pericle; gloria lui Dante s-a ridicat ca un stâlp de foc înaintea strălucirii lui Lorenzo de Medicis, orizonturile nemărginite ale lui Shakespeare au avansat cuceririle coloniale ale Engliterei și astfel, urmând o orânduială consacrată, nu este numai o întâmplare că România Unită/ .../, reîntregirea solului național /... /, nu s-a putut îndeplini decât după ce gândul românesc s-a abătut în avânturi înfrigurate, după ce poezia cu culmile ei eterne a săvârșit logodna dându-ne de o parte geniul lui Eminescu și de alta paginile nepieritoare ale lui George Coșbuc"¹¹. Adevărul rostit în aceste înflăcărate cuvinte este valabil și pentru poezia lui Octavian Goga. Și aceasta nu este singura asemănare ce se poate face.

Destinele celor doi corifei ai spiritului etnic românesc au multe similitudini, cu toate că Octavian Goga va vedea lumina zilei când tânărul student al Gimnaziului fundațional grăniceresc din Năsăud începea deja să simtă fiorii înălțători ai poeziei. Amândoi poeții sunt fii de preoți, coborâtori dintr-un viguros neam de țărani, fapt ce le va permite satisfacerea aspirațiilor

spre cultură. Chiar locurile originale ale celor doi se aseamănă uimitor de mult. Descrierea satului Rășinari făcută de George Călinescu în monumentala sa "Istorie a literaturii române" ne duce cu gândul la Hordoul lui George Coșbuc, răsfirat pe malurile Sălăuței, sub dealurile pline de sămănături și căpițe ce coboară până în marginea satului. Satul Rășinari este așezat la marginea Dumbrăvii Sibiului, încât atunci când mergi dinspre Sibiu întâlnești; "Un râu repede ... care ... se aude rostogolindu-se prin apropiere. Pe stânga valuri de dealuri desfăcute din munții din zare și acoperite pe culmi de păduri sunt brazdate de arături"¹².

Goga la Brașov iar Coșbuc la Năsăud au beneficiat de atmosfera fertilă aducerii sentimentului patriotic din liceele românești devenite focare "umile ale unui început de cultură, în vreme ce molohul străin își întindea de pretutindeni rețelele otrăvite ca să ne sugrume"¹³.

"Autorul baladelor și idilelor - spune Octavina Goga - a descins din lumea basmelor, dar a făcut popas în satul lui. Ne-a dat o luminoasă monografie poetică a satului românesc. Coșbuc era înregistratorul obiectiv al satului, un miraculos seismograf al vieții de la țară în aspectele ei senine, idilice, cele mai potrivite cu temperamentul lui și de altfel cele mai apropiate de caracterul fundamental al poporului nostru. Din primul lui volum ca și din celelalte - Fire de tort, Ziarul unui Pierde Vară și Cântece de vitejie, menținute în aceeași înlanțuire programatică, ca dintr-o subtilă monografie s-ar putea reconstitui psihologia unui sat în toate ipostazele ei. Zugrăvind acest microcosm, pars pro toto, poetul ne dă însuși tabloul sintetic al neamului"¹⁴.

De unde vine Goga, aflăm din poezia "Plugarii":

"Când doarme plugul pe roțile,
În pacea scriilor de toamnă,
La voi coboară Cosânzeana,
A visurilor noastre doamnă.
Vin crai cu argintate coifuri
și-n aur zânele bălaie;
Atâta strălucire-ncape
În bietul bordeiaș de paie."¹⁵

Crescuți în mijlocul țăranilor, cei doi poeți n-au privit cu indiferență calvarul clasei care la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea se confunda cu marea masă a poporului; "Ardealul nostru în acest zbcium istoric al neamului a trăit printr-un popor de țărani ... Nu ne-a rămas decât țăranul, rob al gliei, secătuit de regimul Aprobatorilor și Compilatelor sub principii Transilvaniei, această "misera plebes contribuens", răslețită prin satele de munte și de câmpie... în Ardeal românul nu trăia decât în cadrul unei

vieți patriarhale. Această izolare a iobăgiei noastre însă veacuri întregi s-a prefăcut într-o cetate nepătrunsă a apărării naționale. Oropsii plugari și ciobani s-au retransat în părăsirea lor și o mie de ani păstrându-și datinele, cântecele, superstițiile, torcând firele de argint ale poveștilor din străbuni au trecut neatins din generație în generație patrimoniul sufletesc al rasei. În acest chip asperitatea sorții s-a transformat în supremul nostru scut, conservându-se o puritate de sânge intactă în toate nuanțele ei și păzită de neajunsurile ei oricărui contact străin, ca un tezaur acoperit de ruine. Viforul vremii în Ardeal a trecut astfel ca toate furtunile bătând culmile, frângând coastele copacilor, dar lăsând nemișcate și în deplina lor podoabă firicelele de iarbă”¹⁶. Din tezaurul creației populare Coșbuc a luat numai temele și motivele, atmosfera specifică, versificația fiind profund originală. Octavian Goga se va situa în această direcție pe un plan superior.

N-am fi tentați să-i dăm dreptate lui George Călinescu când, relativ la versurile lui Goga, afirmă că “Țara pe care o înfățișează această poezie are un vădit aer hermetic. E un Purgatoriu în care se petrec evenimente procesionale, în care lumea jelește misterios împinsă de o putere nerelevabilă, cu sentimentul unei catastrofe universale. De ce cresc aici numai fluturi și câmpii sunt de inutilă mătase? De ce tot norodul cântă coral? De ce apele au graiu? De ce bocesc toți ca într-un apocalips? Pentru ce această turburătoare ceremonie? Mișcarea poeziei este dantească și jalea a rămas pură, desfăcută de conținutul politic”¹⁷. Că nu este așa ne spune și George Bogdan Duică în Răspunsul său rostit cu ocazia intrării lui Octavian Goga în Academia Română; “Pe atunci Ardealul era scuturat de frigurile memorandumului înaintat la Viena celui împărat nesimțitor, care se-toarse semnoros pe cealaltă ureche. Sibiul clo-cotea. Rarele întruniri populare din Hermannsgarten erau mânioase, hotărâte. Amenințările cu revoluția sclikeau din ochi și se fărâmau în pumnii strânși. Eu l-am văzut! La aceste adunări poetul a luat parte, adus chiar de tatăl său. Versurile lui răspundeau revoluționar la acele chemări disperate ale nației, despre care, odată, după marele proces, Dr. Jancso Benedek care asista pe estradă, lângă mine, îmi șopti la o adunare; “Acuma văd ce primejdioși sunteți!”¹⁸. Același eveniment istoric a avut ecouri adânci și în conștiința poetică a lui George Coșbuc; “Ardealul l-a tulburat încontinuu cu toate problemele lui culturale și politice. Le urmărea cu pricepere și devotament. La procesul Memorandului din Cluj studenții de la București au venit cu poezia lui “In opresores” răspândită pe foi volante miilor de asistenți, un patetic strigăt al iredenței;

“Dumnezeu ni-e întrajutor

Dacă și el e de-al lor,

Nu-l mai vrem ocrotitor

Ne-nfrățim cu iadul.”¹⁹

Natura are același efect tonic asupra ambilor poeți, înflăcărându-le imaginația. Dar natura nu este altceva decât mediul în care omul de la țară își consumă existența; “Apropierea dintre om și natură îi face să se confunde, minunile ei se personifică și iau înfățișări de ființe rustice, calde, pline, rudimentare, comunicative. Seara e o fată de la țară, soarele flăcău, vântul holtei șiret, vara femeie robustă, Prahova fecioară năvalnică”²⁰.

În “Noi”, după opinia lui George Călinescu culminează “Strania convertire a tendinței naționale în poezia pură”²¹. Din “Oltul” și “Rugăciune” răzbate durerea țăranilor ardeleni și nădejdea într-un viitor mai bun. Goga nu e poetul deznădejdiei, e poetul viitorului. El povestește căderea cătușelor; “înfricoșatul vifor al vremurilor răzbunătoare” (“Plugarii”). Poetul s-a făcut ecoul jalei țăranului ardelean rob și revoltat, pe când Coșbuc, în multe din poeziile sale, fusese mesagerul țăranului liniștit și vesel. A rostit și el un strigăt de revoltă în acea vehementă plăsmuire care este “Noi vrem pământ”, și un altul tulburător în “Doina”.

La Goga nu vom găsi un țăran îndrăgostit sau cel puțin sentimental, ci unul ce muncește din greu la răscolirea pământului ce nu-i al lui și cu o singură iubire, aceea dureroasă ce-l leagă de glie.

Goga vede în țăranime cheazășia izbânzii de mâine, iar în poezia “Clăcașii” poetul vede un Avram Iancu liberator. Vizonarismul mesianic nu-i este străin nici lui George Coșbuc. Aflat într-o situație limită, Gelu rostește aceste cuvinte, deocamdată mângâietoare;

“Și, poate, sosi-va o vreme
Când munții vor fierbe, vor geme
Cu hohote mamele-n praguri.
Vor trece bărbați-n șiraguri
Când bucium suna-va să cheme
Pe tineri sub steaguri”

Ca mesager al sufletului românesc, al neamului acesta mereu lovit de soartă și totuși neclintit, poetul ne arată pe acest voievod curmat de durere, zguduit de revoltă, dar plin de-o speranță ce biruie moartea. Eroismul său este transcendent;

“Și-armat voi ieși eu afară,
și veseli vom trece noi iară
Prin sulii de foc înainte,
Să ție potrivnicii minte
Că-s vii, când e vorba de țară,

și morții-n morminte !” (Moartea lui Gelu)

În privința valorii creației celor doi poeți, George Călinescu stabilește drept termen de comparație pe Mihaie Eminescu: ”Coșbuc este nu numai un desăvârșit tehnician, dar nu rare ori și un poet mare, profund original, un vizionar al mișcărilor sufletești sempiternе cu accent ardelean numai decît evident, inimitabil și tocmai pentru aceea așa de des imitat. El a izbutit, ca și Eminescu de altfel, să facă poezie înaltă care să fie sau măcar să pară priecută poporului și să educe la marele lirism o categorie de oameni străini în chip obișnuit de literatră”²², sau “În poeziile lui Goga dăm de structura poeziei lui Eminescu, dar altfel acoperită încât abia se bagă de seamă ... Goga e întâiul poet mare din epoca modernă, sortit prin simplitatea aparentă a liriceii lui să pătrundă tot mai adânc în sufletul mulțimii, poet național totodată și pur ca și Eminescu”²³.

La cele afirmate de George Călinescu am adăuga că ambii poeți au scris versuri pentru toate vârstele, pentru toate gradele de înțelegere, de receptare a mesajului poetic. Poeziile lor, devenite romanțe se cântă, în egală măsură de oameni care nu cunosc autorii, iar pe de altă parte fac obiectul atâtor exegeze.

Deși am putea continua șirul similitudinilor dintre poezia lui Coșbuc și Goga, ne oprim aici, amintindu-ne de finalul discursului de primire în Academie al lui Goga, subliniind că aceste cuvinte se potrivesc și lui Coșbuc; “Noi stăm zmeriți în fața geniului creator al neamului care și-a răcumpărat cu jertfe actul de justiție de care s-a împărtășit, și acum când stăruie înaintea noastră umbra lui George Coșbuc îi închinăm și ei cuvintele scrise pe mormântul marelui florentin în Biserica Santa Croce;

Onorate l’altis poeta !”²⁴.

Pentru orice ardelean, pentru orice român atât George Coșbuc cât și Octavian Goga înseamnă tot atât ca Dante pentru italieni.

NOTE

1. Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară*, E. P. L., București, 1967, p. 290.
2. O. Goga, *Discurs de recepție la Academie*, în *Omagiu lui George Coșbuc cu ocazia dezvelirii bustului în Năsăud, Bistrița*, 1926, p. 23.
3. L. Rusu, *Op. cit.*, p. 290.
4. I. Lupaș, *Omagiu lui Coșbuc*, p. 29.
5. D. Vatamaniuc, *G. Coșbuc, O privire asupra operei literare*, E.P.L., 1967, p. 97.
6. L. Rusu, *Op. cit.*, p. 291.
7. G. Ibrăileanu, *Scriitori români și străini*, I. si, 1926, p. 137-146.

8. M. Beniuc, *Coșbuc, arhitect al poeziei*, în: "Revista de istorie și teorie literară", tom. 15 (1966), nr. 3, p. 543.
9. George Ivașcu, *Coșbuc*, în: "Contemporanul" nr. 37, 16 sept. 1966.
10. Cf. *Mic dicționar îndrumător în terminologia literară*, de C. Fierăscu și Gh. Ghiță.
11. O. Goga, *Coșbuc*, în: Discursuri de recepție la Academia Română, Editura Albatros, București, 1980, p. 143
12. George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația europeană Drăgan, Editura Nagard, Madrid, Paris, Roma, Palham, N.Y., 1980, p. 536
13. O. Goga, *Op.cit.*, p. 144.
14. Idem, p. 152.
15. O. Goga, *Poezii*, Editura Albatros, București, 1980, p. 4-5.
16. O. Goga, *Coșbuc*, loc.cit., p. 143.
17. G. Călinescu, *Op. cit.*, pg. 540.
18. Răspunsul d.lui G. Bogdan-Duică, în *Coșbuc discurs de primire rostit în ședința solemnă la 10 maiu 1923*, Editura Națională, București, 1933, p. 32.
19. O. Goga, *Op.cit.*, p. 158.
20. *Omagiu lui Coșbuc cu ocazia dezvelirii bustului în Năsăud*, 1926, p. 24.
21. G. Călinescu, *Op. cit.*, p. 540
22. Idem, p. 523
23. Idem, p. 540
24. O. Goga, *Op.cit.*, p. 28.

ILIE MIRON CRISTEA

Născut

18 iulie 1868 Toplița

Harghita

Decedat

6 martie 1939 la Cannes (Franța)

Membru de onoare al

Academiei Române

din 7 iunie 1919

Prof. univ. dr. MIRCEA PĂCURARIU - Sibiu

Între marile personalități ale vieții bisericești, culturale și politice din primele patru decenii ale zbulciumatului nostru veac un loc aparte ocupă cel ce a fost primul patriarh al Bisericii Ortodoxe din România întregită, Miron Cristea. Realizările sale sunt cunoscute din monografia lui Ioan Rusu Abrudeanu din anul 1929 (*Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea - Omul și faptele*, I, București, 1929, 480), dar mai ales din documentatele lucrări ale mitropolitului Antonie al Ardealului: *Pagini dintr-o arhivă inedită* (București Ed. Minerva, 1984, XVI + 43 p.); *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867-1918), după documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea* (Sibiu, 1896, 546 p.) și *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939, Elie Miron Cristea, documente, însemnări și corespondență* (Sibiu, 1987, 483 p.). O prezentare succintă în paginile acestei publicații sperăm să-l aducă din nou în actualitate, cu tot ceea ce a realizat, în decurs de aproape o jumătate de veac, pentru neamul românesc și pentru biserica sa.

Născut într-o familie de țărani din Toplița (azi jud. Harghita), la 18 iulie 1868, a fost botezat peste două zile, primind numele proorocului Ilie, care se prăznuia atunci. A urmat școala "poporală" ortodoxă din sat, apoi patru clase la Gimnaziul săsesc din Bistrița, iar clasele superioare la Gimnaziul românesc "grăniceresc" din Năsăud (1883-1887), într-o vreme când învăța acolo și George Coșbuc. Elev sânguincios, în clasa a VIII-a a fost ales președinte al Societății de lectură a elevilor numită "Virtus Romana

Rediviva". În 1887 s-a înscris la Institutul Teologic din Sibiu, școală cu vechi tradiții, cu profesori de prestigiu la vremea aceea, între care Ioan Popescu, membru corespondent al Academiei Române, istoricul Ioan Crișan, memorandiștii Danil Popovici Barcianu și Dimitrie Comșa, dirijorul și compozitorul George Dima și alții, ale cărui cursuri le-a isprăvit peste trei ani. Și aici îndeplinește o misiune de ordin cultural asemănătoare, fiind ales de colegi președinte al Societății de lectură "Andrei Șaguna". Un an școlar (1890/1891) a fost învățător la școala poporală ortodoxă din Orăștie. Cu o bursă oferită de Mitropolia Sibiului, s-a înscris la Facultatea de Filosofie (de fapt Filologie) a Universității din Budapesta, unde a obținut doctoratul la 15 mai 1895, cu teza: "*Eminescu. Viața și opera. Studii asupra unor creații mai noi din literatura română*". Era prima analiză critică a operei eminesciene, publicată, în limba maghiară, în același an, tot la Budapesta. În românește a apărut abia în zilele noastre în cartea mitropolitului Antonie, *Pagini dintr-o arhivă inedită* (p. 251-291).

Ca student la Sibiu și Budapesta, a colaborat la o serie de periodice ale timpului: *Telegraful român*, *Tribuna*, *Țara noastră*, de la Sibiu, *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, *Românul* de la Arad, *Libertatea* de la Orăștie și altele. În mai 1894 se număra printre cei care și-au ridicat glasul în apărarea memorandiștilor, iar în septembrie același an a fost delegat - ca secretar al Societății literare "Petru Maior" din Budapesta - să participe, alături de alți studenți transilvăneni, la Congresul studenților români de la Constanța, rostind acolo un cuvânt în numele acestora, în care amintea și de suferințele românilor din Transilvania.

La 1 iulie 1895 a fost numit "secretar consistorial" la Arhiepiscopia Sibiului, sub mitropolitul Miron Românul (1874-1898). În 1902 noul mitropolit Ioan Meșianu (1893-1916) l-a numit "asesor" (consilier) eparhial la aceeași Arhiepiscopie. Din ianuarie 1898 până în decembrie 1900 a fost redactor la ziarul *Telegraful român* din Sibiu, "ctitorit" de marele ierarh Andrei Șaguna, care apare neîntrerupt până azi. În 1897 publică o monografie despre fostul său profesor de literatură română de la Budapesta, Alexandru Roman (1826-1897), membru al Academiei Române, iar în anul următor o nouă monografie închinată mitropolitului Ardealului Miron Românul. Dorind să-și închine întreaga viață bisericii, la 30 ianuarie 1900 a fost hirotonit diacon (1901 arhidiacon), iar la 13 aprilie 1903 preot. În 1902 s-a călugărit la mănăstirea Hodoș-Bodrog, de lângă Arad sub numele de Miron, în amintirea fostului mitropolit Miron Românul care l-a trimis la studii. În duminica Rusaliilor - 1 iulie 1908 - a fost hirotonit protosinghel.

În primul deceniu al secolului nostru, a avut un rol însemnat în ridicarea catedralei mitropolitane din Sibiu (1902-1906). Consistoriul sibian l-a

trimis să studieze arhitectura și pictura bisericilor din vechea Românie, iar după întoarcere a publicat lucrarea *Iconografia sau întocmirile din interiorul* (=interiorul, n. n.) *bisericii răsăritene* (Sibiu, 1905, XVIII + 300 p.), deosebit de utilă și azi. După terminarea lucrărilor de construcție, a publicat - împreună cu vicarul Ilarion Pușcariu și consilierul Matei Voileanu - *Istoricul zidirii catedralei mitropolitane din Sibiu* (1908, 195 p. + 24 ilustrate).

În 1905 a fost ales președinte al "despărțămîntului" Sibiu al "Astrei", președinte al Reuniunii române de muzică din Sibiu; era membru activ și în alte societăți culturale românești. Menționăm tot aici că a fost preocupat de culegerea și valorificarea folclorului românesc. Cu ajutorul unor preoți și învățători a cules o serie de proverbe pe care le-a publicat sub titlul: *Proverbe, maxime, asemănări și idiotisme* (Sibiu, 1901, XXIV + 278 p.), republicată de mitropolitul Antonie, în *Pagini dintr-o arhivă inedită*, (p. 293-384). Pe tărîm economic, a căutat să vină în sprijinul țăranilor români, prin înființarea Băncii "Lumina" din Sibiu.

Anul 1909 aduce o schimbare în viața protosinghelului Miron. La 21 noiembrie st. n. (3 decembrie st. v.) a fost ales episcop al Caransebeșului, după ce, în 1908-1909, se mai făcuseră două alegeri, respinse de guverul din Budapesta. Confirmarea imperială s-a dat abia la 10 aprilie 1910. Hirotonia sa întru arhieru au săvîrșit-o mitropolitul Ioan Mețianu și episcopul Ioan Papp de la Arad, la 20 aprilie 1909, în catedrala din Sibiu, iar înscăunarea la Caransebeș s-a făcut la 25 aprilie (8 mai st. n.) 1910. A păstorit la Caransebeș aproape 10 ani, în împrejurările grele ale primului război mondial, când guvernul din Budapesta a desființat numeroase școli primare "confesionale" românești, iar autoritățile locale au condamnat la închisoare sau deportare sute de preoți români din Transilvania și Banat. La 1 decembrie 1918 a fost delegat oficial la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, care a hotărît unirea pe veci a Transilvaniei cu vechea Românie. Cuvântarea pe care a rostit-o acolo a impresionat miile de români care l-au ascultat. S-a numărat printre cei patru delegați ai Adunării trimiși să prezinte actul Unirii la București, alături de episcopul Iuliu Hossu de la Gherla, Vasile Goldiș și Alexandru Vaida Voivod. În anul următor a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

La 18/31 decembrie 1919 a fost ales în scaunul vacant de mitropolit primat al României, fiind investit și înscăunat a doua zi, 19 decembrie 1919/1 ianuarie 1920. Era primul ardelean ridicat pe această supremă treaptă ierarhică, drept simbol al unității statale realizată cu un an în urmă. O primă procupare a noului mitropolit a fost aceea a unificării organizației bisericii ortodoxe. Acest lucru se impunea, căci la vechea Biserică autocefală din România, se adăugaseră alte trei biserici românești, fiecare cu specificul și cu

tradițiile locale. Era vorba de biserica din Transilvania și Banat, care se conducea, din 1868, după "Statutul Organic" al lui Andrei Șaguna, cu participarea largă a mirenilor la conducerea treburilor bisericești, lucru necunoscut în vechea Românie; Biserica din Bucovina, care, deși făcuse parte pînă în 1918 din imperiul habsburgic, ca și Transilvania, avea o organizare aparte, cu o mitropolie în Cernăuți și două episcopii sufragane tocmai în Dalmația, o Biserică supusă cu totul autorității de stat, și Biserica din Basarabia, cu o Mitropolie la Chișinău, dependentă de Sf. Sinod al Bisericii Ruse din Petersburg, cu ierarhi ruși numiți direct de autoritățile de stat și bisericești. Din aceste considerente, s-a procedat succesiv la unificarea acestor organizații provinciale din noul stat unitar român. Astfel, la 30 noiembrie 1919 s-au întrunit pentru prima oară în ședință comună a Sf. Sinod toți ierarhii din vechea Românie și cei din provinciile alipite. În aceeași ședință s-a hotărît ca Statutul Organic al lui Andrei Șaguna, de care s-a condus Biserica din Transilvania exact o jumătate de veac, să stea la baza noii Legi de organizare a Bisericii din România întregită. Din septembrie 1920, o comisie de 15 membri, condusă de mitropolitul primat Miron, a început lucrările în vederea elaborării unui nou Statut de organizare. După lungi discuții și lămurirea factorilor de răspundere, ultimul proiect a fost prezentat Corpurilor legiuitoare la începutul anului 1925. Aprobata și sancționată de șeful statului, a intrat în vigoare sub numele de *Legea și Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române*.

Paralel cu propunerile privitoare la unificarea bisericească, s-au făcut o serie de propuneri pentru înființarea Patriarhiei Române. și astfel, la 4 februarie 1925, Sf. Sinod a adoptat așa numitul "Act de înființare" a Patriarhatului românesc, aprobat de camera deputaților și de Senat (12 și 17 februarie) și sancționat de regele Ferdinand (23 februarie).

Prin acestea, mitropolitul primat Miron devenea primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, investit și înscăunat în noua demnitate la 1 noiembrie 1925, în cadrul festivităților tradiționale.

În timpul păstoririi sale ca întîistătător al Bisericii Ortodoxe din România întregită, s-au înregistrat realizări de mare însemnătate bisericească și națională. De pildă, în cadrul mitropoliilor existente (Ungrovlahiei, Moldovei, Transilvniei, Bucovinei și Basarabiei), s-au înființat mai multe eparhii noi: Constanța, Ismail, Hotin (1923), Maramureș (1937), în Statele Unite și Canada (1934), a Armatei (1921 cu sediul la Alba-Iulia). Mulți ierarhi au fost hirotoniți și înscăunați de Miron Cristea.

Sub raport cultural s-a preluat apariția revistei *Biserica Ortodoxă Română* (1921) și, în același timp, a inițiat apariția unui organ de publicitate pentru Arhiepiscopia Bucureștilor, revista *Apostolul* (1924); se adaugă o serie

de buletine parohiale sau reviste și gazete editate de preoți în cuprinsul acestei Arhiepiscopii. Prin îndemnul și încurajarea sa permanentă, a apărut o nouă ediție sinodală a Bibliei, în 1936 în editura Institutului Biblic și de misiune a Patriarhiei, în traducerea preoților profesori Gala Galaction și Vasile Radu, precum și noi ediții din *Noul Testament*. El însuși a publicat șase volume de *Pastorale, predici și cuvântări* (1923-1939). O serie de lucrări teologice, mai ales ale unor profesori de la Facultatea de Teologie din București, au apărut cu sprijinul său direct. Numeroși tineri s-au bucurat de burse din partea sa, fie pentru studii în țară, fie peste hotare, între care se numără și urmașul său din scaunul patriarhal, Iustin Moisinescu, trimis la Facultățile de Teologie din Atena și Strasbourg. A stăruit pentru înființarea Seminarului pentru orfanii de război de la Cîmpulung Muscel (1922), care s-a numit apoi "Seminarul Miron Patriarhul" și a Academiei de Muzică bisericească în cadrul Patriarhiei (1929). Fostele Facultăți de Teologie din București și Cernăuți, acum cu profesori noi, mulți formați după 1918, ca și noua Facultate din Chișinău (1926), au contribuit la creșterea prestigiului teologiei românești, prin lucrări de aleasă ținută științifică, dar și la formarea unor noi generații de preoți și profesori de religie cu aleasă pregătire.

Sub raport economic, trebuie să reținem că actualul palat patriarhal s-a ridicat tot prin ostenele sale. În comuna natală, la Toplița, a ridicat un schit de lemn existent și astăzi, cu clădirile anexe necesare, cu hramul Sfântului Prooroc Ilie. Sute de biserici noi s-au ridicat pe întreg cuprinsul Patriarhiei, unele adevărate monumente de artă bisericească, iar altele au fost împodobite cu picturi (între ele și catedrala patriarhală). O serie de mănăstiri și-au reluat viața monahală întreruptă în timpul primului război mondial.

Patriarhul Miron și-a câștigat merite deosebite și în ce privește reluarea și întărirea legăturilor cu o seamă de biserici creștine. El însuși a cercetat "Locurile Sfinte", cu vizite în Constantinopol, insula Halki, Ierusalim, Alexandria și Atena, în cursul lunii mai 1927. În mai-iunie 1936 a făcut o vizită Arhiepiscopului de Canterbury, în Anglia, după ce, cu un an înainte, se întrunise la București o "Conferință româno-ortodoxă-anglicană", iar Sf. Sinod al Bisericii noastre a recunoscut validitatea hirotoniilor anglicane. În mai 1938 a făcut o vizită în Polonia (fiind atunci și prim ministru). Numeroși conducători și reprezentanți ai altor biserici l-au vizitat la București. În același timp, a sprijinit toate participările unor ierarhi și teologi români la diferite întruniri cu caracter ecumenist în perioada interbelică, deci în faza de început a mișcării ecumenice de mai târziu.

Patriarhul Miron a îndeplinit, în anumite împrejurări, și un rol politic în viața țării. Pe lângă faptul că era senator de drept, a făcut parte din "Înalta

regență”, de trei membri, care a condus treburile statului în perioada 20 iulie 1927 - 8 iunie 1930, iar la 10 februarie 1938 i s-a încredințat și conducerea Guvernului țării ca prim ministru, calitate pe care a deținut-o până la moarte.

În martie 1939, bătrân și bolnav, patriarhul Miron a plecat la Cannes în sudul Franței, pentru îngrijirea sănătății. În ziua de 6 martie 1939, s-a sfârșit acolo din viață, departe de păstoriții săi. A fost adus în țară și înmormântat în catedrala patriarhală din București, cu funeralii naționale.

Militant pe tărâm național-politic, om de aleasă cultură, implicat în problemele mari ale epocii în care a trăit, primul patriarh al României, Miron Cristea și-a înscris cu cinste numele în galeria marilor ierarhi români de altădată. Din aceste motive i-am închinat paginile de față.

LEON DANIELLO

Născut

2 noiembrie 1898 la Budapesta

Ungaria

Decedat

27 martie 1970 la Cluj-Napoca

Membru corespondent al

Academiei Române

din 4 februarie 1965

*Prof. univ. dr. doc. **CRIȘAN MIRCIOIU** - Cluj-Napoca*

Profesorul Leon Daniello a fost primul profesor de fiziologie de la Facultatea de Medicină din Cluj, la prima catedră de fiziologie din țară, a cărei activitate, desfășurată pe o perioadă de 45 de ani, a fost dedicată în primul rând luptei împotriva tuberculozei, și apoi a celorlalte boli pulmonare grave, cu caracter social, silicoza și cancerul bronho-pulmonar.

Leon Daniello s-a născut la 2 noiembrie 1898, la Budapesta, ca fiul unei vechi familii grănicerești, născădene, tatăl fiind muncitor feroviar, din Salva, urmând școala primară în satul de locuință, și totuși satul natal; iar studiile liceale la Liceul "George Coșbuc" din Năsăud, fiind unul dintre aleșii premiați, lăsând să se vadă de pe atunci calitatea sa umană superioară; înscriindu-se apoi la Facultatea de Medicină din Cluj, pe care o termină în anul 1922, la vârsta de 24 de ani.

În anul 1923, este numit de profesorul Iuliu Hațieganu preparator la Clinica Medicală I, a cărei conducere o preluase distinsul profesor în 1919, iar în 1924, Leon Daniello este numit asistent universitar la Clinica Medicală I, devenind unul dintre colaboratorii apropiați ai profesorului Iuliu Hațieganu, primul ctitor al școlii medicale clujene, a cărui pleiadă de colaboratori bine pregătiți și mai ales atașați maestrului lor, în dorința înălțării medicinei clujene românești, care în acea epocă, imediat după Unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă, își lua un avânt neîntâlnit.

Orientat de profesorul Iuliu Hațieganu, care dorea să aibă pentru fiecare specialitate medicală oameni bine pregătiți - înspre specializarea în

bolile pulmonare, și în primul rând a tuberculozei, Leon Daniello este trimis, în același an al numirii sale ca asistent (1924), la Viena pentru a studia fiziopatologia aparatului respirator, în clinica profesorului Wenkebach (secția Docent Dr. Hofbauer), tuberculoza la Wilhelmspital (prof. V. Neumann și Sörgo) și radiologia medicală la profesorul Handeck și doc. Fleischner, toți figuri renumite ale Universității - Facultatea de Medicină, Viena.

Tot în anul 1924 face o călătorie de studii în Germania și vizitează clinicile conduse de profesorii Romberg și Sanerbruch (München), acesta din urmă promotorul chirurgiei toraco-pulmonare și chiar unul dintre inițiatorii tratamentului chirurgical în tuberculoză, la care, la un anumit moment, va adera și el. și chiar în 1938, publică cu profesorul Al. Pop, profesor chirurg, conducătorul Clinicii Chirurgicale I, lucrarea *Tratamentul chirurgical al tuberculozei pulmonare*, reprezentând o lucrare de primă linie privind tratamentul chirurgical al bolii.

În continuarea specializării sale în străinătate, între anii 1926-1927, Leon Daniello lucrează ca asistent stagiar la Clinica "Charité" din Paris (prof. E. Sergent), apoi la Institutul Pasteur, la Calmette, care își desfășoară împreună cu Guérin, vaccinul său antituberculos, introdus apoi în întreaga Europă și în clinicile profesorilor Leon Bernard și E. Roit, a căror renume de mari specialiști în bolile pulmonare trecuse de mult granițele Franței.

În aceeași perioadă ia cunoștință de instituția și viața sanatorială, prin vizitarea stațiunii sanatoriale antituberculoase de la Hauteville (Dr. Dumarcst), luând parte la Congresul Francez de tuberculoză de la Lyon (1926); dar vizitează și stațiunile sanatoriale elvețiene (Davos, Asora, 1927).

Întors acasă, în 1928, își susține cu succes concursul de docențiat, cu o lucrare din domeniul tuberculozei, privind simptomatologia de debut a tuberculozei și, ca o consecință, preia conducerea secției de boli pulmonare a Clinicii Medicale I, ce funcționa pe platoul de deasupra Clinicilor, constituind nucleul actualei Clinici de fiziologie.

În cursul anului 1930, participă la Congresul german de tuberculoză de la Hamburg și, în același timp, face un scurt stagiul de documentare și informare la Clinica profesorului Brauer și trece în Scandinavia, unde vizitează diferite clinici și sanatorii din Suedia, participând și la Congresul internațional de tuberculoză de la Oslo.

Menirea sa, trasată de marele său maestru, prof. Iuliu Hațieganu, era de a fonda și a perfecția specialitatea de fiziologie, a cărei necesitate se impunea imperios atât în țara noastră, (după primul război mondial terenul era încă nedefrișat), cât și în întreaga lume și mai ales în vechiul continent, victimele tuberculozei depășind cu mult pe cele ale marii conflagrații.

Leon Daniello, în continuă pregătire dar și ascensiune, devine în 1937, conferențiar de fiziologie și participă ca raportor din partea României la Congresul Cehoslovac de tuberculoză din Tilson, expunând problema interrelațiilor patogenice dintre pleurezie și tuberculoză.

Dar în 1940, în urma Dictatului de la Viena, Ardealul de Nord este cedat ungarilor și clinicile din Cluj luând calea pribegiei, se refugiază la Sibiu, unde se instalează într-un timp record în condiții dintre cele mai bune, pentru posibilitățile momentului, Clinica Ftiziologică instalându-se și ea cu un pavilion în Spitalul din Sibiu, și în pavilionul-bărăci din grădinile școlii Militare, unde funcționau și clinicile refugiate Medicală I și Chirurgie I, desfășurându-și activitatea cu aceeași ardoare ca și la Cluj. În 1942, într-o perioadă în care endemia de tuberculoză avea la noi o desfășurare de o mare gravitate, ceea ce impunea înființarea unei discipline autonome de fiziologie, profesorul Iuliu Hațieganu, alături de care se afla conferențiarul Leon Daniello, cu sprijinul profesorului I. Cantacuzino, a cărei luptă împotriva tuberculozei l-a făcut renumit, prof. M. Nasta și dr. șt. Irimescu (conducătorul sanatoriului de la Moreni), reușesc să înființeze prima Catedră de fiziologie din țară, la care devine profesor prin alegere, Leon Daniello. Apariția unei catedre autonome de fiziologie - cu rol de for metodologic în combaterea tuberculozei și centru de formare a primelor cadre medicale, cu specialitatea de fiziologie avea să se dovedească ca una dintre cele mai rodnice idei ale acelui mare savant, animator și vizionar, care a fost profesorul Iuliu Hațieganu, secundat de colaboratorul său apropiat Leon Daniello.

Pe baza studiilor întreprinse, Leon Daniello ducând o muncă de pionierat, reușește să introducă și să îmbogățească ideile și metodele moderne, transpuse în practică clinică zi de zi în instituția pe care o consolidează (Clinica de fiziologie din Cluj) și extinzându-se în același timp, cu tenacitate în combaterea tuberculozei pe plan social, într-o epocă în care resursele de stat destinate acestei nemiloase suferințe erau derizorii.

De-a lungul celor 45 de ani de activitate, Prof. L. Daniello a reușit să înființeze și să dezvolte Clinica Ftiziologică din Cluj, într-o instituție modernă, bine structurată, la nivelul celor mai mari și moderne centre de pe continent, asigurându-i o dezvoltare continuă pe toate planurile, formând în paralel o distinsă pleiadă de colaboratori, deveniți întemeietorii altor clinici de fiziologie din țară și conducători de mari unități de specialitate, aportul căror la organizarea și dezvoltarea luptei antituberculoase, reprezintă moștenirea cea mai de seamă lăsată de prof. L. Daniello. Dintre aceștia cităm: C. Anastasatu, membru al Academiei Române, devenit conducător al Institutului de Ftiziologie din București; Prof. V. Moiescu, urmașul său la

conducerea Clinicii Ftiziologice din Cluj; Gh. Petrescu, urmașul profesorului V. Moisescu, N. Bumbăcescu, conducătorul Clinicii de Ftiziologie din Iași, Zeno Barbu, (Tg. Mureș), V. Gohi (Craiova), St. Dumitru la Timișoara și mulți alții.

După reîntoarcerea la Cluj, în Clinica de Ftiziologie amplificată și modernizată, se dezvoltă un învățământ sistematic de ftiziologie, din care vor apărea, ca dintr-o pepinieră, numeroase și valoroase cadre medicale, măsurând și impunând prestigiul școlii clujene de ftiziologie în întreaga țară, ca o caracteristică recunoscută a Școlii medicale clujene.

De fapt, profesorul L. Daniello imprimă o orientare profilactică tinerei ftiziologii românești. Încă din 1925 se începe organizarea la Cluj, în mediul universitar, a asistenței antituberculoase, în 1926 înființându-se primul dispensar studențesc din țară și unul din primele de acest fel din Europa. Iar la scurtă vreme după această realizare, se creează și primul dispensar antituberculos pentru populația orașului Cluj și nu peste mult se înființează un dispensar antituberculos pentru mediul rural în Munții Apuseni, desfășurând concomitent și o campanie educativă igienico-sanitară în cadrul Asociației Astra, maestrul său, profesorul Iuliu Hațieganu, fiind președintele despărțământului medico-sanitar al Astreii în județul Cluj, și care făcea din mersul la sate, pentru ridicarea poporului, o condiție de existență.

În același timp, învățământul de ftiziologie pentru studenți a fost organizat sistematic și urmărit în desfășurare în rezultatele obținute în teren. Numeroase generații de studenți își însușeau noțiuni fundamentale de combatere a tuberculozei, de la cursurile și lecțiile clinice ale profesorului Leon Daniello, devenit un profesor respectat și apreciat, al cărui nume se păstrează din generație în generație.

Desfășurând o muncă vastă organizatorică, pentru combaterea tuberculozei, înființarea acelor dispensare despre care am amintit devenind "istorice", împreună cu susținute campanii educative în cadrul Asociației Astra, L. Daniello a reușit să culeagă roadele muncii sale.

În condițiile noi, după 1950, Clinica din Cluj și-a extins spitalul și încadrarea, organizând dezvoltarea sectoarelor de profil, în specialitate (dispensar policlinic, laborator, chirurgie, bronhologie), cu posibilități largi de asistență și cercetare științifică, recunoscute și valorificate.

Dar profesorul Leon Daniello este și autorul unei impresionante opere științifice, izvorâtă din îmbinarea activității clinice și didactico-educative cu cea de cercetare științifică, concretizate în peste 300 de lucrări publicate în revistele medicale renumite din țară și străinătate, și cca. 200 comunicări prezentate în primul rând la Societatea de Ftiziologie, filiala Cluj, din cadrul Uniunii Societăților Științelor Medicale, dar și la diferite societăți, congrese, simpozioane, etc.

În opera sa se găsesc oglindite toate marile capitole ale fiziologiei: epidemiologie, clinică, terapie, profilaxie; extinzându-se și asupra patologiei pulmonare netuberculoase; pneumocorioze, tumori pulmonare benigne și maligne, supurații bronho-pulmonare, lucrări cu contribuții valoroase, ceea ce i-a asigurat un bine meritat prestigiu în țară și peste hotare.

Din mulțimea de lucrări ale profesorului Leon Daniello, publicate sau comunicate, atragem atenția asupra pleureziei închistate supradiafragmatice, descrisă pentru prima dată în literatura medicală, ca o leziune bine definită și consemnată în tratatele de largă circulație internațională (Teschendorf, "*Fortschritte auf dem Gebiete der Rontgenshahlen*", Bd. 58. 938). De asemenea lucrarea asupra perforațiilor tardive pulmonare, după intervențiile Iacobeus (*Revista de la Tuberculoza*, 1939).

În 1953, după cercetări ample în bazinele miniere, în special cele de la Baia Mare, face studii amănunțite asupra silicozei la mineri, în colaborare cu S. Cupcea și L. Prodan, care urmăresc aspectele epidemiologice și ecologice și publică lucrarea "*Silicoza și silicotuberculoza*", pentru care primește, pe bună dreptate, Premiul de Stat. Iar pentru studiul clinico-terapeutic și experimental privind produsul tuberculostatic "fintozid", primește premiul I al Ministerului Învățământului.

O mare importanță a acordat Leon Daniello problemelor de oncologie, mai ales în depistarea, tratamentul și profilaxia cancerului bronho-pulmonar, a cărui sporire numerică în clinică o sesizează încă din 1936.

El descrie aspectele clinice ale acestui cancer, sub raport anatomo-radiologic, aducând contribuții la cunoașterea acestei afecțiuni maligne, pentru a cărei precizare de diagnostic și tratament a mărit secțiunile de profil, urmărind creșterea randamentului metodelor de diagnostic și tratament. În 1961 inițiază prima încercare de depistare precoce a cancerului bronho-pulmonar prin metoda radiofotografiei, orientându-se cu fermitate spre profilaxia primară a acestui flagel.

Pentru activitatea sa desfășurată pe mai multe planuri: didactic-educativ, științific, clinic, social-obștesc, metodologic, profesorul Leon Daniello a fost onorat cu mai multe ordine și medalii, fiind ales membru al Academiei de Medicină și membru corespondent al Academiei Române. De asemenea, a fost membru al Societății Franceze de tuberculoză, membru al Societății de pneumofiziologie din RDG, membru consilier al Uniunii Internaționale Contra Tuberculozei, membru al Academiei de științe din New-York etc.

Sigur, tuturor acestor realizări aparținând profesorului Leon Daniello, trebuie să le dăm fața umană a autorului, amintim că prof. Leon Daniello, într-o ținută sobră, rezervată, ascundea o rară sensibilitate umană, a cărei

caldă iradiere de bunătate, înalță speranța și optimismul celor suferinzi. Iar prin mărinimia sa lasă să se reverse asupra colaboratorilor, ca și asupra tuturor celor care-l înconjurau, cu respect și stimă, unda caldă a apropierii umane, stimulative.

Prof. Leon Daniello, prin căsătoria cu Helene Pușcariu, distinsă stomatologă, și-a întemeiat un cămin trainic, ai cărui copii, amândoi medici, perpetuează neamul românesc născădean.

A creat prietenii durabile, și le amintim pe cele cu profesorul Aurel Moga, șef de lucrări Valer Secărea, dar și cu renumiți artiști, scriitori și sculptori, Lucian Blaga și Romul Ladea, care-l apreciau, ca și întreaga contemporaneitate, pentru noblețea sa sufletească, înțelepciunea și stăruința de promovare a binelui, cultivarea generozității, a dragostei față de viață, de adevăr și de natură, fiind unul dintre promotorii la Facultatea de Medicină, alături de Titus Vasiliu, a excursiilor organizate și ritmice, în care întâlnirea cu natura te face mai bun.

Profesorul Leon Daniello s-a stins din viață la vârsta de 72 de ani la data de 27 martie 1970, aproape brusc, în urma unei ocluzii intestinale prin cancer de colon, peste a cărei operație n-a putut să treacă.

Patriot adevărat, profesorul Leon Daniello și-a dăruit viața luptei împotriva tuberculozei, urmărind apărarea și tratatrea multor generații de boală, dar și formării generațiilor de studenți mediciști pentru a deveni medici, pentru a avea vigoarea neasemuită pentru înălțarea Patriei.

Prin viața și opera sa medico-socială, profesorul Leon Daniello rămâne ca una dintre cele mai reprezentative personalități ale Școlii medicale clujene și românești și ale fiziologiei contemporane, viața sa identificându-se cu școala românească de fiziologie, pe care a creat-o și dezvoltat-o cu strălucire.

Iar bustul său, dintre cele două pavilioane ale Clinicii Fiziologice, făcând parcă legătura între ele, ridicat de colaboratori la inițiativa d-lui conf. Gh. Petrescu, va stăruie în veci, pentru preamărirea Școlii medicale clujene.

NICOLAE DRĂGANU

Născut

18 februarie 1884 la Zagra

Bistrița-Năsăud

Decedat

18 decembrie 1939 la Cluj

Membru corespondent al

Academiei Române

din 4 iunie 1923 iar din

20 mai 1939 Membru Activ

*Prof. univ. dr. doc. **DUMITRU PROTASE** - Cluj-Napoca*

Personalitatea marcantă și opera științifică a eminentului lingvist, om de aleasă cultură și mare erudiție, care a fost N. Drăganu sunt bine și demult cunoscute în lumea științei și a literelor din România și de peste hotare. De aceea, aici nu vom încerca să aducem lucruri sau aprecieri noi, legate de opera științifică și autorul ei, ci ne vom mărgini la o scurtă evocare a figurii marelui învățat, a obârșiei sale de pe plaiurile năsăudene și a contribuției aduse, prin lucrările de toponimie, la istoria românilor din primele veacuri ale evului mediu. Nu vom pierde din vedere, desigur, nici aprecierile contemporanilor iluștri și ale istoricilor obiectivi din ultimele decenii, care au prețuit la justa ei valoare opera distinsului învățat.

Născut la 18 februarie 1884 în com. Zagra, jud. Bistrița-Năsăud, N. Drăganu a făcut școala primară în satul natal, urmând apoi liceul la Năsăud (1894-1902). Ca bursier al Fondurilor Grănicerești, s-a înscris la Facultatea de Litere din Budapesta (1902), unde, imediat după absolvire (1906), și-a luat și doctoratul în filologie. Începând cu anul școlar 1906/1907, ca suplinitor, și din 1908, ca profesor ordinar definitiv, specialist în latină, greacă și română, a activat la Gimnaziul Superior Românesc din Năsăud. În 1917 este numit docent (conferențiar) la catedra de Limba și Literatura Română de la Universitatea (maghiară) din Cluj, iar după Marea Unire ajunge profesor de limba și literatura română veche (1919-1939) la aceeași universitate (devenită românească), prorector (mai 1919-nov. 1919), rector al ei (1931-1932), prodecan în repetate rânduri și decan al Facultății de Litere și Filosofie. Pentru pres-

tigiul și meritele sale deosebite, a fost ales președinte al Secției Literare a Astrei și al Societății Române de Lingvistică, iar în 1923 membru corespondent și apoi titular (1939) al Academiei Române. S-a stins din viață prematur, la Cluj, în plină forță creatoare, la 18 decembrie 1939, cu două luni înainte de a împlini vârsta de 56 de ani¹.

Savant de talie europeană, reputat filolog și lingvist de largă cuprindere, pasionat îndeosebi de toponimia, hidronimia și onomastica lăsată de români la începuturile evului mediu în regiunile centrale și sud-estice ale continentului nostru, N. Drăganu a fost și va continua să rămână peste timp o figură reprezentativă în domeniul său de preocupări, o personalitate de mare prestigiu și incontestabilă autoritate științifică.

De tânăr s-a avântat cu succes în munca de cercetare în specialitatea pe care si-a ales-o, colaborând la *Anuarul* liceului năsăudean, la *Transilvania*, la reviste maghiare și românești de profil, iar la *Dicționarul Limbii Române* s-a dovedit a fi unul din principalii autori. Atras de istoria ținutului grăniceresc, de unde era originar, a scris câteva studii și cărți despre aceste locuri, introducându-le cu competență în circuitul științific național și internațional. Conținutul lor prețios prezintă mare interes, ca un veritabil document până în ziua de astăzi. Ne referim în primul rând la *Istoria școalelor năsăudene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863-1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud*, Năsăud, 1913, 414 p. (în colaborare cu V. Șotropa), *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, 178p., *Date privitoare la istoria comunei Zagra* (în *Arhiva Someșană*, nr. 9, 1928, p. 65-78). În aceste lucrări se înfățișează pas cu pas o jumătate de secol din trecutul învățământului gimnazial năsăudean și, respectiv, atestările documentare ale localităților și ale unor locuri din ținutul grăniceresc, începând din secolul XIII.

Deosebit interes științific reprezintă studiile sale, de mai mare întindere, cum sunt *Cea mai veche carte rakoczyană și Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan, voevodul Moldovei* (în *Anuarul Institutului de Istorie Națională* din Cluj, Vol I, 1921-1922, p. 161-278; vol. III, 1924-1925, p. 181-254), *Din vechea noastră toponimie* (în *Dacoromania*, I, 1920-1921, p. 109-146) și *Mihai Halici, contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII* (în *Dacoromania*, 1925-1926, p. 77-168), fără să ne raportăm la cele de toponimie, tipărite separat (Vălenii de Munte, 1934) sau în revista *Balcenia* (I, 1938, p. 25-54), care constituiau de fapt părți din lucrarea sa reprezentativă, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomastice* (București, 1933, 682 p.)².

Este un lucru de multă vreme cunoscut și recunoscut că prin ansam-

blul operei sale cu conținut toponimic , hidronimic și onomastic în special prin lucrarea sa capitala, menționată mai înainte, N. Drăganu a contribuit substanțial la lămurirea unor probleme de maximă însemnătate, referitoare la prezența românilor nu numai în ținuturile vechii Dacii, dar și în Europa centrală și sud-estică, începând din secolele VII-IX, această însemnătate crește cu atât mai mult, cu cât din alte izvoare istorice, faptul ca atare nu iese ori iese prea puțin în evidență. Este de la sine înțeles că asemenea investigație de amploare și concluziile majore la care s-a ajuns infirmă categoric, cu solide argumente lingvistice și toponimice, falsa teorie roesleriană despre originea balcanică a poporului român.

Dacă intrăm în resorturile mai intime ale problemei, care a format preocuparea și munca de o viață a distinsului învățat, aceea de a depista în documente și a valorifica istoric elementele daco-romane și vechi românești în toponimia și hidronimia din această parte a Europei, constatăm că autorul a luat în studiu teritorii foarte întinse, pe care le-a împărțit în ținuturi, zone de deal și de șes, bazine hidrografice și regiuni muntoase.

În aria geografică investigată, cu urme vechi românești, intră masiv regiunile de la țărmurile nord-estice ale Mării Adriatice, bazinul Savei și al Dravei, Croația, o parte din Serbia-Muntenegru, Bosnia și Hertegovina , Macedonia, toată Pannonia și Câmpia Tisei, Slovacia-Moravia, o parte din Munții Tatrei, Galiția și, desigur, spațiul românesc cuprins între șesul Tisei , valea Nistrului , Carpații nordici și cursul bătrânului Danubiu . Atenția deosebită se cantonează însă în Pannonia , Slovacia și mai ales în ținuturile intracarpătice ale României, unde documentația este mai bogată și problemele mai controversate. Din Banat, Crișana și Transilvania, bunăoară, unei analize minuțioase, au fost supuse elementele vechi românești (unele legate de cele daco-romane) care apar atestate documentar în Carpații vestici, Banat și Hunedoara, Munții Apuseni și bazinul Crișurilor, Carpații nord-vestici, pe văile Someșului, Arieșului, Mureșului, Oltului și în Carpații sud-estici.

Privind în ansamblu opera de cercetare toponimică a autorului și simplificând la maximum *evocarea* ei, remarcăm că el se găsea în situația dificilă de a respinge și corecta opinii ori teorii lingvistice, etimologii oarecum încetățenite, care tronau autoritar la sfârșitul veacului trecut și în primele trei decenii ale secolului nostru. Nu ne-am propus să intrăm acum și aici în hățișul problemelor de natură lingvistică, în vârtejul controverselor nesfârșite dintre numeroși învățați români și străini care s-au implicat masiv în această problemă cu înalta lor competență profesională, dar adesea și cu vizibilă părtinire și tendințe străine științei ori cu orgoliul menținerii unor teorii proprii, chiar dacă ele purtau pecetea erorii.

Pe terenul alunecos al etimologiilor toponimice și hidronimice, al datării și interpretării diferitelor noțiuni documentare, savantul român a fost nevoit să polemizeze cu lingviști de reputație europeană, mai ales austro-ungari și unguri, mulți dintre ei de clară orientare roesleriană. Sigur că în domeniul unei cercetări de atare anvergură, lupta de opinii devenea inevitabilă. Ba mai mult, aici lupta capătă o acuitate sporită, pentru că se pune problema rezolvării cu dovezi toponimice a unui important litigiu istoric, a autohtoniei românilor în spațiul dacic, chestiune în legătură cu care, de peste un secol și jumătate, se confruntau teze diametral opuse: teza continuității etnice românești la nordul Dunării, vechimea românilor în Europa centrală și de sud-est și teoria imigraționistă, la modă în unele cercuri austro-ungare și germane, interesate politic.

Fără a recurge la ierarhizări și etichetări de un fel sau altul, vom menționa doar pe unii din marii lingviști și istorici, români și străini, în a căror sferă concepțională și de cercetare științifică și-a desfășurat eruditul român rodnică sa activitate. Aceasta, pentru a arăta efervescența și lupta de opinii în căutarea adevărului istoric, spre a pune mai bine în evidență nivelul înalt, progresul și severele exigențe ale vremii în domeniul cercetărilor de lingvistică, toponimie, hidronimie și onomastică, plasate pe un fundal istoric extrem de controversat. În această privință, vorbesc de la sine numele de mare rezonanță: B. P. Hașdeu, A.D. Xenopol, D. Onciul, Ov. Densușianu, Al. Philippide, I. Bogdan, N. Iorga, S. Pușcariu, V. Bogrea, V. Pârvan, S. Dragomir, Al. Rosetti și mulți alții (dintre români), D. Csanski, L. Ovary, J. Karacsonyi, P. Hunfalvi, E. Moor, B. Homan, L. Tamas (Treml), J. Szekely, J. Melich, I. Kniezsa, L. Galdi, L. Makkai (dintre maghiari sau maghiarizați, toți de orientare roesleriană), Fr. Miklosich, G. Weigand, J. Peisker, Fr. Altheim, E. Gamillscheg, C. Patsch (dintre austro-germani), C. Jirecek, J.L. Pic (dintre cehi). Și lista lor ar putea continua cu francezi, englezi, italieni etc.

N. Drăganu s-a situat ferm pe poziția specialiștilor, lingviști și istorici, care susțineau anterioritatea românilor față de unguri în teritoriile pe care aceștia s-au așezat după descălecarea ori s-au răspândit ulterior, inclusiv în fosta Dacie intracarpatică. El s-a bazat pe informațiile lui Anonymus despre români, informații pe care le-a considerat conforme cu realitatea istorică, dar a pus la contribuție în special atestarea în documente a denumirilor de locuri, sate, târguri, orașe, cetăți, ape, dealuri și munți, pe care le-a analizat și interpretat cu discernământ și incontestabilă competență, chiar dacă anumite etimologii nu au fost și nu sunt acceptate de unii specialiști în materie: *Ardeal*, *Arieș*, *Sătmar*, *Cluj*, *Făgăraș*, *Ampoi* și altele.³

Substanțialele constatări și concluziile de natură istorică ale autorului,

rezultate din ansamblul investigațiilor sale lingvistice, contrazic și resping integral teoria imigraționistă despre originea și vechimea românilor, aducând o încărcătură documentară extrem de valoroasă pentru teza continuității daco-romane și românești.

Astfel, se constată că, la venirea triburilor maghiare, românii se găseau nu numai în Pannonia, ci și în valea Bodrogului, Tisei, Itrei, Crișurilor, în Banat și Ardeal. *Gesta Hungarorum* (sec. XI), din care își ia informațiile Anonymus (pe la 1200), nu cunoaște “infiltrații” românești în Transilvania - cum susțin unii istorici unguri - cum nu cunosc nici alte cronici, care se bazează pe ea, pentru că asemenea “infiltrații” nu au existat în realitate. Aici elementul românesc era autohton, anterior celui unguresc. Anonymus, contestat în toate felurile de istoricii și lingviștii maghiari, când vorbește de români, este acceptat și apreciat pozitiv de N. Drăganu, deoarece spusele cronicarului se confirmă și prin datele toponimice. Controversatul text din Anonymus, privitor la românii din Pannonia, *Blachii ac pastores Romanorum*, este tradus și interpretat corect “Valahii păstori români”, așa cum se întâlnește și la alți specialiști, germani, români sau chiar la unii unguri. În această expresie *ac* nu are valoarea copulativă (*et*), ci sens explicativ (*sive=sau; adică*). În Pannonia, la fel ca în Banat și Transilvania, triburile maghiare au găsit pe români organizați politicește, pentru că și acolo ei își trăgeau originea din vechea populație romanică, bine atestată mai ales în zona Balaton, dar și în alte părți. Toponimia, hidronimia și onomastica ne-au păstrat date foarte prețioase - spune mereu autorul - cu privire la formarea și istoria limbii, despre vechimea poporului român în ținuturile menționate.

O problemă în care N. Drăganu și-a spus clar părerea este și cea a perioadei în care au intrat elementele slave în limba română. De acord cu Th. Capidan⁴, el a susținut că influența slavă (sud-slavă) asupra limbii române (preluarea de apelative, elemente lexicale) nu depășește secolul VIII⁵. Ideea - foarte importantă pentru desfășurarea procesului de etnogeneză românească - s-a reluat în timpul din urmă, cu noi argumente, și a fost în general confirmată prin cercetările lui I. Pătruț, după care cele vreo șapte-opt cuvinte slave mai vechi (ca *jupân, stăpân, stână, mătură, sută* etc.) formează o excepție⁶. Prin această constatare, slavii devin un element adăugat tardiv la ființa poporului român și nu pot fi puși pe același plan cu dacii și romanii, care constituie elementele fundamentale în procesul etnogenezei românilor. Începând din sec. XIII-XIV, ungurii au maghiarizat foarte multe denumiri topice și hidronime românești, prin traducere sau dialect, fapt dovedit de vechile atestări documentare, cum este, bunăoară, numele râului *Ampoi* și altele. Aceasta - spune autorul - continuă o formă daco-romană (*Ampeius*), păstrată și dezvoltată de

români în limba lor până prin secolul XIII-XIV. Numai după această dată românii au reprimit forma maghiară (*Ampløy*). La fel s-au pătrecut lucrurile și cu numele satului *Gilău* (rom. Dealu > ung. Gyalu, rom. trad. Gilău) și cu multe alte denumiri de ape și locuri, cum este, bunăoară, "Dealul chore" (ciorii) = Waryu hegye.

Marelui nostru lingvist i s-a reproșat de către unii adversari, specialiști sau simpli amatori în filologie (Ioan S. Pavelea, I. Marțian, V. Motogna, de exemplu) că a făcut prea multe concesii etimologiilor ungurești, care urmăreau țeluri politice, nu stabilirea devăruului istoric. La aceste acuzații autorul dă o replică plină de obiectivitatea și responsabilitatea adevăratului om de știință: "În filologie, poate nicăieri nu este mai ușor de greșit ca la explicarea numelor proprii, unde adeseori, pentru a da etimologia unui nume, sunt mai multe apropieri, iar locul fanteziei este destul de largul său. Am putut deci să greșesc și eu în privința unora dintre numele de localități pe care le-am studiat. În general am avut însă în vedere evoluția istorică și fonetică a acestora, așa încât greșelile nu pot fi decât prea puține. În orice caz, ele nu sunt intenționate, cum se pare a-mi atribui cu rea-voință onorații mei adversari amintiți mai sus. Am căutat adevărul cu bună credință. Uneori l-am găsit, altădată mi-a putut scăpa din vedere. Mai ușor am putut greși în concluziile istorice, și acest lucru este explicabil". În continuare, spune: "Având în vedere tocmai aceste motive, cu riscul de a nu plăcea tuturor, nu m-am lăsat călăuzit de sentiment, căci acesta de obicei este rău sfătuitor în știință. Acesta însă nu este o greșeală de cercetare științifică. Dimpotrivă."⁷

În această problemă, după opinie noastră, N. Drăganu poate fi comparat, până la un punct, cu V. Pârvan. Chiar dacă - să zicem - el ar fi făcut, conștient sau nu, unele concesii etimologiei date de unguri, de unii germani sau slavi, când este vorba de originea daco-romană sau românească a unor toponime, hidronime sau antroponime, important rămâne faptul că, pe temeuri toponimice suficiente, este afirmată categoric anterioritatea elementului vechi românesc, peste tot, față de cel unguresc: Pannonia, Moravia, Slovacia, Galiția, fără să mai vorbim de spațiul Daciei vechi. V. Pârvan, de asemenea, din patrimoniul considerat celtic pe vremea sa, a scos multe vestigii și elemente de civilizație, pe care le-a atribuit corect dacilor. Dar nu câte ar fi trebuit, după aprecierile de mai târziu. Dacă Pârvan produce o răsturnare mai radicală de atribuire, în favoarea dacilor, când, în toreutică mai cu seamă, totul se pune (de germani, unguri, austrieci) pe seama celtilor - ceea ce astăzi se știe că era o mare greșeală - oare ar fi fost *atunci* credibil? Foarte probabil că nu. De aceea, *astăzi*, autorul *Geticeii* este considerat în general *celtizant* de critica arheologico-istorică românească.⁸ Oricum, aceste două exemple

prezintă multă similitudine, dar în ambele cazuri importantă se dovedește a fi ideea inițială, cu prima ei argumentare, care este confirmată și dezvoltată de cercetările ulterioare.

Sigur că în toponimie și onomastică progresele sunt mari în ultima jumătate de secol, ca de altfel în toate domeniile științei, dar linia generală și argumentarea toponimică de fond a lui N. Drăganu, aceea că românii sunt mult anteriori ungarilor în ținuturile amintite, constituie un rezultat remarcabil și un aport de inestimabilă valoare pentru istoria noastră națională. Concluziile din marea sa lucrare, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomastice*, se dovedesc a fi mereu valabile. Iată câteva din afirmațiile categorice ale autorului: "Românii au fost găsiți de unguri (la venirea acestora) nu numai pe teritoriul pe care-l locuiesc astăzi, ci chiar pe o întindere mult mai mare, în locuințe statornice și în organizații politice și militare" (p.588). Atestările documentare ale toponimelor românești în Pannonia și Moravia (începând din 1050), în Transilvania (a. 1075), în Galiția (sec. XI) și în alte locuri îl îndreptățesc pe autor să susțină: "Acestea sunt dovezi sigure că afirmațiile Anonimului privitoare la românii din Pannonia, Banat și Ardeal erau întemeiate ... Imigrația românilor în secolul XII pe teritorii acum românești, <<strecurarea lor neobservată în colțul sud-estic al Ardealului>>, cum susține teoria lui Roesler și mai ales învățații unguri, și înaintarea lor dinspre sud-est pe coama Carpaților până în Moravia, este exclusă. În secolul XIII se poate vorbi cel mult de încheierea mării expansiuni românești".⁹

Marele lingvist Sextil Pușcariu, când a făcut prezentarea valoroasei cărți a lui N. Drăganu, spunea cu drept cuvânt: "Printr-o justă interpretare a toponimiei din Ardeal, Drăganu a izbutit să arate în mod evident, pe de o parte, prioritatea noastră față de unguri, pe de altă parte, o comunitate îndelungată româno-slavă în aceste regiuni."¹⁰

Aprecierile elogioase asupra contribuției științifice aduse de autor la istoria românilor găsim de asemenea la N. Iorga¹¹, Iorgu Iordan¹², Nicolae Stoicescu¹³ și la alți mulți istorici și lingviști români. Comentariile, considerațiile, constatările, concluziile și aprecierile lor dovedesc valabilitatea rezultatelor generale la care a ajuns N. Drăganu și întăresc totodată pedestalul pe care s-a înălțat și rămâne personalitatea eminentului savant român. El reprezintă în același timp și un model de muncă perseverentă, acribie filologică și puternic îndemn pentru cercetătorii de astăzi, în câmpul vast al toponimiei și onomasticii.

NOTE

1. Principalele date biografice au fost consemnate și de Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, Bistrița, vol. I, 1979, p.230-232; vol. V, 1984, p.71-72, după *Arhiva Someșană*, Năsăud, 1940, nr. 28, p.464-490.
2. O înșirare sistematică a principalelor lucrări științifice, făcută de N. Bocșan, se găsește în *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 130-131.
3. Cu privire la vechimea și originea numelui *Ardeal*, de ex., în știința românească s-a acceptat derivarea târzie și împrumutul din ung. *Erdely*. În timpul din urmă, se consideră însă că această soluție este greșită. Onufrie Vințeler, profesor la Facultatea de Litere a Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, într-o lucrare ce urmează să vadă lumina tiparului, susține că la originea numelui *Ardeal* stă radicalul indo-european *ard-*, care înseamnă inițialele "ridicătură", "înălțime", "poiană în munți", "urcuș". Din acest radical - arată autorul - s-au format multe nume de persoane, localități, munți, pe care le întâlnim în Iran, Caucaz, Carpați, Irlanda, Marea Britanie și în țările din vestul Europei. Așa sunt bunăoară: *Arda*, *Ardini*, *Arduni* etc. (nume de localități), *Ardebil*, *Ardeni*, *Ardilan*, *Ardelan*, *Ardanis*, *Arduena* etc. (oronime). Deci, explicația trebuie dată pe această linie, traco-dacică. Vezi *Adevărul de Cluj*, 10 februarie 1993 p. 4.
- În cazul hidronimului *Arieș*, derivarea cea mai verosimilă se crede că este nu din latinul *aries* (berbec), nici ung. *Aranyos* (cu aur), ci din *Anieș* (de la *aninus*, vale cu arini), prin rotacizare. Așadar la bază se află cuvântul latin. Informație personală Romulus Todoran (1980)
4. Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, București, 1925, p. 45.
5. *Românii în veacurile IX-XIV ...*, p.593
6. I. Pătruț, *Studii de limbă română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 91-123.
7. *Toponomie și istorie*, p. 5
8. V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, *passim*.
9. *Românii în veacurile IX-XIV ...*, p. 594.
10. *Dacoromania*, VIII, 1934-1935, p. 284-289.
11. *Revista istorică*, XIX, 1933, p. 305-307.
12. *Cercetări lingvistice*, 1961, nr. 1, p.15-18.
13. *Continuitatea românilor*, București, 1980, p. 67

EMIL ISAC

Născut

17 mai 1886 în Cluj -

Decedat

25 martie 1954 în Cluj

Membru corespondent al

Academiei Române

din 2 noiembrie 1948

Prof. FLOAREA BUCUR - Târgu Mureș

Prof. univ. dr. IRONIM MARȚIAN - Cluj-Napoca

Poetul, gazetarul și dramaturgul, militantul social-democrat Emil Isac s-a numărat printre participanții activi, cu fapta și condeiful, la lupta pentru eliberarea românilor de sub asupra monarhiei bicefale și înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România, deziderat împlinit la 1 Decembrie 1918. Ideea unității naționale a tuturor românilor într-un singur stat independent și suveran a reprezentat una dintre permanențele gândirii și activității sale. Precursor al modernismului transilvan și exponent al literaturii progresiste, opțiunea deliberată pentru spiritul novator în cultură ca și în viața politico-socială, constituie sensul primordial al operei “tribunului” Emil Isac.

S-a născut în Cluj la 17 mai 1886 într-o distinsă familie de intelectuali.

După parcurgerea claselor primare la “școala luterană” (1892-1896) și a primelor șase clase la “liceul piarist” din Cluj, Emil Isac urmează clasele a VII-a (1902/1903) și a VIII-a (1903/1904) la Gimnaziul superior fundațional din Năsăud ca elev “privatist”, fără să-și treacă aici “examenul de maturitate”¹ (l-a trecut la Liceul regal din Sibiu, atestat la 14 decembrie 1907²). Deci i se potrivește celebrul vers bacovian: “Liceu, cimitir al tinereții mele!”, totuși, pe băncile lui a făcut cunoștință cu literatura clasică, antică (latină și greacă), cu cea germană și maghiară, iar în familie a primit o educație franceză, în mica sa bibliotecă existând și literatură engleză. Înscris la Facultatea de Drept și științe de Stat a Universității maghiare din Cluj, unde obține “absolutoriu” în 30 iunie 1910, și călătorind prin Europa împreună cu tatăl său, la orizontul tânărului Emil Isac se interferau atât pasiuni pentru cul-

tura de veacuri a popoarelor civilizate, cât și pentru nedreptatea începutului de secol transilvănean, care menținea poporul român în dubla subjugare, socială și națională. Cu temeritate, se angajează în lupta de emancipare a neamului său nu din perspectiva unui patriotism agresiv, ci folosind ca arme cultura și valorile spirituale pe care dorea să le aducă la cunoștința lumii, a celor care umileau în numele “dreptului istoric”.

Debutază la 16-17 ani în publicațiile clujene “Ellenzek” (Opoziția), cu un scurt studiu intitulat *Vasile Alecsandri - Viața și opera celui mai mare poet român* (1902), și “Kolozsvari Friss Ujsag” (Gazeta actualității clujene), cu două poezii (Cântece) traduse din românește, sub pseudonimul “Emisac”, și două reportaje trimise din străinătate (1903). Prima poezie scrisă în limba română îi va fi găzduită de revista “Familia” (Pesta-Oradea, 1865-1906) lui Iosif Vulcan (An XXXIX, Nr. 42/2-15 noiembrie 1903, pag. 498), purtând titlul *La umbra plopilor*, din care, ca și din celelalte poezii de început, transpare influența lui M. Eminescu, , G. Coșbuc, H. Heine, dar mai ales a lui O. Goga, devenind apoi un constant colaborator unde debutase și Poetul Național (din perioada 1904-1906 sunt cunoscute 28 de poezii, proze și primul poem în proză - *Întâiul vers*, Nr. 19/9-22 mai 1904, pag. 217-218). De acum, activitatea sa literară devine notorie, stârnește primele aprecieri și polemici. În următorii ani, publică în “Gazeta Transilvaniei” (Brașov), “Gazeta de duminică” (șimleul Silvaniei), “Semănătorul” (București) și “Luceafărul” (Budapesta-Sibiu), colaborează asiduu la publicațiile bucureștene “Noua revistă română”, “Viața nouă”, “Facla”, “Flacăra” și “Simbolul”. Eseurile și cronicile literare, reflecțiile polemice de bună ținută, traduceri (din Oscar Wilde, Edgar A. Poe, Maurice Maeterlinck, Charles Baudelaire, St. Mallarmé, etc.), articolele și studiile lui Emil Isac sunt definitorii privind fenomenele culturale și universale, privind realitățile sociale ale timpului. Este semnificativă “încrucișarea de săbii” cu Nicolae Iorga (“Sămănătorul”, Nr. 48/1904), căruia în răspunde în “Familia” (Nr. 50-1904) sub titlul *Notițe literare*, probând că poezia reprezintă o componentă a unității românești: “După teoria mea, există o singură țară a poeziei noastre, care conține în sine lira Ardealului cu harfa României”, răspunsul dovedind maturitatea gândirii social-literare a tânărului Emil Isac³. Prin poeziile *Boierul român*, *Așteptarea* și *Arde* își manifestă simpatia față de țăranii răsculați în 1907, așa cum făcuseră I.L. Carageale (“1907, din primăvară până-n toamnă”) și G. Coșbuc (“Noi vrem pământ!”).

Debutază editorial cu *Poezii. Impresii și senzații moderne*, Ed. “Carmen” Cluj 1908, volum de versuri care a stârnit reacții diferite, de la completa negare la entuziasm, datorită noutății și modernității ideilor, datorită

atitudinii aspre, dar vizionare, asupra vieții și societății începutului de secol. O parte a criticii literare a receptat cum se cuvine primul pas făcut de Emil Isac: Sever Dan 1908, Iustin Ilieșiu - 1919, încurajările lui Ovid Densușianu, N. Davidescu - 1924, Miron R. Paraschivescu - 1946, Veronica Porumbacu - 1954, Mircea Zăciu - 1960, Ion Brad - 1960; 1972 (Leontin Ghergariu - 1961, Dumitru Micu - 1964; 1968, Eugeniu Speranția - 1967, Leon Baconski și Lidia Bote - 1968, Constantin Ciopraga - 1970, Ieronim Precup - 1974, Mircea Tomuș, Mircea Popa și Ion Oarcăsu - 1986, posibil și încă alții, dar și-a atras critici violente și uneori nedrepte din partea lui Mihail Dragomirescu, conducătorul "Convorbirilor critice" - 1909, și grupării "Luceafărului", a lui Ilarie Chendi - 1924, Eugen Lovinescu - 1927, George Călinescu - 1941 etc. În anul 1909 îl cunoaște pe Ady Endre (1877-1919), ambii poeți militând pentru apropierea dintre scriitori români și maghiari progresiști, pentru clarificarea problemelor social-politice și culturale implicate în soluționarea justă a relațiilor româno-maghiare.

Ca și alți scriitori transilvăneni, nici Emil Isac n-a rezistat ispitei Taliei, descoperind în dramaturgie încă un domeniu predilect în care se putea acționa optim în vederea propășirii reale a vieții literare românești. În anul 1910 termină piesa *Maica cea tânără*, "dramoletă neoromantică" într-un act, și o trimite Teatrului Național din București, bun prilej de a corespunda cu I.L.Caragiale, pe care îl va și cunoaște la Blaj în anul următor (ca și pe G. Coșbuc), cu ocazia sărbătorilor dedicate împlinirii a 50 de ani de la întemeierea Astei. Marele dramaturg o recomandă directorului Ion C. Bacalbașa, încât la 23 ianuarie 1912 are loc premiera. Reîntâlnindu-se la două zile după reprezentație cu "unul dintre cei mai mari poeți ai lumii, singurul reprezentant sincer al poporanismului"⁴, cum îl considera Emil Isac pe "bardul de la Hordou", acesta-l încurajează: "Ești trist că te-au fluierat și că jandarmii ți-au făcut drum de la teatru ca să nu fii bătut. Nu-ți pese! (...) Voi, tinerii, vedeți altfel, dar vedeți mai bine ca noi, căci totdeauna tinerii văd mai bine ca noi. Aceasta este și logica vieții. (...) Dacă te întorci în frumosul Ardeal, spune-i că-l iubesc"⁵. Despre preocupările teatrale ale lui Emil Isac vorbește și o scrisoare a lui I.L.Carageale din 6 mai 1912⁶, de unde rezultă că poetul avea în vedere o nouă piesă, intitulată *Avram Iancu*, proiect zădărnicit de apariția dramei cu același titlu a lui Lucian Blaga (1934), apoi publică sceneta *O seară literară* ("Noua revistă română"-1912), pamflet virulent la adresa atmosferei culturale a vremii sale, "parodia de umor absurd" *Cocoșul roșu, galben, albastru* ("Facla"-1913), unde personajele dezbat probleme de literatură și politică, și sceneta dialog *Pușca și condeiul* ("România muncitoare"-1915), combătând aroganța spiritului războinic. Peste ani, sub influența dramaturgiei

lui I.L.Carageale și Camil Petrescu, a școlii germane de teatru, va scrie piesa în trei acte cu titlul *Domnul Milion*, publicată postum în revista "Steaua" (An VIII, Nr. 4/1957), însă au rămas în manuscris și încercări ca *Anafrism* (comedie într-un act, 1916) și *Poetul* (ulterior Femeia, piesă într-un act, 1923-1924)⁷. Articolul *Lipsa unui teatru românesc în Transilvania* ("Noua revistă română" - 1911) leagă acest neajuns de condițiile sociale-politice vitrege pentru românii din monarhia austro-ungară, iar în articolul *Teatru popular* ("Voința" - 1920) pledează pentru înființarea unui astfel de teatru, "biserica a Taliei" celor mulți. Traducerile din dramaturgia universală, cronicile teatrale din care emană ideea de teatru istoric și de film întregesc preocupările lui Emil Isac legate de chemarea scenei.

Înainte de prima conflagrație mondială, colaborează și la publicațiile social-politice românești: "Adevărul" (Budapesta), "Românul" (Arad), "România muncitoare" (București).

Cu volumul *Ardealule, Ardealule bătrânule*, Edit. "Diecezana", Arad 1916, dedicat lui I.L.Caragiale, Emil Isac face dovada marilor virtuți de poet în proză, poeme ale intelectualului angajat în durerea unanimă, care trăiește sensul sacrificiului și noblețea jertfei, evocând, ca și în articolele din presa social-democrată din Transilvania, lupta de rezistență a poporului român împotriva oprimării sociale și naționale, încrezător în desăvârșirea unității statale.

Cum este cunoscut, în anul 1890 se constituie la Budapesta P.S.D.U., iar în 1905 ia ființă Secția română a P.S.D.U. (activitatea sa începe încă din 1903). În aceste condiții, Emil Isac se încadrează în rândurile Secției române a P.S.D.U. și devine redactor, în anii 1918-1919, al "Adevărului" unde publică mai multe articole: *Izbânda democrației* (29 septembrie 1918), *Principiul naționalităților* (13 octombrie 1918) și editorialul *Ce vrem?* (10 noiembrie 1918), în aceasta spunându-se: "Consiliul Național Român, [constituit la Budapesta n.n] care-n momentul de față singur reprezintă neamul românesc din Ungaria și Transilvania, a declarat în proclamația sa (prezentată de Al. Vaida-Voievod în Parlamentul de la Budapesta, la 18 octombrie 1918, n.n) că nu pretinde altceva decât să se asigure în modul cel mai deplin dreptul de liberă dispunere al poporului nostru". Când la 30 octombrie - 2 noiembrie 1918 s-a creat Senatul Național Român din Cluj, în cele din urmă subordonat C.N.R.C. de la Arad, Emil Isac este ales în biroul său de presă.

La 1 Decembrie 1918 participă la Adunarea Constituantă a românilor de la Alba Iulia, care a hotărât în unanimitate Unirea Transilvaniei cu România. Se numără printre cei 150 de delegați aleși de social-democrația română⁸. Va fi ales, de asemenea, membru al Marelui Sfat Național Român (președinte Gh. Pop de Băsești) și în Consiliul Dirigent al Transilvaniei, la

resortul Sănătate și Ocrotiri Sociale ca inspector al teatrelor⁹. Odată cu intrarea armatei române în Cluj, la 25 decembrie 1918 apărea “numărul ocazional” intitulat “Clujul”, publicație a Senatului Român, redactată de dr. Nicodim Cristea și Emil Isac. Vibrante sentimente erau exprimate de poet într-un emoționant poem: “Să știți că orașul acesta bătrân și frumos a fost pușcăria noastră./ (...) Nu ne-a fost iertat să cântăm, să vorbim în graiul străbun/ (...) Ne culegeau fructele de pe pomul bucuriei și leagănul ne-a fost sicriu/ (...) N-aveam văzduh și soare, nici floare și jandarmul ne-a fost umbra. (...) Fraților, veniți, căci v-am chemat!”¹⁰. Momentul istoric al Marii Adunări Naționale este evocat de Emil Isac în articolul *Alba Iulia socialiștilor români* (“Adevărul”, 5 ianuarie 1919). Este acreditat ca atașat de presă la Berna, în Elveția și Franța depunând o susținută activitate de propagandă în favoarea României și participă la Conferința Păcii de la Paris (1919-1920), unde, în 4 iunie 1920 prin tratatul de la Trianon cu Ungaria, se recunoaște pe plan internațional voința românilor. În anul 1920, guvernul României îl numește “Comisar” al său pentru Opera română și Teatrul Național din Cluj, iar în perioada interbelică (1920-1940) fusese inspector al artelor și teatrelor din Transilvania, secretar artistic al Astrei și membru activ în “secția artistică” (1925) a acesteia, alături de Tiberiu Brediceanu, Zaharia Bârsan, Cornel Medrea, Constantin Pavel și Sabin Drăgoi, activitate consemnată de Adunarea generală de la Satu-Mare din 1935. La 31 august 1919, ziarul francez “Le populaire” publica adeziunea primului scriitor român, care a fost Emil Isac, la mișcarea antirăzboinică a grupului “Claire” (Lumina), condus de Henri Barbusse și Romain Roland.

Celelalte volume *Poeme în proză*, Oradea 1923, *Cartea unui om și Notițele mele*, Edit. “Diecezana”, Arad 1925, reiau teme vechi în condiții politico-sociale noi, adăugându-li-se efervescențele moral artistice în care era implicat, pentru ca volumele *Poeme*, Edit. “Cartea Românească”, București 1936, și *Poezii*, Edit. “Adevărul”, București 1937, să închidă în paginile lor o “recoltă lirică” risipită în revistele timpului. Cu articole, cronici teatrale, note de artă, de filatelie, cu însemnări și alte poeme în proză, este prezent în presa străină, în ziarele și revistele românești, cum sunt: “Telegraful român”, “Rampa”, Cuvântul liber”, “Avântul”, “Voința”, “Izbânda”, “Adevărul”, “Adevărul literar și artistic”, “Renașterea română”, “Universul”, “Universul literar”, “Flacăra”, “Lumea copiilor”, “Dimineața”, “Societatea de mâine”, “Patria”, “Gândirea”, etc. În perioada 1921-1983, Emil Isac figurează în antologii românești și europene, chiar sud-americane, din lirica sa traducându-se în japoneză și armenă, iar volumul *Clopote și tunuri* apare în esperanto, la Köln 1930, tradus de Tiberiu Morariu.

Ca inspector al artelor și teatrelor din Transilvania, , întreține legături cu cel mai mare “dușman” al său, “prietenu” Octavian Goga (ca ministru de resort), și cu Liviu Rebreanu, înainte de a ajunge director general al teatrelor și operelor (se cunosc scrisorile adresate lui de Emil Isac în 20 aprilie 1924, 3 ianuarie - 5 martie - 9 mai 1930, 8 martie 1932 și 24 noiembrie 1942). Sprijină înființarea “Federației artiștilor” și a “Sindicatelor artiștilor plastici” (1923) și înjghebarea unei sucursale la Cluj a “Uniunii intelectuale române” (1927). În calitate pe care o avea, va fi prezent la “actul de naștere” al casei-muzeu de la Hordou (14 mai 1922) iar în 20 iunie 1926 participă la dezvelirea bustului din bronz al lui George Coșbuc din fața liceului năsăudean, operă a sculptorului Cornel Medrea, împreună cu Gh. Bogdan-Duică, Liviu Rebreanu, Ioan Lupaș, Elena Coșbuc - soția poetului, Nicolae Drăganu, Vasile Bichigeanu - directorul liceului și Ion Păcurariu - președinte al Despărțământului Năsăud al ASTREI. Este profesor de estetică la școala de Arte Frumoase din Cluj (1926-1931), la a cărei întemeiere a contribuit (15 noiembrie 1925; în 1933 este mutată la Timișoara).

O viguroasă activitate de poet și publicist se va revărsa și în presa post-belică: “România liberă”, “Lumea”, “Tribuna nouă”, “Lupta Ardealului”, “Scânteia”, “Contemporanul”, “România literară”, “Almanahul literar”. În anul 1950 patronează grupul de scriitori tineri care au constituit nucleul revistei clujene “Steaua”, devenită din “Almanahul literar” al lui Miron R. Paraschivescu (1949).

În urma raportului acad. Emil Popovici, la 2 noiembrie 1948 Emil Isac a fost ales *membru corespondent al Academiei Române*, la Secțiunea de știința limbii, literatură și arte, iar peste un an, sub cupola înaltului for cultural-științific vorbea despre *Poveștea unui om adevărat, de Boris Polevoi, și tradițiile literaturii realiste*. I se reeditează opera chiar în timpul vieții și apoi postum, este onorat cu “Meritul cultural”- I (17 mai 1947), i se conferă “Ordinul muncii”- I (23 ianuarie 1954) și încă alte medalii.

O grea boală (coronarită) îl smulge la 25 martie 1954 din sânul familiei (era căsătorit de la 1920 cu Gabriela Negro, având un singur fiu, Gheorghe n. 12 iulie 1921), din rândurile Uniunii Scriitorilor și Academiei Române, în al căror întristat mesaj se arată că: “Literatura noastră pierde pe un mare creator și un neobosit luptător pentru ideea progresului pe care el a servit-o cu entuziasm și devotament”¹¹.

Emil Isac a trăit începutul secolului XX sub oprirea monarhiei austro-ungare, apoi în România sprijinită pe cele două conflagrații mondiale și a “gustat” începutul unei Europe și a României noi, al unui Ardeal și Cluj noi, pe care le prevestea ca un laitmotiv al vieții și activității sale, dar care s-au dovedit a fi, totuși, vechi.

NOTE BIBLIOGRAFICE ȘI COMENTARII

1. În general, critica și istoria literară admite că urmează trei clase, în anul 1902/1903 promovând, simultan, clasele a VI-a și a VII-a, fapt care nu rezultă din anuarul liceului pe acest an; ba mai mult, găsim aici numele "privatistului" Aurel Isac (?) în cls. a VII-a. Vezi *Raportul al XL-lea asupra Gimnaziului superior fundațional din Năsăud pentru anul școlar 1902/1903* (publ. de Ion Gheție), Tip. C. Csallner, Bistrița 1903, pag. 80 și urmât., și *Idem* pentru anul 1903/1904, Tip. G. Matheiu, Bistrița 1904, pag. 88 și urmât.
2. Cf. introducerea la volumul Emil Isac, *Poezii* (îngrijit de Mircea Tomuș și Ieronim Precup), Vol. I. Edit. Minerva, București 1976, pag. XV.
3. Sub acest titlu sunt inserate semnalări de cărți noi, periodice, articole din reviste, conferințe, serate literare, comentarii asupra unor traduceri (printre care și cea a lui Victor Onișor din Conan Doyle, creatorul detectivului Sherlock Holmes).
4. Emil Isac, *Modernismul, pe toate liniile*, "Noua revistă română", Nr. 20/17 martie 1913
5. Apud Emil Isac, *Coșbuc, la Cluj, în 1914 ...*, "Coșbuc văzut de contemporani" (ed. alcătuită de Al. Husar și Georgeta Dulgheru), Edit. pentru Literatură, București 1966, pag. 191-197.
6. Cf. Ion Brad, *Emil Isac un tribun al ideilor noi*, Edit. Dacia, Cluj 1972, pag. 14 passim.; Mircea Zăciu, *De amicitia*, "Glose", Edit. Dacia, Cluj 1970, pag. 77-95.
7. Vezi, în general, despre teatru volumul Emil Isac, *Proză. Teatru* (îngrijit de Mircea Tomuș și Mircea Popa, cu un "tabel cronologic" alcătuit de acesta din urmă), Vol. II, Edit. Minerva, București 1986.
8. Sub red. Ion Popescu-Puțuri și Dr. Augustin Deac, *Unirea Transilvaniei cu România - 1 Decembrie 1918*, Edit. politică, București 1970, pag. 680-695.
9. Cf. Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1985, pag. 284.
10. Apud Vasile Netea, *Pe drumul unității naționale*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1975, p. 262-263.
11. Vezi inscripția plăcii comemorative a "Muzeului memorial al lui Emil Isac" din Cluj-Napoca, inaugurat la 17 decembrie 1955.

SIMEON FL. MARIAN

Născut

**1 septembrie 1847 în Ilișești
Suceava**

Decedat

11 aprilie 1907 la Suceava

**Membru Titular al
Academiei Române
din 26 martie 1881**

Prof. GRIGORE MARȚIAN - Năsăud

Autor al unei remarcabile opere folclorice și etnografice, în care cultura populară este investigată sub toate aspectele (poezie lirică, descântece, colinde, vrăji, cimilituri, proverbe, snoave, legende istorice, datini, credințe, mituri, moravuri, cromatică, zoologie, botanică), Simeon Florea Marian pune bazele cercetării științifice a creațiilor spirituale românești, din perspectivă monografică, descriptiv-analitică și morfologică, socotite nescutate izvoare ale literaturii culte. Scrierile sale impresionează pînă la o "robustețe de invidiat și o putere de muncă rar întâlnite, iar onestitatea cu care au fost lucrate le conferă o durabilitate ce pare a crește cu trecerea timpului"¹. Încă la 1881, Bogdan Petriceicu Hașdeu îl considera "singurul etnograf român (...), dar un etnograf în adevăratul sens al cuvîntului, care să fi răzbit în toate unghiulețele, fie cât de ascunse, din traiul din cugetul, din simțul poporului român".²

S-a născut la 1 septembrie 1847 în localitatea Ilișești (județul Suceava). Instrucția primară o parcurge pe băncile școlii românești în această localitate și la Suceava (1859-1862), după care se înscrie aici la gimnaziul greco-oriental (1862), fiind coleg mai mare cu un an decât Ciprian Porumbescu³. În anul școlar 1869/70 este elev în clasa a VII-a la Gimnaziul românesc greco-catolic din Năsăud, profesor de clasă avându-l pe Maxim Pop (limba română), apoi profesori pe Ioan Marte Lazăr, Octavian Barițiu, Leon Pavelea, Florian Moțoc, Teodor Dumbravă, Andreas Mazanec și Josef Hanosek⁴. Urmează clasa a-VIII-a la Gimnaziul greco-catolic din Beiuș, încheindu-și studiile cu examenul de bacalaureat susținut în vara anului 1871.

Cum va proceda și Ciprian Porumbescu peste doi ani, Simeon Florea Marian se înscrie la Institutul teologic ortodox din Cernăuți (1871-1875) și devine după absolvire ajutor de preot și preot în localitățile bucovinene Poiana Ștampei și Siret (1875-1877-1883), iar din anul 1883 profesor de religie și științe naturale la gimnaziul sucevean unde învățase.

Aflat, succesiv, sub influența raționalismului luminist, al curentului romantic inițiat de Vasile Alecsandri, iar din 1870 sub cea a cercului folcloric revigorat de Bogdan Petriceicu Hașdeu, Simeon Florea Marian începe să publice chiar din clasele gimnaziale. Astfel, debutează în revista "Familia" a lui Iosif Vulcan cu studiul *O nuntă la Ilișești în Bucovina* (Pesta, an II, Nr.38, 39, 40/1866), pentru ca în anul gimnazial născădean să debuteze editorial cu volumul *Poezii populare din Bucovina. Balade române* (culese și corese), Botoșani 1869, conținând 10 balade din care ultima este creație proprie, contrar dorinței culegătorului de a nu interveni în creația folclorică. Îi urmează *Poezii populare române* (adunate și întocmite), Cernăuți, volumul I/1873, în aprecierea specialiștilor cea mai bogată colecție de balade (34 la număr) din minunata "Țară a fagilor", și vol II/1875, cu 193 de doine și hore, apoi adună *Tradițiuni populare române*, Sibiu 1878, și publică în revistele timpului studii mai restrânse dar consistente cum sunt *Proverbele populare române* ("Familia", Pesta, an XIII, Nr. 13/1877) sau *Botanică populară română. Iarba lui Tatin* ("Albina Carpaților, Sibiu Nr. 4/1880), cunoscute și tânărului poet George Coșbuc.

Travaliul susținut al lui Simeon Florea Marian, asociat lucrărilor folclorice de sinteză, înglobând "toate prin câte se manifestă spiritul unui popor", bogate în informații și ingenios structurate, îi atrag meritul de a fi fost și inițiatorul etnografiei românești, răsplătit prin alegerea sa, la 26 martie 1881, ca membru al ACADEMIEI ROMÂNE, sub președinția lui Ion Ghica și Alexandru Odobescu - secretar general, în fața căreia va rosti discursul de recepție intitulat *Cromatică poporului român*⁵, prima cercetare din spațiul românesc stabilind relații între industria și zoologia populară și problemele limbii și literaturii populare. Masiva-i lucrare *Ornitologia populară română*, vol I, II, Cernăuți 1883, va fi încununată în anul 1884 cu premiul "Năsturel Herescu" al înaltului for cultural-științific, nouă și originală înmănunchere privind "legende, datinile, credințele, cântecele ce le are poporul despre păsări"⁶, profesorul de științe naturale reușind să fie prețuit, chiar până astăzi, nu numai de dialectologii, lexicografii și biologii naționali, ci și de cei străini. Poeziile lui George Coșbuc "Soarele și luna", "Ideal" și "Legenda rândunelei" își au prototipul folcloric în legendele ornitologice ale lui Simeon Florea Marian (vol I, pag. 356-377; vol II pag. 82-87)⁷.

Un salt calitativ al scrierilor sale și o cuprindere în totalitate a culturii populare românești se înregistrează în următoarele volume, cum sunt: culegerea de *Descânțete populare române*, Suceava-Cernăuți 1886, inegalabila trilogie a ciclului obiceiurilor de familie, alcătuită pe baza unui vast material comparativ-descriptiv recoltat de pe ambele varsante ale Carpaților, care reflectă unitatea vieții populare românești, *Nunta la români*, *Nașterea la români* și *Înmormântarea la români*, Ed. Academiei Române, București 1890;1892 (influențe și paralelism la George Coșbuc la poeziile “Nunta Zamferei”, “Moartea lui Fulger”, iar “semnele de moarte” baterea ochiului și cântecul cucuvelei- pasărea morților se regăsesc în poemul “Costea”), cartea *Vrăji, farmece și desfaceri*, Analele Academiei Române, seria a-II-a , tomul 5, Memoriile secției literare, București 1893, pe baza căreia George Coșbuc susține teoria mitologică a simbolismului lor (amar sufletesc=foc, ban de aur=veșnicul soare, cuțit=fulger, brâul fetelor, al Maicii Domnului=curcubeul; vezi poeziile “Brâul Cosânzenii” și “Crăiasa Zânelor”)⁸, *Satire populare române*, București 1893, de asemenea în *Tradiții populare române din Bucovina*, București 1895 (motivul ascunsului în mlaștini apare în ciclurile de legende referitoare la năvălirea tătarilor). La îmbogățirea bibliografiei tradițiilor istorice contribuie *Tolpa și Ștefan Vodă, Bărnușca*, Brașov 1886; 1887, apoi acele *Poezii populare despre Avram Iancu*, Suceava-Cernăuți 1900, adunate de pe meleagurile grănicerești când era elev la Năsăud. Alte studii despre cunoștințele poporului român sunt de aceeași ținută științifică: *Păsările noastre și legendele lor*, București 1895, *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor*, Ed. Academiei Române. București 1903 și *Botanica populară* (manuscris).

O nouă trilogie, intitulată *Sărbătorile la români*, Ed. Academiei Române, București, se constituie într-un studiu etnografic cu tema calendarului popular, punându-se accent pe mai puțin cunoscutele sărbători păgâne și pe datinile ce le premerg și succed: vol I - *Cârnilegile*, 1898, vol II - *Păresimile*, 1899 și vol III - *Cincizecimea*, 1901. Și “bardul de la Hordou” avea în biblioteca sa această mare carte a lui Simeon Florea Marian. Ideea succesiunii ciclurilor solare ale anului, decurgând din concepția mitologică a poetului privind reînvierea naturii ce determină viața și munca omului este prezentă în succesiunea poemelor “Colindătorii” (1906), “Florii” (1911), “La Paști” (1840, “Armindenii”, (1893) și “Cântec de primăvară” (1903)⁹. Legenda sărbătorii populare închinată primăverii, legată de începutul lunii mai, numită “armindenii” (ramuri verzi prinse la porțile caselor ca semne întru derutarea urmăriturilor), prelucrată și explicată de George Coșbuc în amintitul poem, este citată integral de etnograful bucovinean. Dacă în lumea rurală

s-a păstrat în forme caracteristice, în lumea orășenească transilvană această sărbătoare a devenit cunoscutul “maial”.

Avându-l autor pe neobositul Simeon Florea Marian, sub egida Academiei Române au mai apărut și alte culegeri și studii folclorice, precum *Legendele Maicii Domnului* (1904) și *Hore și chiuuituri din Bucovina* (f.a.), rămânând însă în manuscris *Doine populare române din Ardeal* și 250 *Cântece ostășești*.

Simeon Florea Marian s-a bucurat și de demnitățile de a fi fost membru de onoare al Societății Academice “Junimea” din Cernăuți (1892), noua societate studentască românească de după desființarea “Arboroasei” (1878), din anul 1897, când Academia Română îi încredințează lui Al. Philippide întocmirea “Dicționarului limbii române (până la prepoziția “de””, colaborator al acestuia, alături, printre alții, Garabet Ibrăileanu și filologul cheh Jan N. Jarnik¹⁰, membru de onoare al Societății academice “România Jună” din Viena (1905), membru al Societății academice “Dacia” din Cernăuți (1906) și al Asociației etnografice vieneze “Verein für Österreichische Völkerkunde der Geschäftsführe”.

El însuși întemeietor de revistă (împreună cu Teodor V. Ștefanelli ș.a.) înființează la Suceava “Revista politică” (1886-1891), își va fi risipit lucrările folclorice și etnografice de observare directă și cercetare bibliografică într-un număr impresionant de publicații (pe lângă cele citate): “Albina” (Viena, Budapesta), “Amicul familiei” (Gherla, Cluj), “Amicul poporului” (Budapesta), “Aurora română” (Pesta), “Calendarul Bucovinei” (Cernăuți), “Calendarul bunului econom” (Sibiu), “Calenadrul societății pentru cultura și literatura română în Bucovina” (Cernăuți), “Cărțile săteanului român” (Cluj, Gherla), “Columna lui Traian” (București), “Convorbiri literare” (Iași, București), “Federațiunea” (Budapesta), “Gazeta Bucovinei” (Cernăuți), “Gazeta poporului” (București), “Gazeta Transilvaniei” (Brașov), “Junimea literară” (Cernăuți), “Literatorul” (București), “Lumea nouă” (Cluj), “Noua revistă română” (București), “Observatorul” (Sibiu), “Patria” (Cernăuți), “Revista critică-literară” (Iași), “Revista pentru istorie, arheologie și filologie” (București), “Șezătoarea” (Budapesta), “Traian” (București), “Transilvania” (Brașov, Sibiu), “Tribuna” (Sibiu), “Vatra” (București), “Viața literară și artistică” (București), “Viața românească” (Iași), “Voința națională” (București) etc.

Dacă vom adăuga întinsele legături cu personalitățile culturale ale vremii, cu colaboratorii care l-au sprijinit în acțiunea de culegere a producțiilor populare și bogăția de referințe critice asupra operei (B. P. Hașdeu, Gh. Bogdan-Duică, A. D. Xenopol, Dr. C. I. Istrati, Sextil Pușcariu, At. M.

Marienescu, Teodor T. Burada, Iacob Negruzzi, Elena Niculiță-Voronca, Nicolae Iorga, Leca Morariu, D. Florea-Rariște, Ovidiu Bârlea, Adrian Fochi, I. C. Chițimia, Ion Vlăduțiu, Romulus Vulcănescu, Iordan Datcu, recenta teză de doctorat elaborată de Mircea Fotea, (*Simion Florea Marian, folclorist și etnograf*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca 1978) și altele¹¹, vom avea dimensiunea reală a vieții și activității folcloristului și etnografului, stins prea devreme, la 11 aprilie 1907, în Suceava Bucovinei. Năsăudul însă a marcat un crâmpci al devenirii sale.

NOTE

1. Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică Română, București 1974, p. 232.
2. Cf. Iordan Datcu, S.C. Stroescu, *Dicționarul folcloristic - Folclorul literar românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 272.
3. Nina Cionca, *Ciprian Porumbescu*, Editura Muzicală, București 1984, p. 10-11.
4. Vezi *Programa de la gimnaziul românesc gr. cat. din Năsăud pe anul școlar 1869/70*, Tip. "J. Filtsch", Bistrița 1870, p. 25 și urmât.
5. *Analele Academiei Române*, Seria a II-as, Secțiunea literară, București 1882, p. 107-159.
6. Apud Mihai Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, Editura Academiei R.P.R., București 1960, p. 10.
7. Adrian Fochi, *George Coșbuc și creația populară*, Editura Minerva, București 1971 p. 164-171
8. *Ibidem*, p. 81.
9. *Ibidem*, p. 275.
10. Cf. *Scrisori către Ioan Bianu*, Editată de Marieta Croicu și Petre Croicu, Vol III, Documente literare, Editura Minerva, București 1976, p. 287 și urmât.
11. Asupra colaborărilor și bibliografiei de referință a se vedea lucrările Georgetei Răduică, Nicolae Răduică, *Calendare și almanahuri românești (1731-1918)*, *Dicționarul bibliografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1981, p. 268 passim., și Ioan Datcu, S.C. Stroescu, *Op. cit.*, p. 275-276. Privind donațiile lui Simeon Florea Marian către Biblioteca Academiei Române vezi Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1978, p. 36, 84, 161 și 195.

IULIAN MARȚIAN

Născut

23 iunie 1867 în Mintiu

Bistrița-Năsăud

Decedat

26 octombrie 1937 la Năsăud

Membru de Onoare al

Academiei Române

din 27 mai 1933

Prof. univ. dr. IRONIM MARȚIAN - Cluj-Napoca

Printre personalitățile proeminente ale mișcării cultural-științifice năsăudene, integrată celei naționale, s-a numărat și “grănițerul adoptiv” Iulian Marțian, născut la 23 iunie 1867 într-o familie fruntașă din localitatea Mintiu (jud. Bistrița-Năsăud). Era cel mai mic dintre cei doi fii ai Titianeii n. Bălan, vară primară a mitropolitului Nicolae Bălan(1882-1955) și a generalului erou Grigore Bălan (1896-1944), din căsătoria cu Samson Marțian, proprietar în Mintiu, trecut prin băncile “normei”, “funcționar județean” (asesor) la Dej, ulterior pretor de plasă în Năsăud, după ce fusese “cancelarist” sub preotul Nicolae Rus.

Fratele mai mare, Liviu (1864-1950), despre care s-a scris puțin și lapidar, a îmbrățișat ingineria silvică la îndemnul celui mai prețuit îndrumător al său, profesorul de “istorie naturală” Artemiu P. Alexi, în timpul cât a fost elev la Gimnaziul superior românesc gr.-cat. din Năsăud (1875-1883). Documentele consemnează titlul unei comunicări intitulate “Știința meteorologică și importanța ei din toate punctele de vedere”, susținută de “octavanul” Liviu Marțian în ședința Societății VIRTUS ROMANA REDIVIVA din 8 aprilie 1883. Absolvind apoi Academia din Siemnițiu, devine inginer forestier în Soóvá (Comitatul Sáros) și consilier silvic la Budapesta, șef de secție la Resortul de Agricultură și Comerț din Consiliul Dirigent al Transilvaniei (1918-1920) și director general al Casei Autonome a Pădurilor Statului (CAPS) Cluj, în orașul de la poalele Feleacului trăind și ca pensionar, fără să fi avut familie întemeiată. Degetul morții l-a chemat însă la umbra bisericii din lemn ridicată de Horea în Cizer, căci acolo își doarme somnul de veci

familia, de care era puternic atașat, a poetei “Veronica din Sălaj” (1857-1932), fiica mătușii Rafila Bălan și a capelanului din Bistrița, ceva mai târziu preot în Leșu Ilvei, Ioan Chită, originar și el din Mintiu.

Parcurgându-și clasele primare, după toate probabilitățile la Dej, pentru că în arhiva școlii din Mintiu nu este menționat, Iulian Marțian urmează 6 clase la același gimnaziu grăniceresc năsăudean (18877-1883), fiind coleg cu Virgil Șotropa (1867-1954), mai departe școala de cadeți din Sibiu (școală militară de stat), pe care o termină în anul 1887. Ca o ironie a soartei, profesorul Artemiu.P. Alexei, care-i insuflase fratelui Liviu dragostea pentru natură și protecția ei, îl lasă pe Iulian corigent la lb. germană în clasele a-II-a și a-III-a, detaliu semnificativ din perspectiva temeiniciei cu care și-a însușit-o în continuare încât să fie folosită chiar la redactarea unora dintre lucrările sale. Și încă o dată intervenise necrușător soarta, când frații rămăseseră prea devreme orfani de mamă.

Ajunge ofițer de infanterie în armata austro-ungară și activează în garnizoanele Triest, Sarajevo, Brașov și Lemberg (Liov), transferându-se pentru încă trei ani la Cluj și Dej “în armata teritorială ungară”. Conștient că este înrolat sub un drapel străin și adeseori “acuzat de instigații politice”, fără o înclinație deosebită spre cariera militară deși îi va parcurge ierarhia până la gradul de maior, în anul 1904, la cerere, Iulian Marțian va fi trecut în rezervă, stabilindu-se la Năsăud.

După propria-i mărturisire, desprinsă dintr-o corespondență autobiografică purtată la 25 iunie 1933 cu publicistul și protopopul clujean Elie Dăianu (1869-1956), fost director al revistei “Tribuna” (1899-1903) și animator al revistei “Răvașul” (1903-1910), încă din copilărie a avut “aplicații pentru studii serioase”, astfel că la vârsta de 25 de ani cunoștea și vorbea 6 limbi străine. Răspunzând acestei “chemări”, pasiunea statornică a lui Iulian Marțian va ajunge să fie istoria, istoria Ținutului Năsăudului, în mod special arheologia, dar și colecționarea de cărți sau documente privind prezența din vremuri imemorale și continuitatea noastră în spațiul intracarpatic. Dacă vom adăuga și efortul depus în folosul ridicării stării morale și culturale a românilor, al împlinirii visului lor de veacuri - Unirea cea Mare de la 1 Decembrie 1918, căci fusese președinte al Consiliului Național Român și comandant al Gărzii Naționale din Năsăud (2-18 noiembrie 1918), de asemenea îndeletnicirile artistice materializate în lucrări de sculptură în lemn și marmură, care-i completau colecția de artă deținută, vom avea adevărata dimensiune a laborioasei activități desfășurate până aproape de ultima clipă a vieții sale, 26 octombrie 1937. Cum afirmă același devotat prieten, Elie Dăianu, în “cuvântul funebru” rostit la catafalcul defunctului, Iulian Marțian

a reprezentat prin toate aceste preocupări lăsate moștenire culturii românești “o continuă și vie desmințire” a vechiului adagiu ciceronian “Inter arma silent musae”.

Surprinde similitudinea celor două destine, ale lui Liviu Rebreanu și Iuliu Marțian. Datorită unor împrejurări improprii simțirii lor românești, au separat spada de condei. În fond, deși descendenți din grăniceri doar sufletește, căci se formaseră în școlile grănicerești, au preschimbat, asemenea grănicerilor, cultul lui Marte în cultul Minervei. Ambii autodidacți, viitorul romancier în însușirea limbii literare, Iulian Marțian în cercetarea trecutului nostru istoric. Ambii au căutat și au găsit mediul propice de realizare: Liviu Rebreanu la București, Iulian Marțian la Năsăud. Viața cazonă le-a prilejuit, totuși, să facă primii pași pe drumul anevoios al consacrării. Unii exegeți rebrenieni susțin că, după expirarea “domiciliului forțat” la Prislop (25 august 1908), o altercație cu Iulian Marțian la serbările liceului grăniceresc din 4 octombrie 1908 l-a împiedicat pe Liviu Rebreanu să obțină un post la Năsăud, determinând acel “periplu funcționăresc” al său pe Valea Someșului (Nimigea, Nepos, Măgura Ilvei).

Două sunt momentele generatoare ale opțiunii lui Iulian Marțian la răscruce. Primul - întâlnirea în Bosnia, la 1889, cu dr. Stratimirovici, profesor la Universitatea din Viena, pe șantierul arheologic din localitatea Podromaja, de numele acestui savant legându-se începuturile preocupărilor și orientarea lui într-o tânără disciplină - *arheologia preistorică*, experiența dobândită valorificându-și-o mai întâi la Brașov, în Țara Bârsei, unde identifică “o serie de stațiuni preistorice din neolitic”. Al doilea exemplu conferit de cărturarii năsăudeni, pe care-i “cunoscuse” în perioada cât era bibliotecar la Casina Română (Grigore Moisil, Ioan M. Lazăr și alți profesori ai gimnaziului, Silvestru Tomi, George Pop), pătrunși de convingerea că nu poate iubi viitorul cineva decât numai dacă poartă respect trecutului și înțelegere față de patrimoniul străbun. Aici își are sorgintea pasiunea sa de *bibliofil*, mulțumită căreia au fost salvate de la distrugere sau înstrăinare valoroase vestigii românești depistate în peregrinajul prin diferite localități ale monarhiei bicefale, precum și concepția modernă despre utilizarea materialelor documentare adăpostite în bogatele-i colecții ale bibliotecii, adevărată arhivă deschisă larg cercetătorilor.

Studiile istorice și rezultatele investigațiilor arheologice întreprinse de Iulian Marțian au fost publicate în revistele de specialitate românești și străine ale vremii: “Anuarul Institutului de Istorie Națională” și “Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania” - Cluj, “Gazeta Transilvaniei” - Brașov, “Transilvania” - Sibiu, “Buletinul Societății Numismatice Române” și “Cronica numismatică și Arheologică” - București,

“Arhiva Someșană” - Năsăud, “Convorbiri Literare” - București, “Răvașul” - Cluj, “Revista Bistriței”, “Siebenbürgische Vierteljahrschrift” - Sibiu, “Die medizinische Welt” - Berlin, “Nachrichten der deutschen Anthropologischen Gesellschaft” - Tübingen, “Archeologiai értesítő” - Budapesta etc. Dintre studii, cel mai valoros și lucrare de referință a arheologie românești este *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, tipărit mai întâi în limba germană la Viena, în 1909, și apoi, o ediție în limba română, la Bistrița, în anul 1920, îmbunătățită și completată cu noi date descoperite ulterior. Istoricul Vasile Pârvan îi mărturisea autorului într-o corespondență că Repertoriul arheologic se afla permanent pe masa sa de lucru, fiind un prețios instrument, indispensabil oricărui specialist în domeniu.

Pentru activitatea laborioasă asociată acestui remarcabil studiu, și de numismatică în același timp, lui Iulian Marțian i-au fost acordate onorurile de membru al Societății de Antropologie din Viena și al Comisiei Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania. Tot în anul 1919 este ales membru corespondent al Societății Numismatice Române. De asemenea, studiile istorice referitoare la cetățile și monedele dacice (*Urme romane și dacice în Ardeal-Studiu arheologic și Urme din războaiele Romanilor cu Dacii*, apoi *Comori ardelenene și Monede dace*, cercetate de Secția Istorică a Academiei Române și publicate în Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania- 1921 și revistele Societății Numismatice Române-1923), la acele case boierești fortificate în chip de turn, numite *cule*, specifice Olteniei, construite ca revers al răzvrătirilor țărănești sub formă de haiducie, sau la elaborarea unei teorii proprii privind originea denumirii de *Ardeal* (*Ardeal nu derivă din ungurește și Ardeal, constatări și lămuriri*, Bistrița 1925), care a determinat o aprigă dar obiectivă polemică purtată cu filologul Nicolae Drăganu, sunt de o reală ținută științifică.

Ca bibliofil, este apreciat în cele mai largi cercuri ale culturii românești datorită și corespondenței întreținute cu oameni de seamă precum: Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Nicolae Drăganu, Iosif Sterca-Șuluțiu, Alexandru Lapedatu, Constantin Moisil, Ioan Bianu, Ioan Bogdan, Andrei Vereș, Al. Rosetti, Silviu Dragomir, Constantin Daicoviciu, Victor Motogna, Teodor Bălan, Ioachim Crăciun, mulți dintre ei cercetând biblioteca lui Iulian Marțian ca pe o instituție specializată.

Nicolae Iorga îl cunoaște, desigur, prin dr. Albert Berger, arhivistul bistrițean care-i înlesnise savantului studiul și publicarea documentelor românești (1899 -1900). Într-o scrisoare din Miercurea-Ciuc, datată în anul 1900, Iulian Marțian îi semnalează un articol din 1891 al periodicului “Glasnik” ce apărea la Sarajevo, intitulat “Sabie românească în muzeul

Ragusa”, exponat aparținând unui domnitor român, pe care se afla încrustată în aur o inscripție formată din cuvinte românești. În aceeași scrisoare este deplânsă absența schiței militar-istorice în literatura română, drept care Iulian Marțian publică în “Gazeta Transilvaniei” articolul *Bătălia de la Brașov*, 17 iulie 1603, dedicat victoriei domnului Țării Românești, Radu Șerban, asupra lui Moise Secuiul, învingătorul trupelor imperiale ale generalului Gheorghe Basta.

Lui Sextil Pușcariu îi pune la dispoziție (1920) întru studiere *Tetraevangeliarul lui Coresi* (Brașov -1516), iar “Muzeul limbii române” îi oferă spre folosință *Katekizmul csel mare den Buda*, 1780 și *Elementa linque daco-romanae, Budae 1805* (ediție nouă a celei de la Viena -1780, avându-i ca autori pe Samuil Micu și Gheorghe Șincai).

Correspondența cu Nicolae Drăganu (1921) se referă, printre altele, la unele etimologii arheologice, la micul tratat de morală *Fiore di virtù* (Floarea darurilor) din secolul al XV-lea al Italiei medievale, tradus probabil dintr-un intermediar slavonesc la Feldru în anul 1639 de către Diacul Toader, însoțit de un “Cuvânt de înmormântare” rostit la moartea soției lui Pătrașcu Ciogolea, vel-logofătul domnitorului Vasile Lupu, panegiric cercetat indeaproape de Vasile Pârvan.

Dar golul cel mare resimțit de generația cărturarilor născuți de la cumpăna dintre secole și de după Unirea cea Mare îl constituia lipsa unei reviste cu specific local, prin care să fie pus în circuitul de valori naționale vastul material documentar privitor la ținutul grăniceresc. Și revista cultural-istorică “Arhiva Someșană” (1924 - 1940) avea să apară în 28 de numere sub conducerea lui Virgil Șotropa, unde Iulian Marțian este găzduit încă de la prima apariție (până la Nr. 22/1937), devenind apoi unul dintre cei mai sta-tornici și însuflători sprijinitori și colaboratori, în coloanele ei publicând din colecțiile sale de acte și documente, studii istorice. Vom menționa în mod special lucrările: *Contribuții la istoricul Rodnei* (Nr. 1/1924), *Castrul Rodnei*, *Contribuție la istoria descălecătorii și Fata, tradiția și istoria* (Nr. 4/1926) *Acte și documente* (Nr. 6/1926; Nr. 11/1929), *Țara Năsăudului înaintea insti-tuirii regimentului de grăniceri*, Edit. “Cultura”, Năsăud 1933, fiind cunos-cută și o documentată contribuție istorico-geografică, de sine stătătoare, cu reproduceri din Muzeul năsăudean, hărți, 9 documente în anexe și o vastă bibliografie, traducere *Meeting românesc în Blaj* (15-17 mai 1848) (Nr. 13/1930), *Din memoriile voievodului ardelean Ioan Kemény* (Nr. 22/1937) și altele. Cu această semnificativă realizare activitatea intelectualilor născuți în planul valorificării moștenirii culturale locale nu încetează datorită puter-nicei lor dorințe de a-i conferi acesteia noi valențe. Unanima voință a “tri-unghiului de aur” Moisil - Marțian - Șotropa se transformă în realitate la 2

august 1931, odată cu întemeierea Muzeului Năsăudean, care, din 10 noiembrie 1937, împreună cu *biblioteca* și *arhiva* vor forma Subdirecția Arhivelor Statului, considerată de Iuliu Moisiu, a cincea în țară după cele de la Cluj, Craiova, Timișoara și Iași.

Iulian Marțian a donat atât Muzeului năsăudean, cât și altor instituții, o parte însemnată din bibliotecă și colecția sa de vestigii arheologice: - Biblioteca Academiei Române, încă la 1900, manuscrise vechi românești, volume cuprinzând procesele verbale ale Dietei Transilvaniei din perioada 1790-1837, repertoriul legilor votate în dietă (1791), *Catavasierul de la Râmnic* (1759) etc; - Muzeului "filologic, istoric și de artă" al gimaziului din Năsăud, în anii școlari 1911/1912 și 1912/1913, fragmente ceramice și unelte din piatră descoperite prin cercetări de suprafață întreprinse în hotarele localităților Năsăud, Rebrîșoara, Nepos, Maieru, Cepari, Mintiu, Nimigea de Sus, Cociu, Beclean, Rușii Becleanului și Chiochiș; - după trecerea în neființă, Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj, fondul de publicații constituite la 2 mai 1938 purtând denumirea de *Donația fraților Liviu și Iulian Marțian*, din care amintim numai manuscrisul în slavonă al *Liturghierului din 1481 de la Feleac*, *Evangheliarul românesc* (Brașov- 1561), *Codex Marțianus*, cuprinzând textul unui catehism, studiat de biologul Ioachim Crăciun și lingvistul Al. Rosetti și publicat în buletinul Muzeului limbii române din Cluj, "Dacoromania" Vol. II/1922 (cel al lui Nicolae Drăganu apăruse în anul 1914, dar incomplet), alte cărți vechi românești și străine, incunabule, reviste, hărți, manuscrise, documente, stampe, pachete cu fișe bibliografice; - vom mai semna fondul Consiliului Național Român din Năsăud al Direcției Generale a Arhivelor Statului București, constituit din Colecția Iulian Marțian, din care 41 de documente au fost publicate de Al. Porțeanu ("Arhiva Someșană") vol. II serie nouă, Năsăud, 1974.

Bogata activitate depusă de Iulian Marțian pe tărâm științific reflectată în peste 40 de lucrări publicate îi aduce un meritat loc în rândurile membrilor de onoare ai Academiei Române, sub cupola căreia a fost primit în 27 mai 1933, cu unanimitate de voturi, la propunerea istoricului Alexandre Lapedatu, viitor președinte al înaltului for (1935-1937). Sunt evocate cu acest prilej zelul și stăruința cu care *tânărul academician* s-a dedicat "cercetării și cunoașterii trecutului și pământului românesc, din curiozitate pur științifică și din interes specific național". Astfel, personalitatea lui Iulian Marțian se revărsase dincolo de granițele spirituale ale ținutului. Este semnificativă scrisoarea sa de mulțumire sub aspectul patriotismului pe care-l emană: "Aruncat de soartă în cariera militară a armatei austro-ungare mi-am păstrat mulțumită liceului grăniceresc năsăudean o profundă dragoste de neamul din

care m-am născut și al cărui trecut mă interesa cu deosebire. Revenit în Ardeal după o serie de ani petrecuți în diferite provincii ale fostei monarhii, am luat contact cu intelectualii români și am început cu stăruință studiile mele de amator al trecutului”.

O activitate fructuoasă a desfășurat și în cadrul ASTREI, fiind unul dintre cei mai puternici stâlpi ai acesteia în Depărțământul Năsăud, înființat la 1881. În anul 1907, este ales membru al secției istorice, iar în adunarea generală de la Bistrița din același an se înscrie ca “membru pe viață”. În anul 1920 devine membru fondator al Casei Naționale (Muzeul) a “Asociațiunii”, alături de Nicolae Drăganu face parte din Comitetul Central de la Sibiu (1920-1924) și, de asemenea, din Comitetul Despărțământului Năsăud (1923). Fără a fi făcut politică de partid, în domeniul muncii obștești se afirmă ca director al Băncii “Mercur” (președinte Emil Tișca), fondată în anul 1899, ca președinte de onoare al “Reuniunii Meseriașilor Români”, este inițiatorul “Societății Vânătorilor” și ... proprietarul Fabricii de bere din Năsăud, amintind despre întâlnirile “intelighenței” la *berărie* în fiecare miercuri seara, unde se vorbea despre trecut și se punea “la cale” ridicarea cultural-economică a Năsăudului, ca și despre buna dispoziție asigurată la maialurile elevilor și la alte festivități.

În sfârșit, să mai precizăm că din anul 1895 a fost căsătorit cu o nepoată a generalului-baron Leonida Pop, consilier al împăratului Francisc Iosif, Ida, înflăcărată pianistă, fiica industriașului filoromân Frederich Goldschmidt, fiind cumnat cu profesorii Virgil Șotropa și Ștefan Scridon. Avusese doi copii, pe care, datorită sănătății lor șubrede îi pierde în anul 1932.

Tăcerea în suferințe, îndurată mai bine de un an de zile, prevestea sfârșitul unei modeste dar vrednice vieți închinată cercetării istorice. Și, cum scria Iuliu Morariu într-o comunicare evocatoare (“Arhiva Someșană”, nr. 25/1939), chiar “dacă în interpretări arheologice și filologice a ajuns uneori în antagonism cu știința oficială, ai cărei slujitori îl acuzau de diletantism fără suficient spirit critic”, iar neînțelegătorii îl “apreciau” prin vorbe disprețuitoare referindu-se la ale sale “hârburi, bolovani și hârtoage”, rămâne mesajul educativ al unui destin, care și-a găsit liniștea pe “Comoara” Năsăudului după 70 de ani.

CONSTANTIN C. MOISIL

Născut

8 decembrie 1876 în Năsăud

Bistrița-Năsăud

Decedat

22 octombrie 1958 la București

Membru de Onoare al

Academiei Române

din 7 iunie 1919 iar apoi

membru titular din

12 august 1949

*Prof. **GHEORGHE PLEȘ** - Năsăud*

Istoricul de mare amplitudine și profunzime, cercetător neobosit și prolific, Constantin C. Moisil ocupă un loc aparte în galeria academicienilor năsăudeni.

Spectrul larg al cercetărilor sale istorice materializate în peste 500 de studii din varii domenii este impresionant: istorie - 42, arheologie - 93; numismatică - 160, medalistică - 41; sigilografie - 22, metrologie - 4; didactică - 15, numeroase lucrări de popularizare a valorilor istorice, recenzii sau nominalizări biografice, li se adaugă comunicările științifice (peste 130) prezentate în țară și în străinătate, cel mai frecvent sub auspiciile societăților românești și străine de numismatică.

Constantin C. Moisil este primul din grupul Moisilienilor care pătrunde, la numai 32 de ani, în Academia Română (7 VI 1919). În jurul său se vor grupa nu mai puțin de 7 membrii ai familiei sale: unchiul Iuliu Moisil - enciclopedistul; fiul Grigore C. Moisil - matematicianul, filologul Nicolae Drăganu - cumnat, arheologul Emil Condurache - ginere, sociologul Tudor Bugnariu - nepot, Constantin Daicoviciu și Virgil Vătășianu soți ai nepoatelor sale Lucia și Elena Bugnariu.

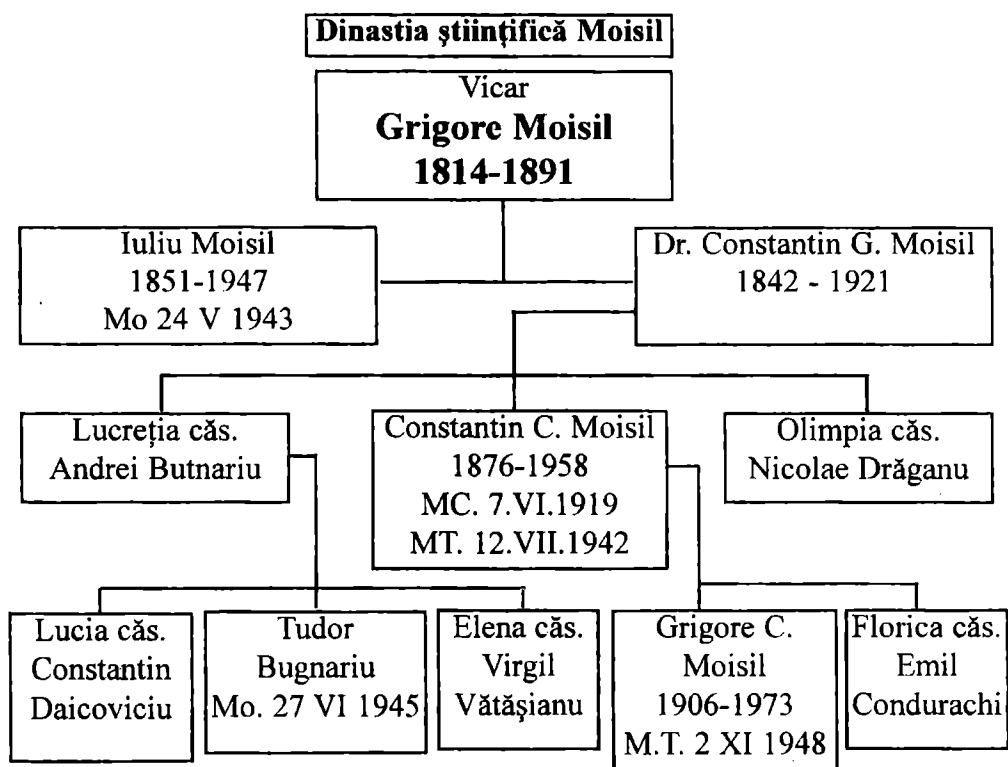
Este fiul profesorului de limbi clasice al liceului Grăniceresc din Năsăud - Constantin G. Moisil, doctor în filosofie în 1870 al Universității din Viena și nepotul marelui vicar Grigore Moisil, ctitorul cetății școlare și culturale a Năsăudului întemeietor al Fondurilor școlare Grănicerești, al Liceului Grăniceresc astăzi "George Coșbuc" din Năsăud (1863), ziditor al superbului

edificiu al acestuia (1888) și al catedralei din Năsăud (1882).

În arborele genealogic al familiei sunt inserate datele intrării în Academia Română a descendenților direcți ai lui Grigore Moisil dintre care Iuliu Moisil și Constantin C. Moisil (M.T.=membru titular, M.C.=membru corespondent, M.O. =membru de onoare) dintre care Iuliu Moisil și Constantin C. Moisil au urmat cursurile integral la liceul năsăudean.

Modelul comportamental al moisilienilor se caracteriza prin spiritul de cultivare a rafinamentului cultural, de creativitate științifică, de prietenie sinceră, modestie și discreție. Conștiinciozitatea, ordinea, consecvența, temeinică, profunzimea și punctualitatea marcau pregnant stilul lor de viață și muncă științifică și didactică.

Firi deschise, care știau să se impună prin propria valoare și personalitate, reușeau să înlăture cu delicatețe aerul solemn și rigid specific indeobște anturajului celor care se ridicau la înaltele lor demnități, suplinindu-l cu sprijinul sincer și încurajările dezinteresate cu care îi înconjurau pe cei din preajmă, preoți, profesori și elevi pentru preotul vicar Grigore Moisil, elevi năsăudeni, moldoveni, dobrogeni, olteni sau bucovineni pentru Constantin C. Moisil, și Iuliu Moisil, studenți sau doctoranzi români și străini pentru Grigore C. Moisil.

Pasiunea pentru cercetarea istoriei i-a fost trezită lui Constantin C. Moisil de profesorii săi de istorie: Ion Malai-doctor în filosofie al Universității din Graz (1871) - și Maxim Pop - celebrul și temerarul coautor alături de Artemie Publiu al "Rezelului Oriental ilustrat."

În primii ani ai studiilor sale liceale (1886-1891), bunicul său aflat la anii senectuții(a decedat în 1891 chiar de ziua liceului pe care l-a întemeiat și ridicat pe culmile valorice ale timpului), scria o istorie a școlilor Năsăudului. În munca de cercetare și selecție a vastului material arhivistic de care vicarul dispunea s-au înfiripat, dezvoltat și călit pasiunile pentru istorie și arhivistică ale viitorului academician.

Evoluția sa în liceu a fost de excepție. Mergea primul în clasă, obține calificativul cel mai înalt "moralitate bună și progresul în genere eminent". A avut șansa de a fi elevul unei galerii de profesori de înaltă ținută pedagogică sub îndrumarea directorilor Ioan Ciocan, viitor profesor de limba română la Universitatea din Budapesta și Paul Tanco, doctor în filosofie în 1872 al Universității din Graz care a studiat matematica și fizica, diriginte fiindu-i profesorul de istorie-geografie Ioan Malai. A mai studiat limba română cu Grigore Scridon, limba latină și greaca cu Ioan Tanco, biologia cu Artemiu Publiu și el doctor în filosofie al Universității din Graz (1873), desenul și geometria plană cu Andrei Mazanec, limbile maghiară și germană cu Ion Lupoae, Ioan Gheție și Virgil Șotropa pe care îl va reîntâlni peste 50 de ani în Academia Română.

Liceul vibra sub interacțiunea atâtor "puteri didactice" de mare valoare. Lipsa manualelor românești era suplinită de cursurile pregătite de eminenții profesori, mulți dintre ei traducători și publiciști de valoare.

Societatea de lectură a elevilor (care nu mai avea dreptul oficial să se intituleze Virtus Romana Rediviva) oferea acestora posibilitatea de a-și face în clasa a VII-a și a VIII-a ucenicia de cercetători și publiciști. În acest cadru, Constantin C. Moisil se afirmă cu doua premii obtinute în clasa a VII-a cu tema "Schiță biografică, lectură Petöfi Șandor și traducerea poeziei "Ianos Vitez" iar în clasa a VIII-a cu dizertația filosofică "Despre amicitie".

Diploma de bacalaureat a obținut-o cu mult succes fiind unul dintre cei trei absolvenți care au calificativul "matur cu eminență". Alături de el erau viitorul avocat clujean Ioan Moldovan cu care și-a disputat mereu supremația în clasă și Vasile Șuteu, al cărui traseu universitar și didactic se va împleti mereu cu al său.

Fiu de profesor al liceului, elev eminent al acestuia, Constantin C. Moisil a trăit din plin bucuriile și tristețile care au marcat evoluția liceului. Agresiunea legislației școlare maghiare asupra planurilor de învățământ și

programelor, dublată de lipsa de material bibliografic în limba română făceau tot mai dificile eforturile profesorilor și elevilor.

În clasa a II-a a participat la aniversarea a 25 de ani de existență a liceului și la festivitățile de sfințire a aceluia local, în care a început să învețe din clasa a III-a.

La încheierea studiilor sale liceale, rezultatele excepționale obținute i-au adus multe bucurii dar și o perspectivă sumbră. Studiile superioare în Universitățile austro-ungare nu i-ar fi asigurat șansa obținerii unui post didactic în puținele licee românești din Transilvania, toate deja foarte bine încadrate. Probabilitatea minimă de bursier al fondurilor grănicerești era dublată de situația materială dificilă în numeroasa sa familie (era cel mai mare dintre cei 5 frați și 3 surori).

Destinul i-a hărăzit o șansă neașteptată. Alexandru Odobescu, director pe atunci al Școlii Normale din București, vizitează Năsăudul și, impresionat de performanțele liceu, oferă un loc pentru un absolvent în ideea de a-l școlariza printre studenții din toate provinciile românești. După examen reușesc și sunt înscriși cei doi colegi de clasă Constantin C. Moisil și Vasile Șuteu.

Beneficiind de erudiția și știința pedagogică de înaltă ținută a profesorilor Dimitrie Onciul, Nicolae Iorga, V. A. Ureche și Constantin C. Moisil se dedică istoriei. Grigore Tocilescu îl inițiază în domeniul arheologiei și etnografiei deschizându-i perspectiva ramurilor mai puțin abordate de istorie, care vor deveni domeniile sale de afirmare. Teza sa de licență abordează în 1898 o problemă de pionierat la noi "Arheologia preistorică". Peste ani, în 1924, își va alege ca temă a tezei de doctorat, tot un subiect inedit pentru cercetarea istoriei "Monetăria Țării Românești în timpul dinastiei Basarabilor".

Realizată și prezentată în cadrul catedrei de istorie a Universității din Cluj, lucrarea sintetizează preocupările și conceptele sale începute încă din clasa a VII-a. A studiat tratatele lui D.A. Sturdza incitat de monedele vechi găsite în timpul unor lucrări de grădinarit. Descoperirea în 1906 la Brăila (unde a predat istoria începând cu 1899 după un debut didactic sumbru la Focșani în 1898) a unui tezaur monetar i-a oferit posibilitatea de a-și valida competențele și de a-și pune în valoare capacitățile de investigație numismatică. Studiile publicate îi aduc notorietate și după 1910 este transferat la Liceul "Matei Basarab" din București și numit la propunerea lui D.A. Sturdza (pe atunci prim-ministru), numismat ajutor la proaspătul înființat Cabinet numismatic al Academiei Române. Va activa pe ambele planuri până la pensionarea din învățământ în 1938 cu o întrerupere în perioada refugiului (1916-1918) când a fost profesor de istorie la Vaslui. Din 1933, după moartea lui M.C. Sturdza și până la trecerea sa în neființă (22 octombrie 1958), va fi con-

ducătorul Cabinetului numismatic din București și președinte al Societății Numismatice Române. Longevitatea activității sale de cercetare explică numărul mare de studii și conferințe care i-au atras epitetul (din păcate prea unilateral) de numismatul Constantin C. Moisil.

Concepția sa asupra numismaticii cuprinde atât latura concretă a studiului monedelor cu accentul pe latura artistică cât și pe fațetele economice și valorice analizate pe criterii istorice. Strategia propusă pe plan național de Constantin C. Moisil viza:

- 1) Adunarea "monumentelor monetare" de pe tot teritoriul țării;
- 2) Adunarea materialului documentar privitor la istoria monetară;
- 3) Organizarea de acțiuni care să asigure reușita obiectivelor 1 și 2;
- 4) Fiecare școală să-și creeze prin forțe proprii o mică colecție numismatică;
- 5) Organizarea de muzee numismatice;
- 6) Studiarea concomitentă cu colectarea și publicarea de studii în reviste de specialitate (Buletinul Societății Numismatice Române pe care o conduce din 1913 până în 1947). Atenția lui a căzut asupra monedelor bătute de geto-daci, de domnitorii munteni, moldoveni și transilvăneni. El a îmbinat și celelalte metode de studiu din numismatică cu cele din heraldică, sigilografie și paleografie.

A organizat congresele numismatice naționale din anii 1933, 1934, 1935, 1936 și 1937. Din 1936 a devenit membru al Comisiei numismatice a Comitetului Internațional de Științe Istorice.

ARHIVISTICA

Preocupările numismatice ale lui Constantin C. Moisil, ample și bogate în realizări, i-au permis să își valorifice și pasiunea pentru cercetarea arhivelor iscată din copilărie, când ajuta bunicul, întărită în perioada studenției când în vacanțe studia documente ale administrației moldovenești din secolul XV din Arhihele bistrițene sau în anul în care a funcționat în Focșani, unde istoria este la ea acasă. Din 1923 funcționează ca director general al Arhivelor Statului continuând opera lui Bogdan Petriceicu Hașdeu și a profesorului său Dimitrie Onciul la ale cărui seminarii de Istorie veche a românilor participase chiar la sediul direcției.

Pentru fiecare dintre ei a ridicat câte un bust în perioada în care a deținut funcția. Până la promovare, în 1938, s-a preocupat de organizarea științifică a Arhivelor și de a readuce în țară arhivele românești din străinătate (Viena, Moscova, Budapesta), a organizat simpozioane și conferințe, a condus Revista Arhivelor (între anii 1924-1939).

A înființat, după multe eforturi și fără sprijinul inițial al autorităților, "Școala practică de arhivaripaleografi" pe care a condus-a între anii 1924-1938 și unde a predat disciplinele: arhivistica, numismatica și sigilografia.

ARHEOLOGIA

Elev al marelui Grigore Tocilescu și urmaș al binefăcătorului său Alexandru Odobescu, Constantin C. Moisil a fost un arheolog pasionat. Recomandat de Ministerul Cultelor și Instituții Publice, în 1909 a devenit reprezentant al Comisiei Monumentelor Istorice în Dobrogea, ceea ce i-a permis să aibă un contact direct cu bogatele resurse din domeniu în zona Niculițel-Tulcea. În lucrările publicate el aduce o contribuție însemnată la elucidarea unor enigme arheologice ale vremii. Multe dintre ipotezele sale au fost confirmate peste ani, intuiția și raționamentele sale dovedindu-se inspirate și riguroase.

A întemeiat în 1929 societatea istorico-arheologică “Bucureștii-Vechi” care își propunea să întreprindă și să încurajeze săpături în zona veche a capitalei unde se bănuia a fi urme de așezări preistorice, grecești, romane, medievale și moderne până la 1862, data stabilirii drept capitală a României.

HERALDICA

Ca știință care are ca obiect de studiu stemele (pentru formațiile teritoriale și blazoanele pentru diferiți demnitari), heraldica l-a atras pe Constantin C. Moisil, care a studiat evoluția stemelor Moldovei și Munteniei precum și regăsirea modelelor lor pe manuale. El a ținut cursuri de heraldică la Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie și a fost membru onorific al Comisiei de heraldică de pe lângă Ministerul de Externe.

METROLOGIA

Din nevoia de a clarifica până la detaliu informațiile necesare pentru o perfectă clasificare a probelor numismatice și medalistice, Constantin C. Moisil a cercetat și apoi a publicat în studiul “Măsură și greutate de altădată” evoluția la români a unităților de măsură tradiționale și a multiplilor și sub-multiplilor acestora.

Menționăm colaborarea cu academicianul Iuliu Moisil la Muzeul Pedagogic al Casei Școalelor unde activase între 1910-1916 și George Coșbuc. O altă fațetă, plină de delicatețe și tandrețe față de copiii săi, este prezentată de către Viorica Moisil “O familie ca oricare alta”.

MEDALISTICĂ

Este considerată de unii ca parte componentă a numismaticii. După Constantin C. Moisil, numai medalioanele romane din bronz pot fi încadrate în numismatică. Plasează începuturile medalisticii românești în prima jumătate a secolului al XV-lea, dar momentul propice al dezvoltării acesteia îl plasează în perioada anilor 1830 - 1850, pentru ca în epoca lui Cuza-Vodă să ia un avânt deosebit, după modelul occidental, cu deosebire francez. Dacă primele medalii au fost opera unor gravori francezi, începând cu Carol Stork

- senior și continuând cu Constantin Dumitrescu în 1896 se stabilizează o contribuție, determinantă a specialiștilor români antebelici.

Din inițiativa sa, în 1913, cu prilejul semicentenarului Liceului Grăniceresc din Năsăud s-a bătut o frumoasă medalie comemorativă.

SIGILOGRAFIA

Începând cu anul 1921 Constantin C. Moisil se apleacă asupra acestui sector, aproape neglijat, al cercetării istorice. Va publica până în 1952 un număr de peste 20 de studii pe tema sigiliilor (ștampilelor) a căror urmă marcată pe un suport o numește pecete. Identifică rolul lor în cunoașterea evoluției istoriei poporului nostru și localizează primele sigilii în Muntenia (Vlad I. Basarab) și Moldova (Petru I Mușat).

Studiază evoluția vechilor peceți de metal și diferențierea lor față de bulele (de aur) folosite de marii demnitari europeni dar și de Alexandrul al II-lea, Petru Cercel, Matei Basarab, Grigore Ghica și Mihnea al II-lea în Muntenia și Petre Șchiopul în Moldova.

Din scrisoarea datată 29 noiembrie 1931 și adresată fiului său Gigi, alias matematicianul Grigore Moisil care se află la Roma pentru pregătirea tezei de doctorat, spicuiesc:

“Desigur caută să te aranjezi în așa fel încât să-ți faci cât mai multe relații printre lumea bună, și în afară de matematicieni de asemenea să cunoști monumentele celebre ale orașului și istoria lui, muzeele, galeriile de tablouri și din vestita arhivă a Vaticanului Aș dori să te inițiezi la Roma într-o știință ultramodernă în legătură cu matematica, fizica, sociologia, finanțele, etc, care să-ți poată servi ca o a doua specialitate și care s-ar putea să aibă “plasament” în Romania”.

Peste numai 20 de ani fiul său va crea un astfel de domeniu neuitând nici de interdisciplinaritatea sugerată de vizionarul său tată: implementarea informaticii în România.

Spațiul restrâns rezervat acestui studiu sintetic nu permite evidențierea tuturor realizărilor acestui polivalent istoric și cercetător român. Mai presus de aceasta rămâne imaginea omului care a știut să-și ordoneze și aranjeze viața pentru a se apropia cât mai mult de propriul ideal.

Profesorul D. Froșa, director al Liceului “Spiru Haret”, unde funcționase Constantin C. Moisil în anii dinaintea pensionării, îl caracterizează cu originalitate și inspirație în cuvântul rostit cu prilejul sărbătoririi lui în 1939 la Societatea Numismatică Română:

“Viața și activitatea fiecăruia dintre noi este ca și cursul unei ape a cărei binefacere se revarsă asupra văii ce-i servește ca albie. Dacă însă debitul îngăduie și dacă priceperea și dragostea intervin se poate abate o parte

din cursul inițial și folosi energia, dând viață castelelor fermecate, punând în mișcare rezervele, creând o activitate și o viață nouă. Așa este și viața noastră. Unii își duc mai mult sau mai puțin onorabil existența, își fac viață îndatoririlor în cadrul ce li s-a fixat de la început; pe alții puterea minții, nobilul interes științific și dorința, necesitatea chiar, de jertfă îi împinge și la activități literare, din inimă. Arareori ei neglijează prima îndatorire pentru a se păstra numai pentru a doua; în genere prima are de câștigat prin bogata experiență și capitalul adunat prin activitatea laterală. Așa a fost Moisi!”.

IULIU MOISIL

Născut

19 mai 1859 în Năsăud

Bistrița-Năsăud

Decedat

28 ianuarie 1947 în Năsăud

Membru de Onoare al

Academiei Române

din 24 mai 1943

Prof. GAVRILĂ TOMI - Năsăud

Între bărbații iluștri ai ținutului năsăudean primiți în rândul “nemuritorilor” - cum îi plăcea lui să spună - Iuliu Moisiș ocupă un loc aparte.

Recunoașterea celui mai înalt for cultural-științific al țării venea foarte târziu, după aproape 60 de ani de activitate și într-un moment dramatic. El primește înaltul titlu de membru de onoare al Academiei Române la vârsta de 84 de ani în plin război mondial și ocupație străină asupra Ardealului de Nord.

În îndelunga sa existență a gustat și bucurii mari, dar și amaruri crude. Cinci stăpâniri străine asupra pământului românesc i-au marcat 37 ani din viață: habzburgică, austro-ungară, germană, maghiară și rusească, dar nu s-a dat bătut. Poate asta i-a impresionat cel mai mult pe contemporanii săi, care au făcut din el un adevărat “șoim” sau “Gorun” al neamului românesc.

Recomandarea de primire în Academia Română a făcut-o în ședința din 24 mai 1943 profesorul universitar și sociologul de talie europeană Dimitrie Gusti: “Domnul Iuliu Moisiș, profesor emerit, astăzi octogenar, este figura cea mai caracteristică a intelectualității românești din ținutul Năsăudului, ținut care a fost locuit totdeauna de români liberi și dornici de propășire culturală. Centrul acestui ținut, orașul Năsăud, a fost și în trecut pentru regiunea nord-estică a Ardealului și pentru Maramureș ceea ce a fost Blajul pentru restul Ardealului, un focar de activitate națională și culturală. Este destul să menționăm că în Năsăud a funcționat una din cele mai vechi școli normale românești “Preparandia” și unul dintre puținele licee românești, care a format numeroși și distinși intelectuali... Timp de un veac românii din

ținutul Năsăudului au fost militarizați, fapt care le-a întărit și mai mult sentimentul demnității, libertății naționale și i-a pregătit pentru luptele ce aveau să le poarte mai târziu împotriva guvernelor ungurești care vor căuta să le răpească drepturile și să le restrângă libertatea de a se cultiva în spirit național. Din acest mediu a ieșit Iuliu Moisil. Iuliu Moisil a dezvoltat o rodnică activitate științifică și culturală în special la Târgu Jiu unde a redactat revista "Gorjul" și *Amicul Tinerimei*, a înființat primele bănci populare și a organizat prima școală de ceramică. Trecând la București, Iuliu Moisil a înființat și a condus Muzeul pedagogic al Casei Școalelor... După ce s-a retras în Năsăud, Iuliu Moisil a continuat activitatea culturală prin conferințe publice, articole de ziare și reviste, prin înființarea Muzeului grăniceresc (în unire cu I. Martian și Virgil Șotropa) și a Arhivei Năsăudene care a devenit apoi o sub-direcție a Arhivelor Statului din București. De asemenea, a colaborat foarte activ la revista locală "Arhiva Someșană" înființată de Virgil Șotropa. Iuliu Moisil este una din figurile cele mai venerabile și reprezentative ale Năsăudului românesc, un adevărat Patriarh al graniței năsăudene. Îl propunem pentru a fi ales membru de onoare al Academiei Române¹. Recomandarea a mai fost semnată de I. Simionescu, Al. Lepădatu, M. Sadovcanu, I. Petrovici, Silviu Dragomir, N. Bănescu. Drept rezultat al votului s-a constatat că Iuliu Moisil a întrunit unanimitatea. I. Simionescu îl proclamă în unanimitate membru de onoare al Academiei Române.

Presa locală îl redescoperea și ea după o destul de lungă tăcere. În ziarul "Săptămâna" putem citi această frumoasă dar tristă descriere a dascălului și enciclopedistului Iuliu Moisil: "Barba sa albă, părul său albit și el de urgia atâtor ierni aspre, ochii săi vioi, inteligenți, neastâmpărați. Toată făptura sa din care se desprinde bunătate și blândețe, m-au fermecat.... Izolarea ce și-a impus acest mare cărturar și învățat coincide, din păcate, cu veșnic aceeași răsplată "uitarea" pe care și zecile de generații tinere trecute pe sub mână sa ca și generațiile mai vârstnice, au știut să o dea cu prisosință, aceleia care o viață întreagă și-a închinat munca în folosul neamului din care face parte. În povârnișul bătrâneților spre care coboară acum Domnul Profesor Iuliu Moisil, privește cu mândrie vârful culmii părăsite unde luminează încă flacăra învățăturilor pe care a ținut-o vie atâția zeci de ani și care a luminat mintea atâtor mii de tineri"².

Dar să ne întoarcem în trecut și să vedem cine era și ce merite a dobândit Iuliu Moisil.

Născut în anul 1859 în familia vicarului Grigore Moisil, ca ultimul din cei patru copii ai acestei ilustre familii, venită, se pare, din ținutul Maramureșului, va petrece o copilărie fericită în patriarhalul orășel de pe

Someș. De numele tatălui său se leagă înființarea "Preparandiei" la Năsăud (1859), înființarea districtului autonom al Năsăudului (1861), înființarea gimnaziului (1863), clădirea noii biserici (1882), clădirea noului gimnaziu (1888). El a fost primul director al gimnaziului și inspector al școlilor din ținutul Năsăudului. Acest bărbat "puternic în fapte și cuvânt" cum îl va caracteriza mai târziu Gavril Bichigean, a fost un luptător aprig pentru câștigarea drepturilor românilor, un sfătuitor înțelept al preoțimii și intelectualității de pe Valea Someșului. Fiul său Iuliu se dovedește un școlar sârguincios, harnic și foarte bine educat.

O adevărată ucenicie jurnalistică și de cercetare începe tânărul Iuliu Moisil încă din anii de liceu la proaspăt înființata societatea a elevilor năsăudeni: "Virtus Romana Rediviva". Aici a publicat primele producții literare: nuvela "Florica" și "Castelul spiritelor", o traducere din limba germană precum și folclor adunat din zonă. Cartea care l-a marcat în mod deosebit, toată viața, primită în dar de la tatăl său, a fost "Benjamin Franklin" publicată de profesorul și pedagogul I. M. Răureanu-director al liceului "Matei Basarab" din București.

După terminarea liceului și trecerea examenului de "maturitate" pleacă la Viena. Perioada studenției vieneze este perioada primelor studii sistematice și a unor preocupări cultural-științifice de amploare. El urmează mai întâi studiile Politehnicii la secția de arhitectură (1879-1882) pentru ca apoi să urmeze cursuri de științe fizico-chimice și ale naturii. Întâlnirea cu marele chimist Nicolae Teclu îl va marca pentru toată viața, acesta fiindu-i și naș la căsătoria cu Otilia Schwenhagen, fiica unui cunoscut arhitect german.

Crearea în 1871 a societății "România Jună", din conducerea căreia face și el parte, îi oferă posibilitatea de a edita în 1883 un valoros Almanah cu cei mai reprezentativi scriitori români printre care și tânărul Eminescu. În cadrul societății "România Jună" și-a prezentat la 11 martie 1882 lucrarea intitulată "Alchimia și alchimistii".

Dificultățile materiale și neînțelegerile cu familia din cauza proiectatei căsătorii îl determină să întrerupă studiile și să solicite un post didactic în România. Cei care l-au ajutat foarte mult să obțină postul de profesor în orașul Slatina au fost Spiru Haret și Titu Maiorescu.

La liceul "Radu Greceanu" din Slatina, unde a lucrat timp de opt ani, înființează un laborator modern de fizică-chimie pe care-l dotează cu aparatură europeană modernă din fondurile adunate din serbări școlare date în zonă. Cea mai importantă lucrare din această perioadă este lucrarea metodică-științifică intitulată "Scopul predării științelor naturale, mijloace și metode prin care se va putea realiza cu succes predarea lor în școlile secundare".

tipărită în 1897 la Tg. Jiu în tipografia lui Nicu Miloşescu. Ideile pedagogice susţinute în această lucrare, pe cât de valoroase pe atât de actuale, sunt legate de supraîncărcarea elevilor, lipsa materialului didactic, limbajul pretenţios al manualelor, lipsa metodicilor etc.

În oraşul Slatina I. Moisil este printre fondatorii şi preşedintele “Ligii culturale” fondată la Bucureşti în 1890. Din iniţiativa şi prin contribuţia sa se publică “Memoriile d’şoarei Felicia Raţiu”-fiica marelui luptător ardelean pentru drepturile românilor de la 1894, zguduitoare mărturie a atrocităţilor şi barbariei maghiare dezlănţuite.

Tot lui i se datorează şi publicarea în presa germană prin intermediul ziaristului L. Schwennhagen, cumnatul său, a unor articole favorabile luptei românilor şi împotriva tediştelor de maghiarizare ale guvernului ungar.

În cadrul unui dîneu din anul 1887 la Slatina, Iuliu Moisil face cunoştinţă cu regele României, Carol I de care rămîne profund impresionat şi ataşat.

După 8 ani de activitate la Slatina, în 1894, este transferat la cererea sa la gimnaziul ce va primi chiar la propunerea lui, numele de “Tudor Vladimirescu” din oraşul Tg. Jiu. O adevărată mişcare culturală este iniţiată aici împreună cu refugiatul polonez V. Rola Piekarski, Alexandru Ştefulescu, directorul şcolii primare din Tg. Jiu, tipograful Nicu Miloşescu şi inginerul Aurel Diaconovici. Era o copie cum spunea el a “Junimii” de la Iaşi. Iuliu Moisil se dovedeşte a fi printre cei mai activi şi mai plini de iniţiativă. Dintre realizările sale prestigioase şi multe de pionerat în România amintim: tipărirea anualelor liceului, primul “carnet de elev” din ţară, prima şcoală ceramică din ţară, prima revistă pentru elevii de liceu din ţară numită “Amicul tinerimei”, introducerea jocului de oină în programa şcolară generalizată apoi de Spiru Haret în toate şcolile din ţară, gimnastica zilnică matinală şi construcţia unui nou şi impunător edificiu şcolar la Tg. Jiu. Din perioada gorjeană datează şi activitatea sa de editor de manuale şcolare ca: “Repetitoriu botanic la clasa a II-a” (VI) tipărit în 1899, “Descrierea corpului omenesc pentru clasa a III-a” (VII) tipărit în 1896 şi “Manualul de igienă” pentru clasa a IV-a (VIII) tipărit în 1896.

Dintre lucrările întocmite sau inspirate acum amintim studiul “Despre însemnătatea desenului în şcolile secundare şi metoda desenului la gimnaziu şi în şcoala ceramică din Tg. Jiu” prezentată la Liceul “Gheorghe Lazăr” din Bucureşti în faţa directorilor de liceu şi lucrarea apărută la Bucureşti în 1931 “Arta decorativă în ceramica românească”, poate cea mai originală şi mai valoroasă lucrare a sa.

În oraşul Tg. Jiu Iuliu Moisil este fondatorul Muzeului Gorjului, primul muzeu regional din ţară şi iniţiatorul primei bănci populare din

România numită "Cerbul" după modelul celor din Ardeal. Pentru toate aceste merite și multe altele este răsplătit cu titlul de "Cavaler al Ordinului Coroana României" cu brevetul nr. 2598 din 8 iulie 1897 și ales Membru de Onoare al Academiei Regale italiene internaționale "La Stella d'Italia" sub numărul 2446 din 1 octombrie 1899³.

Revista dedicată tineretului a pus un accent deosebit pe educație sub toate aspectele ei așa cum își dezvăluie intenția încă de la început prin poezia lui I. Văcărescu intitulată "Cele patru virtuți":

Infrânarea calea vieții strălucit împodobește,
Pe credință **înțelepciunea** ca o pavază păzește.
Singură **dreptatea** țese adevărul fericirii,
Vitejia-n grab produce dulce rodul izbîndirii
Omul aste virtuți harnic cultivându-le în sine,
Lui și patriei și lumii scump e făcător de bine "4

Pentru realizarea educației naționale și întărirea sentimentelor patriotice în numărul 5 din mai 1906 putem citi un original "Crez al Românului": "Cred în puterea Națiunii române, care din coloniile Romane s-a născut ca să fie lumină răsăritului, căci este sânge latin din adevăratul sânge latin / Descălecând pentru preamărirea numelui de Roman pe plaiurile și văile Daciei s-a împreunat cu vitejii daci și națiune nouă s-a făcut;/ și-a suferit Națiunea română încălcările Barbarilor curând după zămislirea ei în Dacia și asuprită a fost și înjosită și îngropată în întunerecul amarului și al neștiinței; și din nou a înviat după lupte seculare / Și și-a înălțat fruntea ocupându-și locul ce i se cuvine între popoarele pământului. Și iarăși i se va vesti numele cu mărirea, căci viața ei pe pământul românesc nu va avea sfârșit".⁵

Printre cele mai notabile realizări din perioada gorjeană se numără și înființarea în anul 1900 a primei școli ceramice din țară. Ideea i-a venit vizitând celebrele centre ale ceramicii europene Sévres, Mainz, Praga. Motivația înființării era însă mult mai profundă: relansarea unui străvechi meșteșug autohton acaparat de către străini, cultivarea artei naționale românești prin meșteșugul ceramic și îmbunătățirea vieții materiale pentru cei care-l practicau. Dorința lui era să transforme apoi arta meșteșugărească ceramică într-o mare și prosperă industrie ceramică, vis împlinit prin crearea în perioada interbelică a întreprinderii clujene "Iris".

La această școală s-au format și desăvârșit ca artiști plastici doi profesori aduși de Iuliu Moisil de la Viena, Ioan Wirmstl și tânărul Ioan Schmidt, acesta din urmă autorul unor renumite monumente sculpturale în diverse orașe ale țării printre care cel mai renumit rămâne cel al lui Eminescu de la Iași. Unii elevi ai școlii Ceramice vor beneficia de burse de studii în Germania

la cererea expresă a lui Iuliu Moisil și aprobate de Spiru Haret, ministru al învățământului în acea perioadă. Cu acești artiști va deschide Iuliu Moisil în Piața Romană din București primul atelier de păpuși din țară.

Perioada din 1905 până în 1931 este perioada bucureșteană a vieții și activității sale cu alte realizări notabile și de pionerat. Prima la care se angajează, la cererea expresă a lui C. I. Istrati, este de comisar al Expoziției generale din 1906. Expoziția ca și organizatorii săi au cules aprecieri deosebit de favorabile din partea miilor de vizitatori din țară și străinătate. Cu aceeași ocazie prin contribuția sa directă a fost editat un frumos album și emisă o serie de timbre poștale.

Din același an, 1906, începe activitatea de bibliotecar și custode al colecțiilor de la Institutul geologic al României, institut înființat tot acum. Cel care l-a angajat a fost Ludovic Mrazec, primul director al institutului, cu care Iuliu Moisil se cunostea foarte bine de pe crestele Țărângului. Acest loc de muncă nu-l va părăsi până la pensionare în anul 1930. Pe lângă acest loc de muncă îl găsim și la Casa Școalelor ca șef al Muzeului pedagogic pe care l-a înființat în 1910. Preocupat de modernizarea învățământului a creat secția de diapozitive, circa 10. 000 bucăți pe care le-a inventariat tematic și a întocmit un catalog al lor.

Tot el tipărește peste 1000 de texte pentru conferințe pe cele mai diverse teme ca: Cerul și minunile lui, Cucerirea văzduhului, De la balon la aeroplan, Ceramica, Pictorul Nicolae Grigorescu ș. a.

Lucrările cele mai importante din perioada bucureșteană sunt: "Arta decorativă în ceramica românească" pomenită mai sus și "Românii Ardeleni din vechiul Regat și activitatea lor până la Războiul întregirii Neamului". Pentru această din urmă lucrare a trebuit să-și organizeze un adevărat șantier de creație pentru cei peste 500 de ardeleni pe care-i prezintă în scurte schițe biografice, împărțiți în 15 grupe după profesiile lor. Prima lucrare, deși nu este voluminoasă, este excelent realizată sub aspect grafic și foarte bine primită de critică. Alte studii sunt tipărite în diverse publicații sau sunt folosite pentru conferințe ca și cea intitulată "Sașii din Ardeal" sau "Un veac și jumătate de la nașterea lui Gheorghe Lazăr".

Atras încă din tinerețe de științele naturii, traduce lucrarea americanului Roy Knapman "Pe urmele omului primitiv", lucrare de aproximativ 150 de pagini. O altă traducere interesantă este a Elenei Keller, o americană oarbă, intitulată "Optimismul - o profesiune de credință". Una din ultimele traduceri este o încercare de dramatizare și anume lucrarea lui Ed. Volger intitulată "Memento mori".

Dintre colaborările sale la cele peste 20 de publicații ne oprim, din

patriotism local, la cea din Năsăud, apărută în 1924 sub numele de “Arhiva Someșană”. Aici va publica Iuliu MoisiI studii precum: *Societatea de imprumut și păstrare Aurora*, Două poezii: *Versul lui Bonaparte* și *În spitalul din Verona*, *Căpitanul Silvestru Tomi* ș. a.

După 45 de ani de rodnică activitate culturală, din care 25 în capitala României, nostalgia și datoria îl atrag irezistibil spre locurile natale. La 72 de ani, dar în plină forță creatoare, îl regăsim în Năsăudul copilăriei sale. Revenit pe pământul străbunilor săi capătă parcă puteri înzecite și se angajează într-o activitate plurivalentă menită să mențină și să ridice faima culturală a acestui colț de țară. Dintre activitățile sale mai importante amintim înființarea și conducerea Muzeului năsăudean, activitatea în cadrul societății Astra, publicistica în reviste locale și regionale, activitatea social-obștească și cea de Cruce Roșie.

Dorind să întărească viața culturală năsăudeană și să facă Năsăudul bine cunoscut întregii țări se angajează să organizeze în anul 1934 Congresul național al profesorilor de geografie. Iuliu MoisiI este președintele Comitetului de organizare uimind prin energia și vitalitatea sa. În cadrul lucrărilor congresului el va prezenta comunicarea intitulată: “Valea Rodnei și trecutul ei”. Congresul a avut un succes răsunător și s-a bucurat de cele mai elogioase impresii în presă.

Dragostea față de tineret a celui ce a fost pe drept cuvânt “amicul tinerimii” îl fac să meargă adeseori în Aula Liceului “George Coșbuc” și să conferențieze în fața lor pe cele mai diverse teme. Exerciță astfel o influență puternică asupra multora dintre ei: Alexandru Husar, Tiberiu Morariu, Onisim Filipoiu, Nicolae Trifoiu, Ioan Nichifor Someșan pe care-i și ajută mai târziu după cum o dovedește corespondența purtată cu ei.

Poate că cea mai valoroasă activitate a ultimei perioade a vieții care-i perpetuează numele peste ani este activitatea de cercetare a istoriei locale și de popularizare a acestei cercetări. Aplecat cu migală peste documente îngălbenite de vreme, pe care împreună cu prietenii săi Iulian Marțian și Virgil Șotropa le-au depus în Muzeul năsăudean, el dă la iveală portretele celor mai iluștrii “grănițeri” în forma binecunoscutelor “Figuri grănițerești”. Ele vor fi apoi reunite în două volume distincte apărute în anii 1937 și 1939. Dintre cei cercetați și popularizați de Iuliu MoisiI amintim pe: Alexandru Bohățel (1816-1897), Artemiu P. Alexi (1847-1896) Florian Porcius (1816-1906), Iacob Mureșianu (1812-1867), Vasile Petri (1833-1905), Vasile Nașcu (1816-1867) ș. a. Ultimii ani ai vieții îi consacră lucrării “Elevii mei” cărora li se adresează în anul 1939 la cei peste 80 de ani, cerându-le biografii ca și impresii din anii de școală. Lucrarea nu a fost finalizată dar dintre scrisorile primite unele sunt deosebit de relevante. Am ales pe cea primită de la fostul său elev Pantilimon

Diaconescu, învățător în Vâlcea-Gorjului: "D'le Director, Iertați-mă că vă adresez scrisoarea de față cu această titulatură deoarece mi-e așa de duioasă reamintirea acelor timpuri pe când dumneavoastră erați director al gimnaziului "T. Vladimirescu" impunând atât școlarilor cât și elitei Târgu-Jiului prin autoritatea dvs. morală și intelectuală. Nu știu dacă va mai avea parte vreodată județul nostru de oameni atât de însuflețiți pentru binele general și pentru ridicarea din toate punctele de vedere a Gorjului așa cum ați fost dvs. unul, al doilea domnul inginer Diaconovici iar al treilea răposatul Rola Piekarski."

În întreaga lui viață ceea ce l-a caracterizat a fost bunătatea, mărinimia și spiritul altruist. În acești ani, când modestele sale economii erau aproape epuizate, a găsit prilejul de a oferi Academiei Române suma de 10.000 de lei pentru studierea limbii dacice, problemă care i se părea prea puțin cercetată și cunoscută.

Se vor împlini curând 50 de ani de la moartea sa și Iuliu Moisil are dreptul nu numai la așezarea unui bust în orașul Năsăud și poate altul la Târgu-Jiu, ci și dreptul dacă nu la o casă memorială, cel puțin la o sală în cadrul Muzeului năsăudean, "fiul său cel mai mic și cel mai drag".

Iată de ce primirea ca membru de onoare în Academia Română a fost, credem, răsplata binemeritată pentru omul harnic, nobil și generos care continuă să ne fascineze și astăzi.

NOTE

1 Analele Academiei Române, Dezbaterile, Tom. LXIII (1942-1943) p. 157-158.

2 Arhivele statului, Bistrița, Fond I. Moisil, Pachet III Dosar, 16.

3 Arhivele Statului Bistrița, Fond I. Moisil, Pachet XXXVIII, Dosar, 183.

4 Amicul Tinerimei, Anul I, Nr. 1 Tg. Jiu, 10 Oct 1895, p.1.

5 Amicul Tinerimei Anul IV, Nr. 5 Tg. Jiu, 1906, p. 17.

TIBERIU MORARIU

Născut

**26 septembrie 1905 la Salva
Bistrița-Năsăud**

Decedat

**30 noiembrie 1982 la
Cluj-Napoca**

**Membru corespondent al
Academiei Române
din 29 ianuarie 1955**

Col. drd. VASILE TUTULA - Cluj-Napoca

Tiberiu Morariu s-a născut la 26 septembrie 1905 la Salva ,în localitatea în care, cu 142 de ani în urmă ,în anul 1763 ,pe platoul numit Mocirlă,avea să fie tras pe roată bătrânul Tănase Todoran din Bichigiu. A urmat clasa întâi primară la Salva, apoi la cea germană din Bistrița, inclusiv câteva clase de liceu. Ulterior și-a continuat studiile la liceul românesc din Năsăud, în perioada 1919-1924,promovând bacalaureatul, după care s-a înscris la facultatea de științe a Universității din Cluj, secția geografie și științe naturale, unde a obținut licența în anul 1929.

Fiind un tânăr deosebit de înzestrat , pus pe fapte mari, foarte tenace și de loc ezitant în ceea ce își propunea, întreprinde studii geografice sub conducerea profesorului francez Emmanuel de Martonne de la Sorbona prin mai multe regiuni ale țării, care aveau să-i jaloneze activitatea pentru următoarele două decenii. Conducătorul catedrei de geografie de la Universitatea Daciei Superioare din Cluj, profesorul George Vâlsan, a remarcat încă din primul an însușirile și sânguinta tânărului năsăudean, sosit de pe meleagurile Salvei, localitate ce se află aproape de confluența Someșului Mare cu Sălăuța, pe care, pentru a-i înlesni starea materială necesară continuării studiilor universitare, îl numește bibliotecar al Institutului de Geografie al Universității. Și-a continuat pregătirea științifică la Paris, unde este trimis în anul 1930 pentru a lucra sub îndrumarea profesorilor francezi: Emmanuel de Martonne, A.Demangeon și A.Cholley, unde a luat contact cu nobile preocupări ale geografiei franceze și alte ramuri ale geografiei fizice, îndeosebi geografia

umană, coordonată de profesorul Jean Brunhesde la Colege de France, membru al Academiei Franceze. Se va ocupa tot mai mult de îmbinarea aspectelor geografiei umane cu etnografia, folclorul, demografia, istoria geografiei etc.

A fost numit preparator, apoi asistent și șef de lucrări la catedra de geografie a Universității din Cluj, unde s-a apropiat de francezul Robert Ficheux, cercetătorul Munților Apuseni și purtătorul concepției franceze în interpretarea evoluției reliefului, care, timp de doi ani, începând cu 1935, a predat cursuri de geografie fizică la universitatea mai sus menționată. A fost atras tot mai mult de geografia umană, geografia regională și etnografie. În teza sa de doctorat va aborda o temă de geografie umană: "Viața pastorală în Munții Rodnei", elaborată sub conducerea profesorului George Vâlsan, care a fost publicată de către Societatea Română de Geografie în anul 1937. În această lucrare sunt amplu reliefate metoda de lucru și cunoștințele sale primite de la specialiștii români : G.Vâlsan, Romulus Vuia, dar și de la cei francezi, modul de abordare fiind însă adaptat vicii naționale românești.

Alte lucrări din această perioadă de creație științifică s-au axat pe teme de geografie umană și etnografie, despre: "Oieritul evreilor maramureșeni" (1939), "Despre aurăritul din valea Someșului Mare" (1939), "Despre stânele din Carpații românești"(1944), "Material etnografic și folclor ciobănesc din Munții Rodnei"(1938), "Obiceiuri, credințe și superstiții legate de focul viu" (1938), "Note relative la valahii de pe coasta dalmatină"(1941), "Păstoritul în Alpii francezi și în Carpați" (1942) etc, sau teme de geografia populației: "Despre distribuția populației în Transilvania, Banat și Crișana" (1940), "Despre emigrările maramureșene în Transilvania" (1944), "Păreri germane și maghiare asupra structurii etnice a orașelor Transilvaniei, Banatului și Crișanei"(1943) etc.

Pentru scurt timp, în anul 1940, a funcționat ca profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, iar în anul 1940, este numit profesor suplinitor la Universitatea din Cluj, cu sediul provizoriu la Timișoara, devenind, în 1943 profesor titular.

În perioada 1943-1948, a fost foarte activ pe frontul organizatoric al școlii geografice românești, urmărind atragerea unor elemente tinere, desfășurarea unor ședințe de comunicări și referate împreună cu profesorul Sabin Opreanu de la Timișoara. În anul 1944 a luat parte la înființarea Institutului de Cercetări Geografice sub conducerea profesorului Vintilă Mihăilescu. La Cluj va acționa și va pune bazele unei puternice filiale geografice și va conduce nemijlocit publicația "Studia universitatis Babeș-Bolyai" din Cluj, secția de geografie. A fost șef de catedră și un număr de ani decan al Facultății de biologie-geografie, a însușit mișcarea geografică clu-

jeană, a creat laboratoare și cabinete speciale, a condus un puternic centru de doctorate, o vreme singurul din țară.

A organizat și condus simpozionul de geografie aplicată din 15-18 septembrie 1966, ținut la Cluj, la care au participat aproape toți geografuli țării. Ca om de știință, în calitate de președinte al Comitetului Național de Geografie, a participat la mai multe congrese internaționale: Stockholm(1960), Londra (1964), New Delhi(1968) și la numeroase sesiuni de comunicări, simpozioane ori colocvii cu participare internațională.

A cercetat glaciațiunea din Munții Rodnei, a elaborat lucrări de geografie regională ("Die Maramureș", "Granița de vest a României", "Transilvania și Maramureșul", "Considerații geomorfologice asupra coveștilor din Banat", "Densitatea rețelei hidrografice din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș", alte studii orientate cu deosebire spre geografia fizică.)

După anul 1954 a trecut, împreună cu colaboratorii săi (A. Savu, F. Dumbravă) la efectuarea de analize morfometrice, publicând hărți atât pentru Transilvania cât și pentru întreaga țară, privind densitatea rețelei geografice, energia reliefului, hărți de utilitate practică privind ameliorarea terenurilor, *cercetarea falezelor Mării Negre*, împreună cu M. Popovăț și Ana Conea.

Cu mai mulți specialiști în domeniu a lucrat și a participat cu contribuții personale la "Monografia geografică a României", la cercetarea teraselor râurilor. Împreună cu prof.dr.docent V. Tufescu a cercetat procesele de modelare în formațiunile loessoide din sudul Câmpiei Române și Dobrogea, a elaborat studii de sinteză privitoare la piemonturi, împreună cu V.Mihăilescu. A studiat îndeaproape *problema proceselor de versanți*, determinând vârsta alunecărilor vechi de teren cu ajutorul analizelor de polen (1964), extinzând cercetările asupra podișului Târnavelor, (împreună cu Maria Călinescu) și întregul bazin transilvănean, cu (V. Gârbăcea) în anii 1966, 1967 și 1968.

În cadrul catedrei de geografie din Cluj, a desfășurat o bogată activitate organizatorică și științifică, urmărind cu perseverență editarea de noi cursuri de specialitate. În anul 1962 a publicat *Cursul de hidrologie* la Editura Didactică și Pedagogică, pe care l-a republicat într-o nouă ediție din 1969, împreună cu I. Pișota și I. Buta. Trece la aprofundarea studiilor privitoare la *tipurile genetice de lacuri*, împreună cu P. Gâștenescu și Alexandru Savu. A întreprins și o *tratare analitică a lacurilor din România* în raport cu importanța lor balneară și turistică, împreună cu E. Morariu și Al. Savu în 1969. S-a ocupat de asemenea de *studiul apelor freatice și de adâncime* din Câmpia Banatului, împreună cu I. Mac și O. Herșcovici. Preocuparea sa constantă a

fost aceea de a pune în evidență în prim planul atenției generale, a societății, a laturii aplicative a geografiei. Tot timpul a fost preocupat în tot ceea ce întreprindea, *să fie util*, societății, colectivităților umane. Era foarte cooperant și era un maestru în stimularea lucrului în grup (echipă), câștigându-și mulți colegi și prieteni în întreaga țară, formând un adevărat nucleu bine sudat al școlii geografice românești. Era foarte altruist și lipsit de orice fel de egoism. Așa se face că aproape un sfert din lucrările sale le-a publicat în colaborare cu alți autori.

Chiar și în cea de-a doua etapă a publicațiilor sale, nu lipsesc lucrările privitoare la populație și așezări omenești cum sunt cele despre orașele Arad, Cluj și Dej, dar și localitățile de pe înălțimile Carpaților românești, împreună cu A. Bogdan și Maria Mihail, dar și studii despre *valorificarea nisipurilor aurifere* împreună cu T. Onișor, despre zonarea agricolă a teritoriilor împreună cu I. Mac și I. Crișan (1972), *despre aspectele actuale ale păstoritului în zona de câmpie în Banat*, împreună cu I. Dihor și P. Idu (1974).

Pe tărâmul îndelungatei sale activități publiciste, geograful Tiberiu Morariu nu a neglijat nici ramura geografiei istorice, evocând personalitățile și contribuțiile unora dintre marii noștri înaintași: "Profesorul George Vâlsan", "Bio-bibliografia lui George Vâlsan 1885-1935", "Profesorul Emmanuel de Martonne la Cluj și în Munții Apuseni", "George Vâlsan -un mare geograf român", "Învățământul geografic la Universitatea V. Babeș din Cluj", "Romulus Vuia, întemeietorul Muzeului și Parcului Etnografic din Cluj", "Profesorul Romulus Vuia (1887-1963), după 10 ani", "Noua geografie a Patriei", Editura Științifică, 1964, "Geographie de la Roumanie", Editura Meridiane, 1958, "Monografia geografică a R. P. Române", Editura Academiei, 1960, "Atlasul geografic al R. S. România", Editura Didactică și Pedagogică, 1965.

A fost un excelent îndrumător și sfătuitor, deschizător de drumuri pentru tinerii geografi, atât în cadrul catedrei, pe care a condus-o timp de peste trei decenii cât și a filialei din Cluj-Napoca a Institutului de geografie, pe care a înființat-o și a îndrumat-o peste 30 de ani, precum și în cadrul centrului de doctorat pe care l-a condus cu multă competență și dăruire. Pe aceeași linie de preocupări s-a înscris și lucrarea "Principii și metode de cercetare în geografia fizică", apărută la Editura Academiei în 1971, realizată împreună cu Valeria Velcea.

Studiind cu multă pasiune arealul preocupărilor profesorului universitar dr. Tiberiu Morariu, opera și activitatea științifică, conjudețeanul nostru Teodor Ghițan a ajuns la concluzia că acestea însumează peste 700 de studii, lucrări, cursuri și tratate publicate. Eșalonate pe perioade, situația se prezintă astfel: lucrări publicate în perioada 1929-1973 =280; lucrări publicate în perioada 1945-1973 =295; lucrări publicate după 1955 când a fost ales membru corespondent al Academiei =200.

Meritele sale, bogata activitate științifică i-au fost recunoscute. A fost premiat de Academia Română în 1936. Academia Română în ședința din 29 iunie a sesiunii ordinare din 1955, în baza recomandării lui Gheorghe Macovei, l-a ales MEMBRU CORESPONDENT. În anul 1967 a fost ales președinte al Comitetului Național de Geografie, doctor honoris causa al Universității din Strassbourg, în 1969. De asemenea, a fost distins cu medalii și decorații între care Ordinul Muncii clasa a II-a (1964), cu titlul de Om de știință emerit (1969).

Acesta este geograful Tiberiu Morariu, un spirit vivace pus în slujba întregii cetăți, a României, un iscoditor, un spirit științific, pătrunzător de mare profunzime și analiză, care în tot ceea ce a făcut, a pus în față ideea practică - folosirea geografiei și a științelor ei ajutătoare în slujba omului. Se poate spune că prin ceea ce a scris, prin volumul de lucrări, a realizat așa cum arată scriitorul și istoricul Teodor Tanco, "o operă impresionantă", rămânând o pildă, un îndemn și o mândrie pentru generațiile de liceeni de la Liceul "George Coșbuc" din Năsăud, un model de urmat, și nu numai de ei. Astăzi nici un geograf nu se poate considera pe deplin format fără a parcurge opera sa, ceea ce-l situează lângă marii geografi ai României: George Vâlsan, V.Tufescu, Simion Mehedinți și mulți alții.

S-a stins din viață după ce împlinise 77 de ani, la 30 noiembrie 1982, la Cluj-Napoca.

IACOB MUREȘANU

Născut

**27 noiembrie 1812 în Rebrișoara
Bistrița-Năsăud**

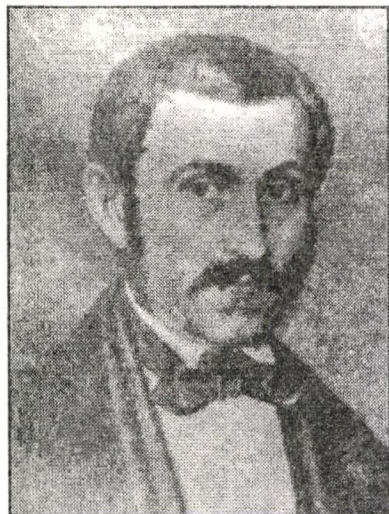
Decedat

17 septembrie 1887 la Brașov

Membru de Onoare al

Academiei Române

din 17 septembrie 1877

Ec. NICOLAE TRIFOIU - Cluj-Napoca

Iacob Mureșanu a fost ales ca membru de onoare al Academiei Române la 17 septembrie 1877, la propunerea lui George Barițiu, sub președinția lui Ion Ghica, la numai câteva zile după ce, un alt fiu al ținutului nostru, dr. Grigore Silași, a fost ales și el, tot membru de onoare al aceleiași instituții.

În urmă cu 38 de ani, în ziua de 22 iunie 1958 cu ocazia așezării unei plăci comemorative pe casa din Rebrișoara, în care s-a născut Iacob Mureșanu, înaintașul nostru, regretatul prof. dr. Emil Precup (1887-1966), în cuvântarea pe care a ținut-o în chiar fața casei natale a academicianului rebrișorean, a spus că s-a cinstit, astfel, “amintirea unui mare înaintaș”, exprimându-și “admirația și recunoștința noastră, a rebrișorenilor, pentru năzuințele, elanul și efortul care i-au însufletit viața de luptă pentru binele obștesc”. Socotim potrivit să mai cităm, în continuare din importanta expunere, pe care o avem în manuscris fiind în ea referiri ale unui documentat cunoscător al comunei natale, al trecutului acestei așezări, ca autor și al *Monografiei comunei Rebrișoara*, lucrare care, din păcate, rămasă nedefinitivată, pe care însă, am încadrat-o în volumul ce dorim să-l publicăm: *Monografia comunei Rebrișoara de lângă Năsăud - Vatra Mureșenilor (a lui Andrei, Iacob, Ioachim și Artenie Mureșanu)*. Ne vom referi și aici pe scurt, la chestiunea controversată a înrudirii lui Andrei cu Iacob Mureșanu.

Când la 27 noiembrie, de fapt, după documente, la 28 noiembrie 1812, a spus Emil Precup, a văzut Iacob Mureșanu lumina zilei în această modestă casă, comuna noastră trăia sub regim militar. Aici staționa Compania a 8-a din

Regimentul II de graniță român (II Walachenr Grenz-Infanterie-Regiment Nr. 17) cel care avea ca deviză "Virtus romana rediviva" și a purtat cu cinste numele de român pe toate fronturile de bătaie ale Europei.

"Poporul-rebrișoreni ca și locuitorii celor 44 de comune grănicerești din așa zisul "Districtul militar rodnean " (Rodnaer Militar District) era supus disciplinei militare. Preotul Ion Mureșan (1771-1841), - tatăl lui Iocob - de bună seamă a povestit în familie copilașilor săi de necazurile ce a îndurat, timp de 7 ani "purtând sarcina și greutățile sale și zăduhul în 38 de țări în Europa, în harța Frâncului dintâie de unde 3 gloanțe înfipite în trupul meu am adus", cum se exprimă într-o jalbă a sa către vicarul din Năsăud". Aici completăm din altă sursă ("Iacob Muresianu 1812-1887-Album comemorativ de A. A. M (Aurel A. Mureșianu), Brașov, 1913: "Astfel fu trimis și Ioan Mureșanu la Nemți în a doua campanie contra lui Napoleon, în care lupta ca simplu stegar al regimentului său; căzu însă în captivitatea Francezilor, unde stătu timp mai îndelungat, căci precum spune tradițiunea el învățase și limba lor... "

Albumul comemorativ este o lucrare importantă și prin notele explicative ale textului de bază, din care câteva note fiind completate, în manuscris de autor în exemplarul pe care l-a dăruit "Prietenului Emil Precup campion al culturii românești în Nordul Ardealului - Aurel A. Mureșianu-cu frățearca îmbrățișare", exemplar pe care-l avem în posesie. Vom cita și din aceste note începând cu precizarea de la pagina 11 privitoare la străbunicul după mamă al lui Iacob Muresanu, Nichita Pop, care, adaugă. A. A. M" este probabil identic cu Nichita Pop din Ieud (nobilis maramorosianis) care cercetează, în 1760, desigur la vârstă înaintată, gimnaziul Piaristilor din Bistrița" (cf. Dr. A. Bunea, Episcopii Petru P. Aron etc. p.386 și V. șotropa, în "Transilvania", Nr. 1 din 1901). Amintim aici că Mureșenii rebrișoreni, toți, sunt de origine moroșeni, adică maramureșeni și despre această origine a lor au insistat autorii care s-au ocupat de viața și activitatea lui Iacob Mureșanu, precum și fiii lui, îndeosebi Aurel I. Mureșianu și apoi Iacob I. Mureșianu, cunoscutul compozitor. Între aceștia mă refer la Gheorghe Mureșianu care în lucrarea *Iacob Mureșianu*, Editura Muzicală a Uniunii compozitorilor, București, 1966, în care, în partea I, un capitol, al 3-lea, este intitulat *Originea familiei Mureșenilor*, bazat mai ales pe acel *Album comemorativ*, dar și pe alte surse, încheind cu aprecierea justă: "Cunoscând aceste sumare date privind originea Mureșenilor, putem înțelege mai bine viața și opera lui Iacob Mureșeanu, înaintaș al muzicii românești" (p.33). Întrucât numele compozitorului diferă, din punct de vedere ortografic de cel obișnuit, Mureșanu, este potrivit, ceea ce face și G. Merișescu, în nota de la pagina 28, urmând nota 27 din *Album...* din care cităm:" Iacob se scria la început și ca director al gimnaziului (din

Brașov) și mai târziu, *Moroșan*. Ca redactor (al "Gazetei Transilvaniei") se iscălea cu cirile: *Murășanu* și mai târziu *Mureșianu*. Numele de Mureșanu nu se află în Maramureș ca nume de familie decât foarte târziu...". Repetăm că toți sunt mureșeni, numele lor venind de la poreclă, adică erau "moroșani" veniți din Maramureș. O comunicare, chiar cu acest titlu *Mureșenii rebrișoreni: Andrei, Iacob, Ioachim și Artemiu sunt la origine moroșani adică maramureșeni* am prezentat-o la Simpozionul "*Maramureș - vatră de istorie milenară*" care a avut loc la Sighetul-Marmației (și la Bogdan-Vodă, fostă Cuhnea și care va fi inclusă în volumul în curs de apariție, *Contribuții la istoria Maramureșului*).

Emil Precup, în afară de *Cuvântarea* din 1958, din care am citat, mai are o prezentare a lui Iacob Mureșianu în lucrarea, rămasă tot în manuscris: *Cărturari din galeria născădeană originari din Rebrîșoara*, Cluj, 1964.

În *Albumul comemorativ* amintit se fac importante precizări referitoare la istoria românilor din Transilvania. Acestea și pentru a se sublinia rolul deosebit de important pe care l-a avut Iacob Mureșianu, împreună cu George Barițiu și Andrei Mureșanu pentru ridicarea prestigiului românilor din Brașov și, de fapt, din întreaga Transilvanie, putem spune chiar și din celelalte provincii românești, prin activitatea lor, mai cu seamă pe terenul publicisticii-ziaristicii despre care ne vom ocupa la locul potrivit. Sunt date citate din *Cronica* lui Șincai ca și din caracterizările francezului A. de Gerando, care a trăit în Transilvania și în scrierile lui se referă și la românii din Brașov care "o dată îmbogățiți, se grăbesc să-și lepede naționalitatea și să se facă greci cu limbă, obiceiuri etc. A fi socotiți de Români este pentru ei o rușine (ofensă)". Se confirmă că, la fel ca în Principate sub Fanarioți, obiceiul scrierii și vorbirii limbii grecești, datorită și identității confesionale, ortodoxe, s-a păstrat în familiile fruntașe din Brașov, până târziu. Din această stare românii brașoveni au fost treziți și scoși de o seamă din fiii unor familii influențați mai cu seamă de urmările Revoluției lui Tudor Vladimirescu din Țara Românească. "Urmările acesteia se simțiră foarte și în Brașov. Neînțelegerile și certurile dintre Români și Greci, care întemeiaseră și susținuseră împreună biserica Sf. Treimi, ajunseră așa de departe, încât Românii cei adevărați se hotărâseră să-și facă o biserică nouă în cetate", ceea ce au reușit a "împlini" în 1831. Școlile blăjene au fost frecventate și de tineri români din Brașov. Un prieten al Românilor, el însuși român după mamă, "plebanul catolic *Antinie Kovacs de Felfalu* (1771-1857), înființă la Brașov un gimnaziu catolic, la care printre cei dintâi profesori, - la început chiar singurul(?), ajunge Iacob Mureșianu, la 1 decembrie 1837. "El cunoștea starea înfloritoare a societății românești din Brașov și presimțea viitorul frumos ce-l așteapta aici". Deci se

hotărî să renunțe la cariera preotească pentru care-l trimiseră părinții lui la Blaj, unde urmase studiile începute la Năsăud. La Blaj amintim că avusese profesori pe Timotei Cipariu, pe Simion Bărnuțiu și pe alți fruntași care i-au insuflat simțăminte înalte de atașament față de poporul român, în mijlocul căruia se născuse. Astfel, Iacob Mureșianu, cu toate că în primii ani la Brașov “nu-i era asigurată nici renumerațiune fixă, nici bani de cvartir și nici un viitor” - a primit, însă, ajutor de la plebeanul Kovacs și de la părinții săi din Rebrîșoara, - s-a adaptat “prestațiunilor încordate”, locuind într-un cvartir modest la școală, care, în curs de 15 ani, cum arată într-o “suplică” plebeanul Kovacs “a crescut sub mâinile sale într-un gimnaziu cu 11 profesori” (p.19). La început Iacob Mureșianu a predat “elementele limbii latinești în I-a gramaticală”, în școală materiile fiind predate în latină și germană. În aprilie 1838, tot din Blaj, după Iacob Mureșanu, a venit la Brașov Andrei Mureșianu. George Barițiu venise, tot de acolo, mai înainte, în 1836, fiind angajat ca “profesor la școlile neguțătorești” la care, până în septembrie 1840, profesă și Andrei Mureșanu, de atunci trecând la școala lui Iacob Mureșanu, la gimnaziul catolic. Profesorii români, toți blăjeni, erau sprijiniți de bogații negustori brașoveni, între care *Gheorghe Nica*, care era și inspector peste școlile neguțătorești, casele lui fiind des cercetate de ei, “din care pricină îl numeau și “tata uniților”.

Acești tineri profesori au fost doritori să se manifeste și în public “pentru a-și “răspândi ideile lor regeneratoare”. Astfel, cu același sprijin al negustorilor brașoveni, George Barițiu a tipărit în “tipografia privilegiată a lui Gott” cele dintâi numere din “*Gazeta de Transilvania*” în vara anului 1837, dar fură sistate de guvern. De abia, după ce Barițiu și Iacob Mureșanu au fost la Viena, unde cu ajutorul baritonului de origine română, Nopcea, care era “cancelar transilvănean” au primit autorizație de la împărat, a început “*Gazeta de Transilvania*” să apară, din martie 1839. Sprijinitori și colaboratori ai “*Gazetei*” au fost fruntașii brașoveni dintre care amintim pe: Rudolf Orghidan, Ioan Boghici, Radu Tempea, acesta fiind “director al școlii naționalicești din principatul Ardealului”. “*Gazeta de Transilvania*” a ajuns curând cea mai vestită foaie și redactorul Barițiu, împreună cu Mureșenii stimați și iubiți și dincoace, dar mai ales dincolo de Carpați” (p.21).

De o mare importanță pentru toată viața și activitatea lui Iacob Mureșanu a fost căsătoria lui, din vara anului 1840, cu *Sevastiană Nicolau* (1825-1879), fiica lui Dimitrie S. Nicolau, fruntași între românii brașoveni, unchiul lui fiind cunoscutul cărturar Nicola Nicolau (1762-1837). Dimitrie Nicolau se ocupa cu “cultivarea moșiilor luate în arendă”, în 1840 având domeniul Tohanului Nou, iar în 1847 primi ca zălog moșia unui boier ungur

de la Arpătac” (p.64). În nota 28 din *Album* se arată că deși nu s-a păstrat foaia de zestre a Sevastianei se știa că ea a primit “pe lângă bani și scule... și o parte dintr-o veche casă brașovenească, existentă de pe vremea lui Mihai Viteazul, mărită și schimbată” între timp. “La etaj casele aveau 11 odăi, la parter magazine și în fund grajd pentru cai. În dosul casei se afla o grădină” (p.64). Deși nu se menționează, această casă venită prin Sevastia, soția lui Iacob, este astăzi denumită *Casa Mureșenilor*, instituție memorială care păstrează o parte din arhiva rămasă de la Mureșeni, altă parte, privind “Gazeta Transilvaniei”, fiind preluată de Arhivele Statului.

Fiind vorba de Casa Mureșenilor, de la Brașov, socotim potrivit să facem o încercare de paralelă între aceasta și cea de la Rebrîșoara, casa natală a lui Iacob Mureșanu. În rubrica Opinii a ziarului “România liberă” din 29 iulie 1977 scria: “Casa Mureșenilor” din Rebrîșoara - Năsăud, în care s-a născut unul din părinții ziaristicii românești, Iacob Mureșanu (1812-1887), veche de aproape două secole, din lemn, n-a fost declarată casă memorială. Din 1952 s-a așezat o placă comemorativă cu inscripția : “În această casă s-a născut Iacob Mureșanu (1812-1887), distins gazetar și dascăl ardelean, fost membru al Academiei Române”. Locuită de o familie numeroasă, casa s-a degradat, dar nu într-atâta să nu se fi putut sau să nu mai poată fi recuperată și renovată. Recent, am aflat că o comisie venită anume din reședința județului să hotărască soarta ei, s-ar fi pronunțat că poate fi demolată, ca să se construiască pe locul ei o casă nouă. În calitate de inițiator al Cercului rebrîșorenilor din Cluj-Napoca, afiliat Societății de științe istorice-Filiala Cluj, care a organizat nu demult la Cluj-Napoca o sesiune de comunicări științifice pe teme locale “Rebrîșoara - Năsăud” ce aduc contribuții importante pentru monografia acestei străvechi așezări românești de pe Valea Someșului-Mare, propun ca această casă să fie declarată casă memorială. Să se aducă lucruri ce le-ar putea oferi cealaltă Casă a Mureșenilor din Brașov, - pentru ca generațiile viitoare, care vor crește în această comună frunțasă, ca și tinerii din alte părți ale țării, să nu ne acuze că n-am făcut totul pentru a păstra “Casa Mureșenilor” “legată nu numai de numele lui Iacob, ci și de acele ale lui Andrei, Ioachim și Artene Mureșanu. Din păcate casa natală a lui Iacob Mureșanu nu a fost salvată, cu toate intervențiile ce le-am mai făcut, la toate “nivelele”, împreună și cu Ioan Roșu, descendent al Mureșenilor rebrîșoreni. Nu a lipsit nici ajutorul dat și de alții între care amintim articolul scris de prof. univ. de la Iași, fiu al ținutului Năsăudului, Alexandru Husar, publicat în “Ecoul” din Bistrița. Omul de care totuși, până la urmă a depins demolarea casei fiind primarul de atunci al Rebrîșoarei, Secheli, străin de comună, impus de partid, numele căruia îl scriem cu negru în Cartea de Aur a comunei. E

dureros să consemnăm și faptul că nici între cele două războaie mondiale nu s-a pus problema transformării în casă memorială, cum de altfel, pe atunci, nici măcar casa natală a lui George Coșbuc, din Hordoul vecin ori casa părintească a lui Liviu Rebreanu, din Prislopul, tot vecin, nu au fost declarate case memoriale, ceea ce nu s-a întâmplat decât în anii de după cel de-al 2-lea război, într-o perioadă când s-au putut iniția astfel de înfăptuiri. Ar fi putut fi alături de cele două case memoriale, pentru Coșbuc și pentru Liviu Rebreanu, și în Rebrișoara, casa natală a marelui gazetar, un punct de atracție și totodată un centru cultural demn de numele lui.

După evocarea locurilor celor mai intime - casele: aceea din Rebrișoara, în care s-a născut și aceea din Brașov, în care a trăit și s-a stins, - aceasta a devenit, cum arăta biograful Ioan Georgescu "locul de întâlnire favorit al Românilor din Brașov", revenim la familia ce și-a întemeiat-o. Din căsătoria cu Sevastiana n. Nicolau, Iacob Mureșanu a avut 8 copii, dintre care 4 au murit la vârste fragede: Leon, Iuliu, Maria și Romulus George, acesta din urmă, născut la 16 februarie 1850, deveni "un școlar eminent, ca tânăr gimnazist fu membru și al "Companiei literare", muri însă după o boală îndelungată la 7 februarie 1863 ". (*Album* p. 54)

Din același *Album* notăm date biografice sumare ale celorlalți copii. - Ioan (Iancu), născut la 6 iunie 1841, pe care părinții săi îl destinară pentru cariera comercială, foarte favorabilă pentru Români pe vremea aceea". După studiile făcute la Brașov, urmate la Viena, devenind ambițios; "voia să se îmbogățească repede", împreună cu Ioan Perlea din Galați, deschise firma "Perlea & Mureșanu"-casă de comisioane ș. a. la Hotelul Național din Viena. În 1867 s-a căsătorit cu fiica unui bancher bucureștean. La nuntă a luat parte și tatăl său. Iancu își pierde averea jucând la bursă. Amintim că la această firmă românească din Viena au fost depuși și banii strânși de studenți români-Societatea academică "România Jună"-pentru pregătirea serbării de la Mănăstirea Putna, pierzându-i, serbarea s-a amânat cu un an (1871). Iancu și-a părăsit familia și pleacă prin Elveția și Anglia, tocmai în America de Sud, unde, bolnav, deveni un fel de medic de homeopatie. Starea lui supără mai ales pe mama Sevastia și contribuia la îmbolnăvirea și moartea ei (1879).

După Iancu, în 8/20 iunie 1847, se nascu Aurel Victor Mureșanu, care va continua principala activitate, aceea de ziarist a lui Iacob Mureșanu. Notăm câteva din raporturile lui Aurel Victor cu părintele său, începând cu faptul că Iacob Mureșanu semnează certificatul școlar de la gimnaziul catolic din Brașov al fiului său, din 1 iulie 1861, ca director și profesor de limba latină și de științe naturale. Aurel își continuă studiile și, ascultând de înțeleapta povață a tatălui său Iacob, care accentuează mereu că Românii nu pot

să înainteze decât împărțindu-se în diferite societăți (subl. ns. N. T). Tânărul Aurel întemeiază la 4 noiembrie 1862 "Compania literară a junilor studioși la gimnaziul superior din Brașov". Între membrii acestei societăți literare figura și Gheorghe Andrei Mureșanu, fiul poetului. Aurel își continuă studiile la Blaj, unde tatăl său avea mulți prieteni devotați. Sunt notați printre aceștia: canonicul Grigore Mihali, care era socrul prof. Bușița de la liceul din Beiuș, Timotei Cipariu, tânărul profesor Ioan Micu Moldovan (Moldovănuț) ș. a. Biograful amintit al lui Aurel Mureșanu, Ioan Georgescu, are în cartea lui tipărită în seria Bibliotecii ziaristice a Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat, 1938, un subcapitol intitulat "Din poveștile tatălui său Iacob", în care redă "o bună parte din vrednicia tânărului Aurel Victor Mureșanu, revine părinților săi, în deosebi tatălui său pedagog încercat care-l povățuiește precum la data de 18 noiembrie 1864 când Aurel era la Blaj și ca toți copiii e ispitit să ceară bani și pentru lucru de prisos. "Nu vreau fiule să te nefericesc, îi răspunde tatăl lui, cu împlinirea tuturor poftelor tale ci voi să suferi și îngustii (necazuri) și voi ca să te înveți a lupta și cu lipsa căci dacă nu ști acestea nu ești folositor națiunii tale care este împresurată de toate necazurile". și la Viena îi poartă de grijă. La 27.07.1867 îi scrie: "Osteneală ești dator a aduce pentru națiune, de când te-ai născut, și voi să aduci până la ultima ta suflare". Acesta și pentru că Iacob Mureșanu în el își întemeiază "planurile și ereditatea numelui". Într-un post-scriptum la o scrisoare, îl îndeamnă să caute în arhivele din Viena și despre "nobilimea Mureșenilor". De aceea tânărul Aurel Mureșanu a putut zice: "Eu sunt obligat tatălui meu, ce i-a fost cu puțință el a înfăptuit în mine".

După copiii amintiți că au murit în fragedă vârstă, urmează Elena Cornelia, născută la 4/16 decembrie 1854, care, studiind la Viena, după ce "învinse rezistența rudeniilor" se va căsători cu sublocotenentul Moise Groza, din Armata austriacă, ajuns apoi ofițer de stat-major în Armata Română, participant activ la Războiul de Independență, corespondent de pe front al "Gazetei Transilvaniei".

Iacob Petru, născut la 17/29 iunie 1957, de copil cunoscut ca talentat muzical, ajunge renumit compozitor, după ce urmase 2 ani Politehnica din Viena. Între 1877-1879 a fost profesor de muzică la Gimnaziul superior grăniceresc din Năsăud. Urmează apoi Conservatorul din Lipsca și se stabilește la Blaj. Despre el am amintit lucrarea lui Gheorghe Merișescu. Mai adăugăm: M. Parocescu, *Iacob Mureșanu, Opere alese*, Ed. muzicală, București, 1958, precum și Iacob Mureșanu, *Opere*, vol I - *Publicistică - Scrisori*, Ediție îngrijită, prefatăată și adnotată de Mircea Gherman, Editura Muzicală, 1983. În prezentarea făcută de Mircea Gherman (soțul Sevastiei,

fiica lui Iacob Mureșanu - compozitorul), *Iacob Mureșanu - compozitorul și personalitatea sa creatoare* se fac adecvate referiri despre atmosfera în care s-a format compozitorul, casa părinților săi care “era atunci un focar de unde plecau și veneau inițiativele care apoi erau împrăștiate românilor de pretutindeni prin coloanele “Gazetei Transilvaniei, adevărată tribună de luptă, condusă cu atâta pricepere de tatăl său și apoi de fratele său, dr. Aurel Mureșianu” (p.5). Sunt pomenite și “personalitățile de seamă ale istoriei noastre naționale” pe care copilul și tânărul Iacob le-a cunoscut în casa părințească: Simion Bărnuțiu, Papiu Ilarian, Gheorghe Barițiu, Timotei Cipariu, ca și cei veniți de dincolo de Carpați: Vasile Alecsandri, Ioan Maiorescu, frații Hurmuzachi, Aron Ilarion, Gheorghe Magheru, Treboniu Laurian și mulți alții”. Tot din această lucrare semnalăm scrisoarea trimisă de Iacob din Năsăud, la 1.11.1880, tatălui său rebrășoreanul care cunoștea bine pe năsăudeni, scrisoare care înfățișează starea deplorabilă nu numai în ce privește educația muzicală, ci, mai ales, intrigile pe care tânărul profesor de muzică a avut să le întâmpine, el zice chiar “mârșavele și scandaloasele piedici ce îmi pun aici numai ca să nu pot face eu nimic, dar eu sunt Mureșianu și ca atare nu mă las” (p.144-145).

Sevastia Lucreția, născută la 18 martie 1860, “sora cea mai iubită a fratelui său Aurel”. Ea s-a căsătorit, în 1886, cu Constantin Davidescu, inginer din Muntenia, după ce a fost pețită de numeroși pretendenți, unii din înalta societate, nume arătate în *Album*. Între aceștia lipsește numele năsăudeanului *Artemiu Publiu Alexi*, care, după ce și-a luat doctoratul la Gratz, în Austria, devine profesor la gimnaziul superior din Năsăud, de unde ca și mai înainte din Sângeorzul Român (azi orașul Sângeorz-Băi) trimite corespondențe “Gazetei Transilvaniei”. Avem copiate multe scrisori adresate redactorului, lui Iacob Mureșanu. S-a împrietenit, apoi, cu Aurel Mureșanu și, prin el, cunoștea pe Sevastița pe care, prin fratele ei, o cere în căsătorie.

Traian Dumitru, născut la 22 aprilie 1864, talentat în artele plastice, devine sculptor dar și bariton.

Activitatea lui Iacob Mureșanu ca ziarist, redactor și apoi proprietar al “Gazetei Transilvaniei” este reflectată în miile de pagini ale acestei venerabile publicații. În *numărul jubiliar* al “Gazetei Transilvaniei”, Anul LXXI, iunie 1908, se găsesc studii, precum cel intitulat Din trecutul “Gazetei Transilvaniei” 1838-1849 (“Gazeta de Transilvania”); 1850-1877; 1878-1908, în care se arată etapele principale ale publicației. Cităm: “De la începutul ei “Gazeta” a avut și are până astăzi, cel mai însemnat rol între ziarele românești. El n-a fost și nu este ziarul unei singure provincii, al unei singure confesiuni religioase, sau al unei grupări politice; ea a fost și este

organul de publicitate al tuturor Românilor, s-a ocupat și se ocupă cu același interes de viața publică și de cultura națională a Românilor de pretutindeni ...”.

Un elogiu deosebit de frumos aduce publicației Mureșenilor Sextil Pușcariu în evocarea intitulată *Răsunetul Războiului pentru independență în Ardeal*, conferință ținută în cadrul unui ciclu, la Ateneul Român în 1927: “Rămăsese însă, la Brașov, “Gazeta Transilvaniei”, această santinelă neclintită a românismului, care conține fără șovăire și cu curaj admirabil tradiția veche a legăturilor cu românismul de pretutindeni ...”. A fost numită, chiar, potrivit, *Times*-ul dintre toate ziarele românești. Articolele da bază au fost totdeauna cele ale redactorului, ale lui Iacob Mureșanu, până când, în 1877-1878 a lăst pe fiul său Aurel să-i continue activitatea.

Este de subliniat de asemenea, alături de “Gazetă” și rolul mare al “Foi literare” și în continuare a celei mai cunoscute “Foaie pentru minte, inimă și literatură”.

Iacob Mureșanu s-a stins din viață la 17/29 septembrie 1887, la Brașov, mulțumit că și-a îndeplinit datoria față de neam, lăsând în urma lui o operă magnifică continuată de fiii săi în cele două ramuri în care el a excelat: publicistică și muzică.

Despre înrudirea celor doi mari Mureșeni: Andrei și Iacob, care și-au zis veri și chiar frați, socotim potrivit să afirmăm numai că pe baza cercetărilor și mărturiilor chiar a descendenților poetului național Andrei Mureșanu, înaintașul nostru, rebrișoreanul prof. Ștefan Lupu (1897-1973) în materialele rămase în manuscris dovedește originea comună a celor doi, înrudirea lor și astfel putem să ne mândrim, cu rebrișoreni, că Rebrișoara este vatra Mureșenilor: a lui Andrei, Iacob, Ioachim și Artene Mureșanu.

FLORIAN PORCIUS

Născut

**16 august 1816 la Rodna
Bistrița-Năsăud**

Decedat

30 mai 1906 la Rodna

Membru al

**Academiei Române
din 10 martie 1882**

Înv. SILVESTRU LEONTIN MUREȘIANU - Rodna

Prof. LIVIU PĂIUȘ - Rodna

Academicianul Florian Porcius (16/28 aug. 1816 - 17/30 mai 1906), fiul lui Precup Șteopan și Ionana Porcu, țărani, cel mai mare din șapte frați, a fost crescut de la opt ani de bunicul său, Gherasim Porcu (latinizat Porcius) preot, al cărui nume l-a moștenit prin adopțiune. A învățat buchiile la școala de obște împreună cu copiii țăranilor, minerilor și ai meseriașilor, apoi a deprins mai bine a cetii și a scrie în trei limbi: germană, maghiară și română la școala romano-catolică locală deschisă pe seama celor de alt neam, frecventată și de puțini români. Urmează între 1827-31 școala principală (normală) cu limba de predare germană din Năsăud unde în ultimul an s-a inițiat și în latină la dorința bunicului de a-i fi urmaș. Continuă liceul la Cluj și la Blaj (1833-36) dar murind susținătorul este obligat să întrerupă studiile pentru a urma cursul preparandial din Năsăud devenind la, 1 noiembrie 1838, învățător comunal în Rodna până în anul 1844 când este trimis de Regiment la Viena la cursul de pedagogie superioară și educație unde, în cei doi ani de studiu, a frecventat la universitate și prelegerile de economie rurală și benevol pe cele de botanică, iar în sărbători s-a aflat și la expunerile experimentale de fizică ținute cu regularitate de profesorul universitar doctor Ettingshausen.

Întors de la studii, reocupă postul său de învățător la Rodna în anul școlar 1846/47, fiind apoi numit învățător la școala trivială din Zagra și din toamna lui 1848 este mutat la școala principală din Năsăud al cărei elev a fost, servind un an. Luând parte la adunarea grănicerilor din septembrie este delegat, împreună cu locotenentul Gavril Pop și învățătorul Vasile Nașcu, să predea

împăratului la Viena un memoriu cu doleanțele grănicerilor, călătorind prin Galiția. Abia la Olmutz reușesc să fie primiți în audiență, promițându-li-se satisfacerea cererilor, împlinite apoi numai parțial. Întors acasă, este urmărit de ocupații unguri fiind silit să se refugieze peste Ilva Mare cu ajutorul colegului și prietenului său Pavel Gălan din Bucovina, de unde revine în martie 1849, este prins și închis la Cluj în Felegvar amenințat cu executarea, cum fusese preotul luteran Ludwig Roth. Dar îmbolnăvindu-se de tifos ajunge în spital, iar la însănătoșire este trimis la un serviciu de transport. Se eliberează odată cu Clujul apoi participă la acțiunile militare spre Dej, Jibou, Baia Mare, Cavnic, Lăpuș și iar Dej revenind acasă după campanie.

În noiembrie 1849, Porcius a intrat în administrația civilă fiind numit adjunct cercual pe lângă comisarul din Benediug, din Reteag și la Coldău unde, în februarie 1850, devine protocolist, iar în iunie adjunct cercual la comisariatul din Turda, dar detașat la Reteag, ca în iulie 1851 să fie numit conducător al subcercului Beclean cu sediul în Șieu-Odorhei și în decembrie comisar subcercual la Săliște, lângă Sibiu. La reorganizarea administrativă din noiembrie 1854 ajunge actuar cercual la Orlat, fostul sediu al Regimentului I Românesc de graniță, de unde, prin schimb, trece în aceeași calitate la cercul Rodna servind până în iunie 1861. Constituindu-se Districtul Năsăudului cu jurisdicție proprie, în adunarea comitetului reprezentativ, ținută în aceeași lună, este ales jude cercual sau pretor al cercului Rodnei, iar în februarie 1862 a fost numit prin decretul guvernului transilvan, judecător la tribunalul districtului servind până la congregația din august 1867, când este ales vicecăpităn districtual (viceprefect), post de conducere în care va fi reales și în 1872, mandat îndeplinit până la desființarea districtului odată cu formarea comitatului Bistrița-Năsăud, în cadrul căruia va îndeplini funcția de președinte al Sadrei orfanale. Se pensionează la finele anului 1877 având 61 de ani.

Desființându-se în ianuarie 1851 regimul militar de graniță, pădurile și o mare parte din averile grănicerilor au fost sechestrare, iar veniturile comunelor au intrat sub administrația fiscolei imperial. Împotriva acestui început de depozitare, Porcius împreună cu alți fruntași "au compus în limba germană un memoriu cam fulminant", în care se spunea, între altele, că în caz de lipsă comunele vor uza de - jus repulsionis - dreptul de nesupunere, actul fiind înaintat direct guvernului militar și civil din Sibiu, urmând măsuri represive împotriva semnatarilor, cu suspendări din servicii și îndepărtarea unora din Năsăud. În calitate de membru în Comitatul și Comisiunea fondurilor grănicerești, precum și de membru în congregația districtuală, a conceput două scripte în germană, una către Guvernul transilvan și alta pentru a fi prezentată împăratului:

- Script de apărare a populațiunei din fostul al doi-le Regiment Român confiniar nr. 17, acum Ținutului Districtului Năsăud din Transilvania, înpotriva proiectatei reîmpărțiri a unor terenuri;

- Petițiune majestatică a populațiunei din fostul al doi-lea Regiment Român confiniar nr. 17, acum Ținutul Districtului Năsăud din Transilvania, în cauza reglementării de posesiune de terenuri, care au fost predat împăratului de deputațiunea în audiența din 5 octombrie 1865 făcând parte și Florian Porcius.

Pentru apărarea proprietăților grănicerești a fost delegat împreună cu Vasile Buzdug în toama anului 1867 la Pesta, unde a colaborat la întocmirea unui memoriu tradus în maghiară și tipărit, ce a fost înaintat în 1868 Dietei din Pesta, urmarea fiind instituirea unei comisii ministeriale și începerea pertractărilor, districtul fiind reprezentat de Florian Porcius și Ioan Florian. După mai bine de trei ani a fost încheiat și subscris contractul din 12 martie 1872 prin care ministerul de finanțe ungar renunță la dreptul de proprietate și posesiune asupra teritoriului de peste 100.000 jugăre (intravilane, grădini, pășuni, păduri și munți) inclusiv clădiri, precum și la venitele din cârciumărit în favorul instituțiilor grănicerești: Fondul central scolastic, Fondul de stipendii (burse), comunelor posesoare ale bunurilor, toate pe lângă o răscumpărare de 100.000 de florini.

Pentru apărarea școlii românești din Rodna amenințată cu desființarea în toamna anului 1876 odată cu formarea comitatului Bistrița-Năsăud, Florian Porcius a întocmit un cuprinzător memoriu în care a fost arătată nejustificarea înființării școlii de stat și mai cu seamă instalarea acesteia în localurile avute în proprietate de școala românilor, care a fost înaintat de către senatul școlar ministrului ungar de culte și instrucțiune, rezultatul fiind salvarea școlii românești din Rodna cu sacrificiul pierderii clădirilor posedate prin abuzul autorităților și cu încălcarea flagrantă a legislației în vigoare.

Înclinarea spre botanică a început cu prelegerile audiate la Viena, continuate apoi cu studiul mai aprofundat al acestei discipline. Colecția de plante ce o făcuse până la finea lui 1848 a fost nimicită împreună cu cărțile și alte lucruri odată cu invazia trupelor maghiare în Năsăud în ianuarie 1849. După aceea, în timpul cât a funcționat la Benediug, Reteag, Coldău, Șieu-Odorhei și Săliște a cercetat flora din aceste locuri, făcând și excursii pe munții învecinați cu România. Mutat la Rodna în 1854 și la Năsăud în 1862 a cercetat adeseori văile și munții de la Țibleș până la pasul Bârgăului cutreierați în diverse anotimpuri, adunând material considerabil pentru ierbarul său și comunicări cu botaniști și institute botanice la schimb cu alte plante dorite. Dese excursii botanice în munții din jurul Rodnei a făcut cu prietenul botanist Czeecz Antal, care venea la băile din Rodna petrecând două-trei luni. În vara anului 1860

ambii au însoțit pe episcopul romano-catolic al Transilvaniei, mai târziu cardinal și arhiepiscop de Caloccea, primat al Ungariei, doctor Ludovic Haynald, într-o excursie pe Ineu, exprimându-se că a fost pe munții din Germania, Tirol, Elveția și alte țări, dar o floră atât de bogată și felurită nu a mai văzut

În corespondență și schimb de plante a fost cu:

- Vitor de Ianka, fost custode la Muzeul național, secțiunea botanică din Budapesta;
- Dionis Stur, consilier montan (minier) în Viena;
- Dr. Vincenz Barbas, profesor la gimnaziul real din Budapesta;
- Dr. Ludvig Simonkai (Simkovicz), profesor la gimnaziul Arad;
- Dr. Ahug. Kaintz, profesor de botanică la Universitatea Cluj;
- M. G. Gautier din Narbonne, în Franța;
- Hans Siegfried din Winterthur, Elveția;
- Eduard Hackel, profesor gimnazial în St. Polten, Austria Inf.
- Albert Zimeter, profesor gimnazial în Steyr, Austria Sup.
- Hans Stelniger, Profesor gimnazial în Reichraming, Austria;
- F. Pax, profesor de botanică la Universitatea din Breslau;
- Dr. Schube, profesor gimnazial în Breslau (Silesia Prus.);
- Iosef Lukes, profesor gimnazial în Ceslau-Boemia;
- Iulius Romer, profesor în Brașov;
- Institutul: Wiener botanischer Tauschverein;
- Institutul: Schlesischer botanischer Tauschverein
- Reuniunea de botaniști din întreaga Austro-Ungarie de sub conducerea profesorului Univeristății din Viena A. Kerner, înființată în 1881 pentru cercetarea florei întregii monarhii, al cărei membru și colaborator cu plante a fost de la început și Porcius.

A devenit unul dintre cei mai de seamă creatori ai tehnologiei botanice românești. Colaborează cu D. Brândză la "Flora Dobrogei", revenindu-i precizarea nomenclaturii și a sinonimelor, alcătuirea cheilor de determinare și scrierea diagnozelor. În Biblioteca Academiei R.S.R. se află manuscrisul (nr. 3281) intitulat: "Explicarea termenilor botanici, care se folosesc în opurile botanice la descrierea plantelor fanerogame și criptogame vasculare. Cu îndrumările și anexele necesare pentru determinarea genurilor și familiilor naturale care provin din Europa Medie", scris cu o importanță deosebită pentru crearea terminologiei botanice românești. A descris o serie de specii noi: *Heracleum carpaticus*, *Centaurea carpatica*, *Pulmonaria dacica* ș.a., iar altele îi poartă numele.

Pe lângă mai multe articole și referate botanice apărute prin ziare și reviste, a publicat următoarele lucrări și studii:

- *Enumeratio plantarum phaneorgamicarum Districtui quondam Nasodensis*, în “Magyar noventanilap” din 1878, foaie periodică scoasă la Cluj sub redacția prof. dr. August Kanitz, și în extras 64 pagini.

- “Flora phanerogamă din fostul district al Năsăudului”, în revista “Transilvania” organ al Astrei din 1881 și extras de 219 pagini.

- “Diagnosele Cryptogamelor vasculare, care provin spontan eu din Transilvania”, tot în “Transilvania” din 1889 și extras de 58 pagini.

- *Diagnosele plantelor fanerogame și criptogame vasculare, care cresc spontan eu în Transilvania și nu sunt descrise în opul lui Kich - Synopsis florae germanicae et helveticae*, lucrarea în cuart de 354 pagini depusă în 1893 la Academia Română.

Plantele noi descoperite de Porcius și care-i poartă numele consemnat de autorii străini în lucrările lor sunt:

- *Draba Carinthiaca* var. *Porciussi* Stur. în “Beitrage zur Monographie des Genus in den Karpathen Ungarns, Galiziens, Siebenburgens und des Banat’s nordlich de Donau” de von Dionis Stru, Viena 1861, p. 27.

- *Festuca Porcii*, notă specială în “Monographia Festurcarum europaeorum”, autor Eduard Hackel, Kassel u. Berlin, 1882 p. 147.

- *Hierscium Porcii*, în “Die Hieracien Mittel-Europas. Monographische Bearbitung der Piloselloiden, de C. V. Naegeli und A. Peter, Munchen, 1885, p. 313

- *Thymus Porcii* Borbas, în “Symbolae ad Thymos Europeaę mediae, praecipue Hungariae Cognoscendos, scrisă de Dr. Borbas, Budap. 1890.

În anii din urmă a mai descoperit o specie de trifoi, care se deosebește prin caliciu, care are 12-18 nervi longitudinali în loc de 10, pe care l-a numit *Trifolium Rodnense* Porcius.

Alte lucrări scrise de către Florian Porcius și care au ajuns să fie publicate sunt:

- Document despre starea pădurilor din districtul Năsăudului, în “Foaia pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, 1862, nr. 42-3;

- Din istoria Fondurilor năsădene, în “Revista Bistriței, anul 1903 nr. 42;

- Istoria Districtului Năsăudean, publicat după un manuscris de V. Șotropa, în “Arhiva Someșană” nr. 9, 1928, p-1-63;

- Flora Districtului Năsăud, cu notițe istorice relative la Ținutul Someșului. Discurs de recepție la Academia Română, București.

- Diferite articole științifice în “Jahrbuch d. Soebenburgerischen Karpatenvereins din Sibiu.

Despre activitatea lui Florian Porcius și studiile sale s-au publicat mai multe lucrări de referință, după cum urmează:

- Delacruce, *Florian Porcius*, în "Răvașul" nr. 2, Cluj 1909 p. 81

Virgil Șotropa, *Florian Porcius - Autobiografie 1816-1906 și Adause la biografia lui Florian Porcius*, în "Arhiva someșană" nr. 8, Năsăud, 1928 p. 62-75 și nr. 20 p. 416-435;

- Emil Pop și Radu Codreanu, *Istoria științelor în România - Biologia* - București, 1975, p. 17-19;

- V. Sorena și Sidonia Fărcaș, PORCIUS, Florian, în "Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii", Buc. 1982 p. 327

- Teodor Tanco, *Un pisc în munții Rodnei*, în "Virtus Romana Rediviva", Bistrița, 1973, p.199-200;

- Alexandru Borza dr., *Nomenclatura plantelor în opera lui Florian Porcius*, în "Natura", X nr. 1, 1958 și în "Studii și cercetări biologice, Cluj, VII, nr. 1-4, 1956

- Alexandru Borza și V. Lupșa, *Florian Porcius și terminologia botanică*, în "Natura" XVIII nr. 6 1966;

- E Chișa, *Florian Porcius explorator al florei din nord-vestul Transilvaniei*, Comunicare Botanică, 1971;

- Iuliu Morariu, *Noi contribuții despre activitatea botanistului Florian Porcius (1816-1906)* în "Studii și comunicări de biologie vegetală, Muzeul științelor naturii, Bacău, nr. 9-10, 1976-77;

- Emil Pop, *Figuri de botaniști români*, Buc. 1967;

- Iuliu Prodan, *Florian Porcius (1816-1906)*, în "Revista științifică V. Adamechi", IX, nr. 2, 1923.

Pentru meritele sale cucerite pe terenul vieții publice și ale științei, pentru frumoasele și înaltele sale calități personale, a fost răsplătit cu ordine și demnități:

- În 1871 a primit, prin hotărârea imperială din 13 ianuarie, Ordinul coroana de fier clasa III-a și titlul de cavaler pentru meritele sale științifice;

- În 1882 a fost ales membru activ al Academiei Române din București, secția științifică;

- În 1905 regele Carol I al României i-a conferit medalia Bene Meriti clasa I-a.

- În 1896, la a 80-a aniversare de la naștere, a fost sărbătorit în Rodna de întreg ținutul năsăudean și s-a bucurat de felicitări primite de la multe societăți și zeci de personalități din patrie și străinătate.

- În semn de omagiu și recunoștință, Academia Română a așezat la căpătâiul lui Florian Porcius o piatră comemorativă, pentru cel "care a trăit viață lungă dedicată științei și virtuții".

Prin opera voluminoasă, profundă și călăuzitoare, Porcius se înscrie printre clasicii creatori de fecunde tradiții botanice.

IULIU PRODAN

Născut

**29 octombrie 1875 la Chiochiș
Bistrița-Năsăud**

Decedat

27 februarie 1959 la Cluj

**Membru de Onoare al
Academiei Române
din 2 iulie 1955**

Prof. ROMULUS BERCENI - Năsăud

La 29 noiembrie 1875 s-a născut Iuliu Prodan, acela care avea să devină marele botanist român, care va duce faima științei românești peste hotare și va fi membru al Academiei Române.

Părinții lui Iuliu, oameni cu bună bază materială, tata preot, mama casnică, au avut trei copii: Iuliu, viitorul academician, Ioan, viitorul avocat, prefect de Someș în Parlamentul României și Amalia, care, conform tradiției după care fetele să nu studieze prea mult, a rămas casnică.

Satul natal al botanistului este Chiochișul, centru de comună în jud. Bistrița-Năsăud, sat în care se mai păstrează în bună stare trei case care au aparținut familiei Prodan: actualul local al cooperativei din centru - casa în care s-a născut Iuliu -, localul dispensarului și clădirea în care a fost Consiliul popular.

Iuliu Prodan a fost căsătorit, dar nu a avut copii.

Școala primară a urmat-o în satul natal, Chiochiș, primele patru clase de liceu le-a urmat la Gherla, iar cursul superior îl urmează la Năsăud, unde dragostea lui pentru plante, pentru natură, pe care a dobândit-o de mic, va găsi condiții propice de dezvoltare, de desăvârșire ca urmare a unei conjuncturi favorabile pentru el: contactul cu profesorul Artemiu Publiu Alexi, doctor în filosofie și Cabinetul de naturale bine dotat al gimnaziului.

Din Raportul al XXXI-lea despre Gimnaziul Superior Fundațional din Năsăud pentru anul școlar 1893-94 rezultă că Iuliu Prodan era în cl. a VIII-a condusă de prof. P. Grigorița, iar director era Ion Ciocan.

Liceul din Năsăud, având deja o vechime de 31 de ani de la înființare

la data când a venit aici Iuliu, avea o bază didactică bună și un corp profesoral de mare valoare. Alături de prof. dr. A. Publiu Alexi putem aminti pe dr. C-tin Moisil, dr. Pavel Tanco, Alexandru Haliță s. a.

Din același Raport rezultă că fondurile Gimnaziului erau îndestulătoare. Cabinetul natural cuprindea pentru Științele naturii trei colecții valoroase: colecția de zoologie cu 29 tabele de perete și 1516 animale sau părți de animale, colecția de botanică, cu 2083 exemplare plante și colecția de mineralogie, cu 1791 minerale. Câte licee din țară se pot mândri astăzi cu asemenea materiale?

Din primele luni de școală între Dr. Artemiu Publiu și Iuliu Prodan se stabilește o relație de suflet, bazată, în cazul profesorului, pe descoperirea în elev a viitorului cercetător al naturii, iar în cazul elevului, pe admirația pe care un elev vede în profesorul său un om de mare cultură, aleasă omenie și înțelegere, la care găsește aporie.

Prof. Artemiu Publiu a organizat la Năsăud o Grădină Botanică, iar în Munții Rodnei o cabană pentru cercetări botanice, spații în care Iuliu Prodan se simte în adevăratul său mediu. (Artemiu Publiu a fost discipolul lui Florian Porcius, pe care Emil Pop îl numește "patriarhul botanicii").

După examenul de bacalaureat la Năsăud, Iuliu Prodan, la dorința tatălui său, se înscrie la Academia Teologică, dar după un an părăsește teologia și se înscrie la Facultatea de științe din Cluj.

Profesorul său de sistematică, A. Konitz, fost membru al Academiei Române, a avut atâta încredere în tânărul său student, încât l-a crezut bine pregătit spre a lucra la organizarea științifică a ierbarului universității din Cluj.

În 1899 termină cursurile universitare, face armata la Tg. Mureș apoi intră în învățământ. A fost profesor de științele naturii la Năsăud, unde, în scurt timp, și-a creat reputația unui demn urmaș al botanistului Artemiu Publiu Alexi, al Năsăudului de altă dată.

La aceea dată trăia la Rodna profesorul Porcius, pe care I. Prodan îl vizita uneori, fiind vechi prieten și care - spune Iuliu - l-a recomandat profesorului Konitz, când s-a înscris la Universitatea din Cluj. De la Năsăud a mers profesor la Gherla, apoi la Eger, în Ungaria și apoi la Zombor, în Iugoslavia. A făcut călătorii de studiu în Carpați (1906), în Oltenia, Muntenia și Dobrogea (1910).

Prima lucrare a lui Iuliu Prodan este "Contribuții la flora orașului Eger și a împrejurimilor sale", apărută în Anuarul școlii din Eger, vol. XI, 1905. Publică în continuare o serie de cercetări și descrieri de plante în "Foile botanice maghiare". Studiile despre flora Bosniei și a Herțegovinei îl consacră ca eminent cunoscător al florei balcanice.

În 1909 publică în revista "Transilvania", "Contribuții la flora României". Primul studiu publicat în *Analele Române* este "Contribuțiune la flora României" (*Anale*, seria III, vol. XXXVI, 1914, pag. 149-304).

Despre flora Dobrogei scrie în *Foile botanice maghiare*, 1916.

După mărețul act istoric al unirii Transilvaniei cu România de la 1 Decembrie 1918, Iuliu Prodan este numit profesor de botanică la catedra de Botanică agricolă și fitopatologie a Universității din Cluj. În monografia Institutului de Agricultură din Cluj citim că: "Grădina Botanică de pe lângă catedra de botanică sistematică este condusă de profesorul Iuliu Prodan, titularul catedrei și de ing. Otto Kuhl, asistent. Ea servește drept câmp de demonstrații pentru studenți în domeniul botanicii sistematice, în special a botanicii agricole și pentru experiențe cu plante din diferite terenuri..." (se dau date despre grădină). În această Grădină Botanică a muncit decenii în șir, ca profesor și director Iuliu Prodan și a reușit să formeze o serie întragă de specialiști. Unul dintre discipolii iubiți ai lui Prodan a fost Alexadru Buia, profesor de mai târziu al Institutului Agronomic din Craiova. Alex. Buia a reeditat după moartea lui Iuliu Prodan "Flora", și, pentru unele adnotări, s-a considerat coautor al cărții fostului său profesor. Alt demn de remarcat ca fost student al lui Iuliu Prodan și care l-a urmat în ceea ce privește succesul în domeniul cercetărilor de botanică, a fost I. Răzmeriță.

Iuliu Prodan a reușit să creeze o școală de specialiști, care, alături de faptul că fac botanică, fac și aplicații ale botanicii în diverse domenii ale agriculturii științifice.

După 1918 Iuliu Prodan publică un mare număr de lucrări științifice, dintre care amintim:

1. *Flora pentru determinarea și descrierea plantelor din România*, Cluj, Cartea Românească, 1923, 1381 pagini.
2. *Cele mai rentabile plante medicinale din România*, Cluj, 1924.
3. *Flora nisipurilor din România sub raportul fixării și ameliorării lor*, Cluj, 1926, 93 pagini.
4. *Centauraele României* - monografie Cluj, Ardealul, 1930, 356 pagini.
5. *Achilaele României*, Monografie Cluj, Cartea Românească, 1931.
6. *Flora Câmpiei Ardelene. Studiu floristic, ecologic și agricol*, Cluj, Cartea Românească, 1931, 285 pagini.
7. *Trandafirii spontani și cultivați cunoscuți până în prezent în România*, Cluj, 1932.
8. *Flora mică ilustrată*, Cluj, Cartea Românească, 1939, 560 pagini, valoros determinant de plante.
9. *Aspecte din vegetația zonei de vest a României*.

10. *Boalele cauzate de rogoz-carex și alte plante*, 1929.
11. *Burueniile vătămătoare semănăturilor, fânetelor și pășunilor. Mijloace întrebuințate pentru combaterea și distrugerea lor. Livezi naturalizate.*
12. *Programul cursurilor de botanică sistematică.*
13. *Contribuții la cunoașterea speciilor de iris din România și străinătate.*
14. *Contribuții la flora Siberiei.*
15. *Contribuții la flora R.P.R și a țărilor învecinate URSS, R.P.F. Jugoslavia, Bulgaria, Ungaria.*
16. *Dușmanii pomilor roditori. Cunoașterea și combaterea lor.*
17. *Fânețe și pășuni din nordul Transilvaniei. Studiul floristic, ecologic și agricol.*
18. *Achilleae România-Monografie*, redactată în limba latină prezintă 47 de taxoni și 15 hibrizi. La o Achilae i-a dat numele de Achillea Bichigeani Prodan, în onoarea profesorului Vasile Bichigean de la Năsăud.

În studiul trandafirilor spontani și cultivați în România autorul descrie 46 de specii în cadrul genului *rosa*. Sunt prezentate și unități intraspecifice în număr de 28 varietăți, 24 forme, 6 subforme și combinațiuni. În studiul despre genul *Iris*, sunt descrise peste 40 de specii, cu nenumăratele lor subspecii, varietăți și forme, dintre care: 10 la specii, 2 subspecii, 11 varietăți și 3 forme sunt noi pentru știință, descriși și în limba latină. La redactarea operei *Flora României Explicată* a contribuit cu 248 taxoni, specii, 60 de varietăți, 48 forme printre care unele reprezintă plante tip. A contribuit cu un bogat material floristic la Herbarul Florei URSS, Herbarum Normale de la Viena și la Flora Hungarica Exicata.

A fost ales membru al colectivului de specialiști care au redactat *Flora României* și în această calitate au prelucrat 23 de genuri și trei familii mari de Angiosperme.

În *Flora Mica ilustrată a României*, are 359 figuri privind plantele ornamentale. Specii noi pentru știință pe care le-a identificat Iuliu Prodan sunt: *Rosa damasceniformes*, *R. feruciformes*, *R. napocensis*, *R. sagedensis*, *R. submoschata*, *R. timisorensis*.

La Institutul Agronomic din Cluj sunt 1230 de numere-coli-herbar colectate, preparate și inventariate de Iuliu Prodan. Primele colectări provin de la Chiochiș din 1901, Țaga din 1902 și din Munții Rodnei.

S-a gândit și la o floră a briofitelor (mușchi) din ținuturile grănicerești. În 1907 descrie trei mușchi tericoli aparținând familiei Phescaceae. În Munții Bucegi a găsit 78 de specii de mușchi frunzoși.

I. Prodan a fost primul botanist român care a abordat probleme de ordin practic-agricol.

În anul 1955 Institutul Agronomic din Cluj l-a sărbătorit în mod

deosebit pe Iuliu Prodan, prilej cu care i-a fost înmănat un album cu poze din activitatea lui și pe care scrie OMAGIU ACADEMICIANULUI PROFESOR IULIU PRODAN 1955, Institutul Agronomic Cluj.

Pe prima filă a acestui album, profesorul Emil Negruțiu scrie: "În semn de omagiu din partea corpului didactic și al studenților Institutului Agronomic Cluj. Iubitului nostru profesor. Aniversarea a 80 de ani de viață și 60 de ani de activitate științifică și didactică a D-voastră este pentru noi o mare sărbătoare. Activitatea științifică închinată studiului bogățiilor floristice ale Patriei noastre și activitatea de profesor pe care ați desfășurat-o mai bine de o jumătate de veac sunt un măreț exemplu de muncă creatoare. Prin opera dumneavoastră științifică ați pus bazele botanicii în țara noastră, iar prin activitatea de mare dascăl, ați educat generații de agronomi și botaniști care vă poartă o caldă recunoștință. Opera dumneavoastră constituie un prețios tezaur pentru știință și un ghid pentru cadrele și studenții institutului nostru și pentru toți aceia care studiază științele naturii.

Înalta prețuire acordată de Academia Republicii Populare Române operelor d-voastră prin alegerea dv. ca membru de onoare al Academiei este o mărturie a valorii ei științifice și a trăinicieii ei.

Vă felicităm din toată inima pentru prodigioasa dumneavoastră operă și vă urăm încă mulți ani de activitate rodnică."

În 1955 Iuliu Prodan a fost ales membru al Academiei Române. A murit la Cluj la 27 februarie 1959.

În 1975, cu prilejul centenarului nașterii lui Iuliu Prodan a avut loc la Cluj un simpozion destinat acestui scop. Comunicările despre Iuliu Prodan au apărut în volumul VIAȚA ȘI OPERA BOTANISTULUI IULIU PRODAN, care cuprinde:

1. - I. Răsmeriță, I. Puia, Al. Bartha, *Prefață*.
2. - Acad. Raluca Ripan, *Cuvînt de deschidere*.
3. - I. Răsmeriță, V. Velican, *Iuliu Prodan, Omul și opera*.
4. - I. Răsmeriță, *Plantele ornamentale în opera Iuliu Prodan*.
5. - I. Puia, V. Popescu, *Aportul lui Iuliu Prodan în geopolitică și patologie*.
6. - Tr. Ștefureac, *Contribuția lui Iuliu Prodan în criptogamie*.
7. - I. Răsmeriță, I. Puia, *Iuliu Prodan precursor al botanicii agricole în România*.
8. - I. Rațiu, *Profesorul Iuliu Prodan ca ecolog*.
9. - Șt. Csuros, *Flora și vegetația din Cîmpia Transilvaniei în opera lui Iuliu Prodan*.
10. - Emilian Topa, *Ocrotirea naturii și protejarea mediului ambiant în opera lui Iuliu Prodan*.

11. - E. Ghișe, *Iuliu Prodan ca florist*.
12. - I. Răsmeriță, *Iuliu Prodan ca etnobotanist*.
13. - I. Spinchez, I. Răsmeriță, *Contribuția lui Iuliu Prodan în dendrologie*.
14. - V. Popescu, I. Răsmeriță, *Iuliu Prodan ca pedagog*.
15. - I. Răsmeriță, *Secvențe inedite din viața lui Iuliu Prodan*.
16. - I. Răsmeriță, *Postfață*.

I. Răsmeriță scrie câteva amintiri din viața de elev a lui Iuliu Prodan, pe care le reproducem: "Când elevul I. Prodan părăsește Gherla, îndreptându-și pașii către liceul grăniceresc din Năsăud, este posesorul unei scrisori de recomandare din partea lui Martonffy către Artemiu Publiu Alexi, profesorul de științele naturii, un profesor de elită, absorbit de variate preocupări de ordin științific, cultural și social. Iuliu Prodan nu ar fi avut nevoie de această elogiioasă recomandare, de vreme ce, chiar din primele săptămâni, este remarcat ca un predestinat în botanică, tocmai de cel căruia îi fusese recomandat. Alexi îl atrage în sfera preocupărilor sale naturaliste, iar în excursii îl ține cât mai în preajma lui, pentru a-i fi de ajutor în numeroasele răspunsuri ce le solicitau elevii privind determinarea plantelor.

Atât de mult se remarcă I. Prodan în domeniul științelor naturii, respectiv botanică, biologie și zoologie, încât profesorii care predau alte obiecte cum erau, istoria, matematica și chiar limbile, la care materii nu s-a evidențiat prea mult, îi puneau note bune în contul biologiei. În acest context, I. Prodan s-a exprimat: "pasiunea pentru naturale, îndeosebi pentru botanică, nu mi-a îngăduit să mă ocup și de celelalte obiecte la nivelul cuvenit, dar profesorii care mă cunoșteau ca botanist din discuțiile cu Alexi, treceau cu vederea, presărând câte o ironie. Așa într-o zi profesorul de matematică a spus: "dacă nu a-i fi așa mare botanist te-aș bucta".

Artemiu Publiu Alexi, ca prim explorator al florei din Dobrogea, îi strecoară în gând din frumusețile acestui colț de țară și așa se explică de ce Iuliu Prodan cercetează flora acestei minunate provincii, cum o numește chiar el, în lucrarea monografică *Centaureele României*, din primul an după absolvirea universității.

LIVIU REBREANU

Născut

**27 noiembrie 1885 la Târlișua
Bistrița-Năsăud**

Decedat

**1 septembrie 1944 la Valea Mare
(Argeș), reînhumat în București**

**Membru activ al
Academiei Române
din 25 mai 1939**

Prof. univ. dr. doc. GAVRIL ISTRATE - Iași

Liviu Rebreanu este, după cum se știe, originar din județul Bistrița-Năsăud. Părinții lui proveneau, amândoi, din zona vestică a județului, dintre Beclean și Reteag. Mama din familia Diugan, cobora din satul Diug, Dumbrăvița de azi. Nu departe de Dumbrăvița, mai sus spre munte, se găsește comuna Târlișua, în care s-a născut scriitorul în ziua de 27 noiembrie 1885. Tatăl lui, originar dintr-un sat din apropierea Becleanului, era învățător acolo. De numele comunei acesteia nu se leagă nici o amintire a copilului, din cauză că părinții lui s-au mutat la Maieru, în apropierea Rodnei când el nu ajunsese încă la vârsta înțelegerii. Acolo a copilărit Liviu și acolo a început să dezlege tainele lumii. De Maieru se leagă aproape toate amintirile primei vârste, precum și unele scene din romanul ION, clădite pe realități de acolo, cum avea să mărturisească Rebreanu însuși. Maierul este *Cuibul Visurilor* de care ne vorbește scriitorul în bucata cu titlul de mai sus, împotriva faptului că numele satului nu este indicat acolo, a fost schimbat cu Vărarea. Dar identificarea lui nu sta sub nici un semn de întrebare. Cotitura căii ferate, chiar la intrarea în sat, când vii dinspre vest, prezenta impunătoarei Măguri, ca și anume amănunte referitoare la viața oamenilor, or numele unora dintre ei, duc, în mod sigur, la identificarea localității cu Maierul. În sprijinul acestei afirmații vin, apoi, declarațiile repetate ale scriitorului din care rezultă ca Maierul și Someșul sunt, pentru el, locurile cele mai frumoase de pe pământ.

Copilaria scriitorului a continuat, mai târziu, la Prislop, în Pripasul din ION, unde a fost mutat învățătorul Rebreanu când numeroșii lui copii s-au

apropiat de vârsta școlii medii. De la Prislop se puteau frecventa școlile din Năsăud parcurgând cei câțiva kilometri pe jos, cum cu siguranță i-a parcurs și Rebreanu în clasele I și aII-a, când era elev la Năsăud. Tot așa procedau și colegii mei, prislopeni, acum 70 de ani.

Primii 10-11 ani, Rebreanu i-a trăit într-un mediu pur românesc, în care nu putea fi auzit nici măcar un cuvânt într-o limbă străină. În anii 1895-1896, când elevul Rebreanu a frecventat primele doua clase, la liceul din Năsăud erau, în total, 250-260 de elevi, toți români, greco-catolici, în primul rând, și ortodocși, aproximativ 20%. Un singur elev era romano-catolic, dar și acela trecut, în anuar, tot român.

În această atmosferă a trăit și s-a format scriitorul. Din clasa a III-a a trecut la școala maghiară de stat din Bistrița, unde a început să învețe nu numai ungurește, ci și nemțește. Afirmația doamnei Fany că soțul ei știa ungurește din familie a fost combătută de profesorul bistrițean Ștefan Lup, care a arătat că Vasile Rebreanu a fost mereu amenințat cu scoaterea din învățământ tocmai pentru motivul că nu știa ungurește.

Ștefan Lup a combătut și ideea potrivit căreia elevul Rebreanu ar fi trecut, de la Năsăud, la o școala germană și își motiva punctul de vedere prin imposibilitatea învățătorului Rebreanu de a suporta cheltuielile școlare la liceul german. La școala maghiară existau burse de stat și sigur că părinții scriitorului n-au rămas indiferenți în fața acestei situații.

Intrat la școala germană, unde urma să învețe două limbi străine deopotrivă de dificile, Liviu Rebreanu a neglijat, prin forța lucrurilor, cultivarea limbii proprii, fapt de care se va resimți activitatea lui mai ales în anii de început. Firul acestor preocupări avea să fie preluat abia după ce și-a dat demisia din armată și s-a întors la Prislop. Dar din motivul că aici nu avea cum să rămâna multă vreme, pe capul unei familii impovărate cu mulți copii și cu un singur salariu, a fost obligat să-și caute diferite servicii spre a putea câștiga un ban. În Măgura Ilvei, ca și în Vărarea, unde a fost angajat temporar într-un post de oficianț la primărie, componenta națională a oamenilor era, ca și în Maieru copilăriei și în Prislop, absolut românească; nu exista nici măcar o familie de altă naționalitate. În felul acesta Rebreanu și-a consolidat cunoștințele de limba română. Rămânea să se inițieze, în continuare, în domeniul limbii literare și lucrul acesta avea să-l facă, după cum ne-a mărturisit iarăși singur, cu ajutorul marilor scriitori dinaintea lui, în primul rând cu Ion Creangă și cu I.L. Caragiale.

Din greutățile mărturisite de el însuși, încercate în planul limbii literare, unii interpreți grăbiți ai operei sale au tras concluzia că scriitorul, după ce s-a exercitat mai mulți ani în ale scrisului elaborând lucrări în limba

maghiară mai ales, a fost pus în situația să “reînvețe limba proprie”. Cum s-o reînvețe când a fost, tot timpul, singura limbă pe care o vorbea?

În copilăria mea, atmosfera literară de la Năsăud, dar nu numai acolo, era dominată de poezia lui Coșbuc, căreia nu-i putea fi opusă nici o altă operă literară. Rebreanu însuși vorbește despre Coșbuc cu mare admirație. Năsăudenii se lăudau, fără îndoială, și cu Rebreanu, dar, din discuția cu ei, se vedea că e vorba mai mult de o “simpatie” care nu pleca din cunoașterea operei ci mai degrabă dintr-o atitudine patriotică, de “patriotism local”. Chiar din expunerile profesorilor mei de limba română, unii dintre ei foarte buni, nu se vedea căldura la care ne-am fi putut aștepta, vizibilă în orice ocazie când venea vorba despre Coșbuc. Îmi aduc aminte că noi, elevii, căutam să identificăm locul în care s-a petrecut cutare scenă din ION, pe drumul dintre Pripas și Jidovița, iar studenții lui G. Bogdan-Duică, originari din părțile noastre, erau îndrumați să identifice, în locul unde se petrece acțiunea, pe Ion, pe Rodovica și pe ceilalți. Cel mai ușor de recunoscut era preotul din Prislop pe care eu însumi l-am cunoscut și am stat de vorbă cu el, cum am stat și cu Rodovica.

Pentru mine, Rebreanu a reluat contactul cu Năsăudul, pentru prima dată, în iunie 1926, cu ocazia dezvelirii bustului lui Coșbuc, din fața liceului, când a și vorbit, și a vorbit foarte frumos despre poetul atât de prețuit acolo. Rebreanu dispunea de o frumoasă cultură literară, dovedită și când Coșbuc a vorbit despre Creangă, spre exemplu, a făcut o apreciere asupra lui Coșbuc prin care se apropie de ceea ce a spus, atât de clar și de just, Ibrăileanu, în 1918, cu ocazia morții poetului din Hordou. Am extras din scurtul cuvânt de la 20 iunie 1926 doar câteva rânduri, deși el ar trebui reprodus în întregime, cu atât mai mult cu cât a rămas necunoscut excelentului editor Nicolae Gheran și nu este inclus în sumarul nici unia din cele XVI volume de opere: “Pentru noi scriitori, Coșbuc înseamnă gloria literară ideală. El n-a fost decât poet și numai poet. Prin poezia pură a cucerit unanimitatea cunoștințelor românești, a devenit un simbol național. Poezia lui n-a avut nevoie de accente străine artei ca să se impună. Prin geniul lui s-a manifestat necesitatea de frumos a sufletului românesc, care e permanentă în orice împrejurări. De aceea poezia lui poartă pecetea eternității, ca și sufletul colectiv din care a izvorât și căruia i-a dat expresie.” (*Serbările de dezvelire a bustului lui George Coșbuc*, Bistrița, 1926, p. 23).

Un prim pas în vederea întoarcerii lui Rebreanu la ai săi, între oamenii cărților sale, l-a constituit inaugurarea casei muzeu de la Prislop, care are și ea istoria ei. Casa în care a locuit Vasile Rebreanu, cu familia lui, a fost demolată, prin deceniul al patrulea, și a trebuit reconstruită, fapt care a fost realizat

de locuitorii satului Prislop, îndrumați de profesorii din Năsăud și de unii universitari din Cluj, în frunte cu neuitatul Ion Breazu, cel mai mare specialist în problemele literaturii din Transilvania.

Inaugurarea casei a avut loc în primăvara anului 1957, în luna mai, când a vorbit, printre alții, scriitorul Eusebiu Camilar, iar colegul meu de facultate D. Florea-Rariște a recitat un frumos poem original, intitulat ION, care a și fost publicat în ziarul "Făclia Ardealului", din Cluj, pe data de 2 iunie 1957, iar mai târziu avea să fie republicat, de mine, în revista "Cronica" din 16-30 noiembrie 1994. Ion Breazu, fiind suferind, n-a putut participa la inaugurarea casei.

În același an, 1957, s-au pus bazele muzeului sătesc "Cuibul Visurilor", din Maieru, adică, la inițiativa profesorului Sever Ursa, care a avut, apoi, grijă să-l îmbogățească și să-l dezvolte, an de an, așa încât, astăzi, el constituie un muzeu model.

La Năsăud, într-una din sălile fostului hotel "Rahova", cunoscut cititorilor din romanul ION, a fost adăpostită biblioteca "Liviu Rebreanu", alături de altă sală pusă la dispoziția bibliotecii "George Coșbuc".

Se cuvine să menționăm, aici, fie și în fugă, apariția unor studii datorate unor cărturari năsăudeni, cu care se încheie activitățile de cinstire a lui Rebreanu, înainte de centenarul din noiembrie 1985, care, de fapt, a început să fie pregătit încă din toamna anului 1983 și, mai ales pe parcursul anului 1984. Se remarcă, între aceste intervenții locale, studiul, excelent, al profesorului Stefan Lup, referitor la școala pe care a urmat-o Rebreanu la Bistrița, studiu publicat în "Steaua"(1970). O mențiune specială merită monografia inițiată de regretatul Pompei Boca, privind legăturile scriitorului cu oamenii de pe valea Ilvei. Se cuvine, de asemenea, să mai menționăm și lucrarea mai nouă *Constelația Liviu Rebreanu*, datorită lui Sever Ursa și Mihail Vlad, apărută la Târgoviște în anul 1994.

În cinstea centenarului, a fost construită o nouă clădire la Prislop, în imediata vecinătate a casei Rebrenilor, prevăzută, între altele, cu un mic amfiteatru destinat ședintelor de comunicări și vizionării de filme. La Maieru s-a supraetajat clădirea muzeului, iar spre Tîrlișua s-a modernizat șoseaua pe o distanță de aproximativ 25 de kilometri. În 1985, prin centenar s-au pus bazele unei tradiții care nu va mai fi abandonată. Ca și în cazul centenarului Eminescu, din 1989, manifestările de cinstire a scriitorului nu aveau să se termine cu expirarea anului respectiv. Ele au continuat în toți anii care au urmat. Centenarul s-a desfășurat în continuare, fără întrerupere. La Bistrița, la Năsăud, la Prislop, la Maieru, Tîrlișua și Beclean, Rebreanu a fost prezent, iar dialogul lui cu urmașii eroilor din cărțile pe care le-a scris au căpătat

caracter permanent. Nu ne putem ocupa de toate manifestările care au avut loc în această perioadă în județ. Ne vom opri doar la cele din toamna trecută, de la Ilva Mare și de la Măgura Ilvei, spre a sublinia importanța unității de acțiune în cinstirea lui Rebreanu. S-a dezvelit, în ambele localități menționate, câte o placă comemorativă în amintirea trecerii și poposirii scriitorului pe acolo. Au avut loc simpozioane și diverse manifestări cu caracter popular. Au fost organizate spectacole artistice. Inițiativa a aparținut despărțământului din Năsăud al ASTREI (președinte Ioan Seni) și al celui din Ilva Mare (președinte profesorul Pavel Berengea). Acțiunea a fost sprijinită, cu entuziasm, nu numai de cei doi primari, inimoși, Pavel Pop, din Ilva Mare și Octavian Bora din Măgura Ilvei, ci și de toți locuitorii comunelor respective. Ei și-au întâmpinat sărbătorește oaspeții, nu numai cu pâine și sare, ci și cu niște demonstrații specifice de-a lungul satului, călări. Substanțial a fost, în același timp, sprijinul acordat de forurile județene, de la Inspectoratul școlar, la Prefectură și la Inspectoratul de Cultură. Se vede bine cum viorile erau frumos acordate în vederea susținerii unui concert pe care am dori să-l vedem cât mai des repetat. În felul acesta, cinstirea scriitorului Rebreanu nu s-a mai rezumat la gestul unei manifestări formale, de "patriotism local", ci ea s-a dovedit a fi pornită din convingerea că scriitorul și-a făcut loc în amintirile conjudețenilor lui, că scriitorul continuă de acolo unde se găsește, să le îndrume pașii și să le deschidă ochii asupra privelyștilor lumii.

Interesul pentru creația lui Rebreanu este tot așa de mare și în alte zone ale țării, nu numai la Năsăud. De fapt, el se bucură de aceeași prețuire pretutindeni în țară, iar opera lui constituie una dintre marile realizări ale literaturii noastre. Pretutindeni au și au avut loc diverse sesiuni științifice și simpozioane în care se dezbate probleme legate de creațiile lui Rebreanu. Toți criticii literari, de valoare, s-au grăbit să-i consacre studii și cărți. Faima lui a depășit de multă vreme granițele țării. Romanele ION, PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR, RĂSCOALA i-au asigurat un prestigiu de care nu se mai bucura nici un alt romancier român. Nimeni nu l-a putut egala în puterea de a crea oameni ori în concurența pe care o face stării civile. Foarte apreciate au fost și sunt cărțile lui traduse în alte limbi, începând încă din deceniul al treilea al secolului nostru. De altfel, încă de la apariția lor, ION a fost socotită a fi o adevărată epopee a poporului nostru, corespondent, în literatura națională, a cărții lui Tolstoi RAZBOI ȘI PACE, iar PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR este socotită, până astăzi, drept una din cele mai reușite creații dintre cele inspirate din primul război mondial. Scriitorul este considerat a fi nu numai creatorul romanului nostru modern, ci și cel mai important realizator al lui.

GRIGORE SILAȘI

Născut

**25 ianuarie 1836 în Beclean
Bistrița-Năsăud**

Decedat

17 ianuarie 1897 în Năsăud

**Membru de Onoare al
Academiei Române
din 13 septembrie 1877**

Prof. TRAIAN PAVELEA - Năsăud

A scrie acum în 1996, când s-au împlinit 160 de ani de la nașterea profesorului universitar doctor Grigore Silași, mi se pare un act de pioasă datorie față de memoria unui strălucit reprezentant al cugetului și simțirii românești de odinioară, față de truditorul dârz care a lucrat cu dăruire exemplară pentru binele și prosperitatea semenilor din mijlocul cărora a pornit și s-a ridicat.

Revendicat, deopotrivă atât de beclenari, cât și de năsăudeni, Grigore Silași deschide strălucita galerie a academicienilor originari din actualul județ Bistrița-Năsăud sau foști elevi ai renumitelor școli năsăudene.

Din "Autobiografia" redactată de Grigore Silași în 1885 și publicată în "Tribuna" din Sibiu la 24 și 26 ianuarie 1897 aflăm că distinsul cărturar s-a născut în Beclean la 27 ianuarie 1836, din părinții Vasile Silași, protopop, și Cristine Moisin. Primele deprinderi de citit și scris în limba română le-a primit în casa părintească, iar cele de limba maghiară le-a dobândit sub îndrumarea cantorului evanghelic reformat din localitate căci, pe acele vremuri, nu putea fi vorba de existența școlilor române satești. A urmat cursul elementar cu succes eminent la părinții franciscani din Dej, unde un singur călugăr lucra simultan cu elevii din cele patru clase primare. În anul școlar 1847/48 este înscris în clasa a II-a din cele cinci clase gimnaziale ale liceului romano-catolic din Cluj. Popasul clujean al elevului a fost întrerupt de evenimentele din martie 1848, când tatăl său, reîntorcându-se de la memorabila Adunare a românilor Transilvaniei, celebrată pe Câmpia Libertății de la Blaj la 3/15 mai 1848, îl luă cu sine acasă. În timpul revoluției, cât și după aceea, a continuat

studiile la Școala Normală (Hauptschule) din Năsăud, apoi la liceul piariștilor din Cluj unde, în vara anului 1855 a promovat examenul de maturitate, așa cum atestă "Testimoniul de maturitate" al lui Grigore Silași, eliberat de piariștii din Cluj la data de 15 iulie 1855, fiind apreciat cu nota "praeclare maturus".

Un destin dramatic începe să-l urmărească încă din perioada terminării studiilor liceale. Astfel, cu câteva luni înainte de susținerea examenului de maturitate, tatăl său încetă din viață, subit. Tânărul, lipsit de acum înainte de căldura părintească a tatălui, dar mai ales de mijloacele bănești necesare continuării studiilor la medicină, ori la politehnică, acolo unde îl chemau aptitudinile și solidele lui cunoștințe dobândite până acum, este nevoit să abandoneze definitiv aceste profesii practice și să se înscrie la Academia Teologică din Blaj. La recomandarea superiorilor săi a fost trimis apoi, ca bursier, la Seminarul central greco-catolic de la "Sfânta Barbara" din Viena, pe care l-a absolvit în 1895, fiind hirotonisit preot de însuși mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, marele său povătuitor și binefăcător care, îi expedia prin poștă, la Bethlen (Beclean) o scrisoare purtătoare de noroc:

"Fiule! Din aici alăturata copie vei vedea mai pe larg cum că de la Înalțul cr. Minister de Culte și Învățământ ți-am dobândit una stațiune de prefect al studiilor în Seminarul Central greco-catolic din Viena, unde pe lângă cvartir și vipt, vei avea și câte 12 fl.v.a. pe lună. Deci prin aceste îți rânduim că cât vei putea mai în grabă să revii la Blaj, ca de aici după ce vei primi sacrele ordine să poți pleca și ajunge la locul destinațiunii tale înainte de ce s-ar începe anul nou scolastic carele cum știi cu 1 Octobrie a.c. se începe".

Din porunca mitropolitului tânărul prefect de studii mai avea să îndeplinească și îndatoririle preoțești la "Sfânta Barbara", pentru credincioșii români ai bisericii de acolo. În aprilie 1862 Facultatea de Teologie a Universității din Viena îi acordă doctoratul în teologie și îi încredințează agendele vicerectorale ale Seminarului, bineînțeles acestea din urmă, onorific. Se pare că starea financiară a tânărului era destul de precară, deoarece acesta face demersuri pe lângă binefăcătorul său, rugându-l să intervină pentru îmbunătățirea situației lui materiale. Răspunsul mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, datat Blaj, 12 ianuarie 1864, nu este nicidecum optimist, ba mai mult, înaltul prelat își manifestă îngrijorarea că din pricina "enormelor lipse și strâmtorări financiare ale statului, înainte m-am temut că și a doua cerere a noastră pentru zidirea unei biserici greco-catolice române și Casei parohiale în Viena nu va avea mai favoritor rezultat."

Dacă demersurile pe lângă Curtea imperială austriacă s-au dovedit ineficiente, peste un an, în 6 aprilie 1865, comitele român Alexandru Sterca

Suluțiu de Cărpeneș “din îndrumarea lui Dumnezeu și grația Scaunului Apostolicesc”, arhiepiscopul și mitropolitul Albei-Iulia, emite o Diplomă în temeiul căreia “Prea Onoratul în Cristos Frate, Dr. Grigoriu Silași” era “decorat” cu demnitate și titlul de “arhidiacon onorariu al arhidiecezei Albei-Iulia și sesor la Veneratul Consistoriu Metropolitan”, ceea ce, negreșit, a înviorat oarecum bugetul tânărului prelat. Aceste distincții veneau drept consecință a recunoașterii meritelor lui “... puse în folosul binelui comun, al Bisericii lui Dumnezeu”, iar recunoașterea oficială a unor astfel de merite confirmă activitatea de excepție desfășurată de Gr. Silași în metropola austriacă. Se știe, de exemplu, că s-a integrat mișcării naționale și culturale studențești din Viena, prin înființarea la “Sf. Barbara” a “Societății literare a teologilor români”, unde s-a format o pleiadă de cărturari patrioți români care și-au pus talentul și energia vieții lor în slujba neamului românesc: Iustin Popfii, dr. Ioan Rațiu, Simion Micu, George Marchiș, Ioan Boroș, Ioan Papiu, Victor Rusu, Maxim Pop și alții. Ceva mai târziu a lucrat cu dăruire, tact și pricepere la îndrumarea studenților români membri ai societăților “România” și ai “Societății Social-Literare a Românilor”, izbutind să-i adune pe studenții români într-o singură societate, “România Jună” care, pe parcursul existenței sale, va scrie unul dintre cele mai emoționante și valoroase capitole ale culturii noastre naționale.

Curând însă, prin 1868, primi și titlul și salariul de vicerector al colegiului și, e sigur că, atât starea materială, cât și poziția lui socială indicau prezența la Viena a unui bărbat influent, ale cărui îndemnuri și sfaturi trebuie să fie primite cu încredere mai cu seamă din partea noului val de studenți veniți de pe mai tot cuprinsul românesc. Nu este exclus ca însuși Mihai Eminescu și Ioan Slavici să fi fost cucerii de farmecul, cultura, inteligența și patriotismul beclenarului care, probabil, le va fi sugerat celor doi necesitatea ființării unui comitet studențesc pentru organizarea grandioasei manifestări național-patriotice de la Putna, din 15 august 1871. Nu cunoaștem contribuția lui Gr. Silași la organizarea serbării, dar se știe că a fost prezent la Putna în acea zi memorabilă, unde a ținut o cuvântare atât de înflăcărată, încât a fost ovaționat îndelung și purtat pe umeri de unii participanți. Vorbind despre semnificația evenimentului de la Putna patriotul Grigore Silași zicea: “Însă noi n-am celebrat prin prezenta sărbătoare în Ștefan cel Mare numai pe principele erou, ci și pe principele religios, cum trebuie să fie toți domnitorii adevărați, și înainte de toate pe principele român, național și patriotic”. În încheiere spunea: “Veniți, sfinți părinți, dulcilor frați români și dulci surori române! Veniți să rădicăm cu toții împreună pocalul nostru, dar să rădicăm și să înălțăm totodată și vocea inimei noastre române și să strigăm în armonie:

Să trăiască în vecii vecilor românismul !”

În vara anului 1872, Ministerul Cultelor și Învățământului al regatului maghiar a instituit concurs pentru ocuparea catedrelor didactice de la nou înființata Universitate din Cluj.

“Nu știu auzit - ai sau ba - scria Grigore Silași unui foarte bun și însuflit prieten - că eu am concurs pentru catedra de dreptul canonic, ori pentru catedra limbisticii și literaturii române, ori în fine pentru catedra filologiei române, una din trei, și deoarece prelegeri la universitate se vor începe în octombrie a.c., denumirea profesorilor trebuie să se întâmple chiar în zilele acestea, de nu cumva s-au și întâmplat până acum. Te rog dară, nu pregeta a te întrepune pentru mine la noul ministru de culte și învățământ Trefort, pentru ca să capăt vreuna din catedrele la care am concurs”. Peste câteva săptămâni, aspirantul la o catedră universitară clujeană lectura următorul text: “Ministerul Cultelor și Învățământului al Regatului Maghiar. Nr. 27.964 1872. Prin grațioasa hotărâre a Majestății Sale imperiale din 20 octombrie a.c. Vă numește pe Dumneavoastră la Universitatea din Cluj, Facultatea de Filosofie, la catedra de limba și literatura română, ca profesor public ordinar cu un salariu de 2.000 fl., la care se adaugă 300 fl. pentru locuință, având dreptul la un salariu mai ridicat, odată cu avansarea. Vă anunțăm să vă prezentați fără întârziere la rectoratul Universității susamintite pentru a depune jurământul, după care veți intra în drepturile dumneavoastră. Buda, 1872, 28 octombrie. (ss) Trefort Agoston.”

Numirea ca profesor universitar a lui Grigore Silași a fost primită cu simpatie și entuziasm de conaționali din patrie, în special de cei din Năsăud, care l-au felicitat prompt pe proaspătul universitar printr-o vibrantă telegramă: “Reverendissimului Domn Dr. Gregoriu Silași în Viena. Denumirea Reverendisv: Domniei Voastre de profesor la universitatea înființată în Cluj a cauzat una bucurie generală. Pentru aceea grăbim a veni și a-ți gratula, poftindu-ți de la Dumnezeu sănătate îndelungată și statornică, ca să poți lucra cu succes în cariera aceasta nouă, pre cât de onorifică, pre atât de grea. Năsăud în 29 octombrie 1872 (ss. Arion Mărcușiu, jude regesc, Gregoriu Moisil, vicar episcopesc foraneu, Maxim Pop, Dr. Constantin Moisil, Florian Moțioc, Octaviu Barițiu, Dr. Ioan Marte Lazăr, Leon Pavelea, Ioan Ciorceriu, Nicolae Pop, Ioan șerban, Ioan Marcianu”).

Corpul profesoral al Universității clujene primea în rândurile sale personalitatea unui mare învățat. Pe lângă excepționala lui erudiție teologică, Gr. Silași “... s-a instruit practic în toate domeniile filologiei, în toate epocile istoriei noastre literare, în istoria limbii, dialectologie, poetică, romanistică”; a fost și un poliglot, pe lângă limbile clasice greaca și latina, cunoștea limba

franceză, maghiara și germana, precum și araba și alte câteva limbi semitice.

Din cercetarea întreprinsă de domnul profesor universitar Octavian Șchiau, publicată în "Tribuna" Nr. 7 din 13 februarie 1986, rezultă că "Filologul și mai ales dascălul Grigore Silași avea să se definească cu toată personalitatea sa odată cu numirea sa ca profesor de limba și literatura română la Universitatea clujeană. De acum istoria literară, lingvistica, folcloristica devin preocupări permanente, continuate chiar și după brutală sa înlăturare de la Catedră, din 1886". În sinteza aceleași cercetări se relevă că în perioada 1872-1886, în semestrul întâi și al doilea, profesorul Silași era programat cu câte șase ore pe săptămână, cu cursuri sau seminarii, având o tematică foarte variată: "Istoria literaturii române până la începutul secolului XXVIII-lea (1872), Istoria literaturii române vechi și premoderne (1874), Începuturile și dezvoltarea creației lirice românești (1875), Istoria literaturii române din epoca contemporană (1878), Istoria teatrului românesc în versuri și Istoria scrierilor istorice românești de la început și până în epoca noastră (1881), Începuturile și dezvoltarea creației populare românești (1882), Începuturile și dezvoltarea până în zilele noastre a creației satirice și didactice românești (1882), Influența literaturilor străine asupra literaturii române și Literatura populară românească, începând cu creația folclorică până în epoca contemporană (1883), Creația artistică cultă românească de la începuturi până în zilele noastre (1884), Vocabularul și versificația limbii române, Monumente și mitologie daco-romană, Poetica românească, Elementele limbii arabe în comparație cu celelalte limbi semitice, Istoria limbii și literaturii române de la începutul secolului XXVIII-lea până în epoca noastră (ultimul curs fiind susținut pe spațiul a opt ani universitari). Seminariile conduse de profesorul Silași erau închinare unor valori consacrate (V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, I. H. Rădulescu, Gh. Asachi) sau creației dramatice actuale românești, ori creației populare românești, ori unor aspecte ale poeziei românești". Disciplinele lingvistice - afirmă prof. Octavian Șchiau - ocupă un loc larg în activitatea sa didactică, punând în lumină un poliglot erudit, pasionat deopotrivă pentru aspectele practice și teoretice de cercetare ce le ridică în acea epocă limba română. "La deschiderea Universității erau anunțate două cursuri de limbă (Gramatica românească, elementele și fonetica limbii române și Originea și evoluția istorică a limbii române). În anii ce au urmat au fost audiate: Derivarea în limba română și dialectul macedo-român în comparație cu dialectul daco-român, istoria lingvisticii românești începând cu sfârșitul secolului al XXVIII-lea, Dialectele istro și megleno-român în comparație cu daco-româna, Morfologia limbii române în comparație cu morfologiile limbilor surori și Elemente străine în limba română,

Fonetica și Ortografia limbii române în legătură cu principiile ortografice mai vechi și mai noi, Monografia limbii române privită din punctul de vedere al istoriei limbii, Privire istorică asupra compunerii cuvintelor în limba română, Sintaxa limbii române în evoluția sa istorică și Istoria lingvisticii românești de la începuturi până în zilele noastre, Privire istorică asupra principiilor ortografice și ortoepice ale limbii române, derivarea și compunerea în limba română”.

Se știe că după stabilirea lui ca profesor universitar la Cluj a fost luat în combinație de vreo patru ori la episcopiile vacante ale Gherlei, Oradei Mari și Lugojului, că în 1872 a fost candidat de deputat dietal din partea românilor din Solnocul Interior, că încrederea și prețuirea românilor îl îndrituise în 1873-1875 în congregațiunea Comitatului Cojocnei ca membru ales, că a întemeiat Reuniunea Sodalilor (a meseriașilor și comercianților) din Cluj, al cărui președinte a fost, a condus activitatea Societății Literar-Sociale “Iulia” a studenților români universitari din Cluj. Societatea “Iulia” a fost, după aprecierea unor profesori universitari maghiari, cea mai înfloritoare și mai solidă între societățile similare ce existau pe lângă universitatea clujeană.

În zbuciumata sa existență a izbutit să publice relativ puțin. Imensul material adunat pentru redactarea prelegerilor sale universitare, bună parte din uriașul tezaur folcloric, lingvistic, dialectologic, de istorie și estetică literară, a fost mistuit de flăcările rugului aprins de huliganii bestiali, acolo pe Felegvar, în noaptea de 14 mai 1884, ori Dumnezeu știe numai unde s-au rătăcit. A editat mai multe cărți bisericești și laice, printre care: “Apologii, discuțiuni filologice și istorice maghiare, privitoare la români”, “Renașterea limbii române în vorbire și scriere (I, II)”, “Dialectul macedo-român paralel cu cel daco-român”, “Despre însemnătatea literaturii române tradiționale”, “Românul în poziția poporală”, “Psaltirea calvino-română versificată”, “Analogia în limbă”, “Oare din limba franceză împrumutăm?”, “Limba literară și limba poporală”, “Abecedarul român din secolul al XXVII-lea”, la care trebuie adăugată mulțimea de articole și studii publicate în “Șoimul Românesc” (1865-1866; 1871) și în alte periodice.

Recunoașterea supremă a meritelor sale științifice i-a venit din partea Academiei Române, care l-a ales, în ședința din 13 septembrie 1877, membru onorar. La ședința Societății Academice Române, prezidată de Ion Ghica, erau prezenți: V. A. Urechia, G. Barițiu, A. Roman, Aug.Tr. Laurian, V. Babeș, V. Maniu, I. Hodoș, G. Sion, N. Crețulescu, G. Ștefănescu, N. Ionescu, Al. Odobescu, I. Caragiani, P.S. Aurelian, St. Fălcoianu, D. Sturdza. Cu prilejul acelei ședințe a fost ales ca membru ordinar B.P.Hasdeu, iar ca membrii de onoare: N. Popea (arhimandrit), I. Cavaler de Pușcariu și Grigore Silași.

Prezidiul Societății Academice Române îl înștiința pe prof. dr. Grigore

profesorul de limba și literatură română al universității de acolo dr. Szillassy Gergely nu numai că-și ține cursurile în limba română, dar cu prilejul unor lecții se lasă răpit a face declarații agitatoare contra națiunii maghiare și tinde a tulbura pașnica bunăînțelegere între naționalități. "La cererea ministrului, rectorul a adunat informații asupra desfășurării activității didactice conduse de prof. Gr. Silași, i-a atras acestuia atenția că la Universitatea din Cluj nu este permis să se țină cursuri în românește" nici din când în când, nici chiar în cazul în care toți ascultătorii lui ar fi români". Raportul chibzuit al rectorului l-a înfuriat pe ministrul Trefort care i-a aplicat o muștrare pe motiv că "nu a luat nici o măsură contra lui Silași cu toate că știa de mai înainte că-și ține cursurile în limba română". Totodată îl îndeamnă să-i dea prof. Silași, în numele ministrului, dojana cea mai severă și să-l facă băgător de seamă că în viitor nici într-un chip să nu mai țină cursurile în limba română, căci în caz contrar ministrul va ști să impună respectarea legii.

În astfel de împrejurări prof. Silași nu s-a mai putut rămâne președintele Societății "Iulia", fiind ales în locul lui avocatul dr. Aurel Isac. Anii de existență viitoare ai societății erau numărați.

Scandalul stârnit de presa maghiară a reizbucnit și mai violent la puțin timp după ce "Gazeta Transilvaniei" din Brașov s-a transformat în ziar cotidian. Cu acel prilej, mulți studenți clujeni și-au exprimat bucuria printr-o telegramă în care făceau aluzie la "drepturile răpite ale românilor". La anchetă, unul dintre studenți, fiind întrebat ce înțelege prin "drepturi răpite", a răspuns clar că "nu înțelege decât faptul că, drepturile asigurate prin lege pe seama românilor nu sunt respectate". Ba mai mult, profesorul ieșean, Aron Densuseanu, membru onorar al "Iuliei", trimițând și el o felicitare "Gazetei", îndemna pe redactorii acesteia "să tragă cu biciul de foc pe pielea hipopotamului". Senatul universitar a fost de părere că "hipopotam" ar trebui înțeleasă națiunea maghiară.

În urma incidentului, soarta Societății "Iulia" a fost definitiv pecetluită, iar în ce-l privește pe prof. Gr. Silași, dr. Ioan Lupaș, profesor la Universitatea "Regele Ferdinand I" din Cluj, membru al Academiei Române, scria în 1937 următoarele: "S-au început din nou asmuțările presei ungurești, îndeosebi ale ziarului "Maggyar Polgar", unde se oploșise revizorul școlar Grigore Moldovan cu proza sa veninoasă, contra profesorului Silași, la locuința căruia studenții maghiari au făcut în seara zilei de 14 mai 1884 o serenadă scandaloasă, iar a două și a treia au înscenat demonstrațiuni și mai scandaloase la cursurile universitare ale lui Silași, care tocmai în anul acela se potrivise a fi decanul Facultății de Filosofie. Cu toate că unul dintre colegii săi, dr. Melzl, îl făcuse atent să-și amâne sub vreun pretext oarecare cursul,

căci studențimea maghiară e tulburată și o să-i producă neplăceri, Silași ca om de bună credință și conștiințios, s-a dus la curs în amândouă zilele, expunându-se astfel diferitelor insulte și necuviințe din partea studenților unguri care, întârâțați de un coleg profesor, plănuiseră chiar un atentat împotriva nevinovatului profesor român. O doamnă din aristocrația clujeană, aflând la timp acest plan satanic, l-a destăinuit lui Silași, dându-i astfel putința să-și salveze viața în ultima clipă, fugind noaptea din locuința sa din Strada Bisericii Ortodoxe. Biblioteca i-a fost însă risipită, transportată în parte pe "Fellegvar" și dată pradă flăcărilor".

Ministrul Trefort, luând în considerare acuzele formulate împotriva lui Silași de președintele comisiei de anchetare a cazului, prin decizia sa din 17 iulie 1884, a dispus absolvirea profesorului Silași de ținerea cursurilor în anul universitar 1884/1885 precum și de orice activitate oficială în cadrul universității, îndrumând Facultatea de Filosofie să-și aleagă un prodecan, iar pentru suplinirea catedrei de limba și literatura română, dacă va fi nevoie, să facă propunere în timp util. Lua, astfel, sfârșit cariera didactică universitară a unuiu dintre cei mai străluciți reprezentanți ai catedrei de limba și literatura română de la Universitatea din Cluj.

La sfârșitul primăverii anului 1885, ex universitarul clujean a primit o scrisoare de la academicianul profesor Ioan Bianu, prin care îl informa că în anul 1884 Ministerul Instrucțiunii Publice din București a decis a retipări cu litere latine *Cronica* lui Șincai. Spre acest scop s-a adus manuscrisul de la Iași după care s-a făcut ediția de la 1853 la Iași. Acel manuscris însă era o copie și de aceea a fost greșită măsura ministrului, căci a scăpat din vedere că la Cluj, în Biblioteca Muzeului Transilvănean, se află manuscrisul autograf al *Cronicii* lui Șincai. Pentru o nouă ediție era necesar, absolut necesar, să se utilizeze acel manuscris autograf." Spre a remedia această greșală - scria Bianu - s-a crezut de mare folos a se face o colaționare totală și completă cu acel manuscris. Nimeni nu este însă în mai bună dispozițiune și mai competent pentru această lucrare ca D-voastră. Din această cauză dl. ministru actual (Dimitrie Sturza n.n.) m-a însărcinat să vă rog ca să binevoiți a primi să vă însărcinați."

Despre felul cum s-a achitat Gr. Silași de această migăloasă trudă, Grigore Tocilescu, în prefața "*Cronicii*" lui Șincai, ediția București, 1886, scrie următoarele: "Grație inițiativei luate de d. Sturza, ministrul actual al Instrucției Publice, colaționarea prezentată cu m-scriptul original din Cluj s-a făcut de d. profesor dr. Gr. Silași care a notat pe marginea unui exemplar tipărit, ce se păstrează la Biblioteca Academiei Române, toate deosebirile: adaosele, ștersăturile și corecturile făcute de către autor. Din acestea se dă la finele volumului al III-lea, indicele celor mai însemnate variante, cele care

adaugă sau modifică în ceva textul tipărit, lăsându-se afară numai deosebirile mici de ortografie, punctuație și de inversiuni, spre a nu se încărca prea mult acel indice.”

Anii din urmă i-au fost întunecați și dramatici. Demersurile pe lângă autoritățile austro-ungare în scopul recalculării pensiei sale, luându-se în considerare și perioada cât a funcționat la “Sf. Barbara”, nu au avut soluționarea corespunzătoare.

Satisfacții materiale și morale au venit din partea “Reuniunii Sodalilor Români”, a Băncii “Economul” și a “Asociațiunii Transilvane pentru literatura Română și Cultura Poporului Român” care, în data de 23 iulie 1886, îi expedia o scrisoare prin care îi propunea să accepte funcția de director al nou înființatei Școli de Fete din Sibiu. Nu cunoaștem răspunsul profesorului Grigore Silași la această scrisoare, cert este însă faptul că nu a dat curs solicitării.

Din consemnările proceselor verbale ale Băncii “Economul” se știe că Grigore Silași a fost numit director executiv al Băncii la data de 10 aprilie 1890, că în 3 august 1895 a demisionat din această funcție. După ce și-a adunat puținele lucruri, sărac și măcinat de o boală gravă de nervi, a revenit la locurile atât de dragi lui, stabilindu-se câteva luni la Sângeorg-Băi, apoi la sora lui, Ana, măritată cu protopopul Filipan, în casa căreia, la 17 ianuarie 1897 a trecut în neființă, fiind înmormântat în cimitirul “Comoara” din Năsăud.

În încheiere, transcriem o emoționantă evocare, realizată de academicianul profesor Virgil Șotropa, martor ocular la dramaticele evenimente din mai 1884, de la Cluj: “Parcă aud freamătul surd, aud răcnetele și urletele sălbaticilor care înainte cu doisprăzece ani au asaltat în Cluj modesta locuință a decedatului Silași, voind să-l prăpădească. Parcă-l văd pe vrednicul bărbat al națiunii noastre stând în fața juriului compus din colegii săi de la universitate, chemat să se justifice: cum, de ce a cutezat el să țină la universitatea din Cluj prelegeri în limba românească, în dulcea limbă a părinților, moșilor și strămoșilor noștri?”

Și Silași stă puternic și neînfrânt; ispitele grele nu sunt în stare să facă ca el să-și uite de datorințele ce simte că le are față cu neamul său. O vorbă, puțină cedare ar fi în stare să-l ridice poate chiar și în Scaunul metropolitan din Blaj. Dar el nu cedează nici un pas, deoarece bine știe că aceasta o poate face numai în detrimentul națiunii sale. În nemărginita sa iubire de neam se aduce jertfă sfântă pe altarul națiunii: exemplu rar de conștiință și abnegațiune.”

VIRGIL ȘOTROPA

Născut

5 decembrie 1867 la Gheorgheni
Harghita

Decedat

1 aprilie 1954 la Năsăud

Membru de Onoare al
Academiei Române
din 24 mai 1943

Prof. doctorand LAZĂR URECHE - Bistrița

În galeria oamenilor de cultură ce au ilustrat prin viața și activitatea lor ținutul Năsăudului, Virgil Șotropa s-a impus ca una dintre cele mai distinse personalități.

Desfășurând cu osârdie o activitate prodigioasă, ce se întinde peste o jumătate de veac, pe țărâm didactic, publicistic și cultural, Șotropa s-a afirmat, în primul rând ca istoric al ținutului grăniceresc năsăudean, domeniu în care ne-a lăsat o operă perenă ce i-a adus consacrarea definitivă ca istoric, răsplătită de către contemporani cu titlul de membru de onoare al Academiei Române.

Descendent dintr-o veche familie grănicerească din Maieru, Virgil Șotropa¹ a plecat în viață cu un statornic cult al muncii și cu o implacabilă dârzenie de a lupta. Pilde i-au fost în acest sens ascendenții săi direcți, Iacob și Alexandru Șotropa. Cel mai îndepărtat strămoș ce poate fi urmărit arhivistice este Gherasim Șotropa, fost preot în Maieru între 1774-1811.²

Străbunicul lui Virgil, Constantin Șotropa, fiul popii Gherasim și al preotesei Iftinia, s-a născut la 1757 în Maieru³. El s-a căsătorit cu Parasca "lui Ion Șotropa" la 7 noiembrie 1781⁴, căsătorie din care s-au născut 7 copii, dintre care doar 3 au avut norocul să ajungă la vârsta maturității: Iacob (bunicul lui Virgil), Nicolae și Ofilat.

Iacob Șotropa s-a născut la 25 septembrie 1784⁵ -și nu în 1785 cum susțin unii- în localitatea Maieru. El a făcut școală preotească și, probabil, la începutul anului 1813, s-a căsătorit cu Susana Halabori din Bozediu⁶ (jud.

Mureș). În tinerețe făcuse parte din regimentul de graniță năsăudean, în 1812 ajungând cu acesta până la Danzig, unde l-a văzut pe Napoleon I, "călărind în fruntea generalilor săi, în drum spre Rusia".⁷

Iacob Șotropa a fost preot în Maieru 37 de ani (1813-1850). În timpul revoluției de la 1848-1849, el a salvat - în calitate de notar vicarial - de la pieire numeroase acte și documente bisericești.⁸

Iacob Șotropa a avut 6 copii, dintre care 2 rețin atenția cercetătorului: Ilișca (Susana), căsătorită cu precunoscutul botanist, academicianul Florin Porcius, și Alexandru, tatăl lui Virgil.

Alexandru Șotropa s-a născut la 10 februarie 1828 în localitatea Maieru.⁹ El își începuse studiile la școala primară națională din Maieru, unde, în anul 1834, figurase în *Cartea de aur* ca elev distins la învățătură¹⁰, urmând apoi cursurile Școlii normale din Năsăud. După absolvirea acesteia, s-a înscris la Liceul piariștilor din Cluj, unde activase în "Societatea de Citire a Tinerimii Române" înființată de tânărul jurist Alexandru Bohățel. În anul 1844 este membru cotizant al acestei societăți culturale românești (printre primele din Transilvania), fiind înscris în lista președintelui ei (Alexandru Bohățel) al XVII-lea din cei 31 de membri printre care mai figurau Avram Iancu (al III-lea), Ioan Pușcariu (al XV-lea) sau Alexandru Papiu Ilarian (al XVII-lea).¹¹ Alexandru Șotropa frecventase și școlile din Târgu Mureș, pentru ca, în cele din urmă, să încheie studiile teologice la Blaj¹², foarte probabil în 1848.

Revoluția de la 1848-1849 îl angajează ferm în apărarea idealurilor românești, îndeosebi cele ale grănicerilor năsăudenii. El a fost desemnat să răspândească în Valea Someșului o Proclamație grănicerească, fapt ce i-a adus urmărirea din partea insurgenților maghiari. În aceste condiții, în noaptea de 30/31 martie 1848, o companie maghiară vine la Maieru direct de la Năsăud pentru a-l aresta pe Alexandru Șotropa ("fiul popii") și pe Florian Porcius, cumnatul său¹³. Cei doi, împreună cu alți fruntași ai mișcării românești din zonă, au fost duși la Năsăud și apoi la Cluj, fiind înțemnițați la Felegvár¹⁴. În închisoare n-au fost nici un moment siguri de viață, "căci aproape în toate zilele eram martori ai executării condamnaților la moarte", ultima dintre acestea fiind cea a "preotului luteran Ludwig Roth".¹⁵

Cu toate că Alexandru Șotropa avusese și o pregătire preoțească el nu îmbrățișă această carieră. În anul 1850, "candidatul în teologie" dă o "încredințare" vicarului Năsăudului, semnată de "bătrânii satului Maier", prin care arăta că "dacă trebile diocezane se vor întogmi și organiza" se "făgăduiește cu toată inima" să slujească ca preot în satul său, dar deocamdată se vede silit "a cuprinde altă dregătorie"¹⁶. În anul 1850 îl întâlnim funcționar

regesc la Gheorgheni¹⁷, având apoi funcția de președinte al Consiliului de inspecție pentru exploatarea pădurilor și cea de receptor regesc al Reghinului¹⁸, cu sediul la Gheorgheni.

La Gheorgheni, Alexandru Șotropa se căsătorise cu Ana Csanyi, o româncă cu numele maghiarizat. Din această căsătorie, la 5 decembrie 1867, s-a născut Virgil Șotropa. Dar când Virgil împlinise abia un an și o lună, la 11 ianuarie 1869, mama sa murise "de typhus". "Am rămas văduv - scria cu amărăciune Alexandru Șotropa la 15 ianuarie din acel an cumnatului său Florian Porcius - cu un copilăș Virgil de un an și o lună, de câte ori mă uit la el îmi plânge inima. În ceasul morții beata nevastă mi-a încredințat purtarea de grijă și asta voi să și împlinesc"¹⁹. După 1869, Alexandru Șotropa s-a mutat la Năsăud, unde a desfășurat o vie activitate culturală românească.²⁰ A murit la 26 iulie 1889, la vârsta de 65 de ani²¹.

Din acest mediu de familie, la care se adaugă instrucția și educația primită în școlile năsăudene, Virgil Șotropa avea să pornească în lume cu dragostea neștrămutată față de pământul românesc și față de istoria zbuciumată a înaintașilor, cu încrederea în dreptatea luptei naționale românești și cu neconținută credință în izbăvirea neamului din care s-a născut și pentru care a lucrat cu folos.

Școala primară și gimnaziul (cu excepția clasei a IV-a) le-a făcut la Năsăud, având ca dascăli pe dr. Paul Tanco, dr. A. P. Alexi și Maxim Pop. La gimnaziul năsăudean s-a împrietenit cu George Coșbuc, prietenie care se va consolida în anii studenției la Cluj.

După absolvirea gimnaziului și obținerea diplomei de maturitate (1885), Șotropa s-a înscris la Universitatea din Cluj, unde a urmat cursurile Facultății de litere, secția limba și literatura maghiară și germană. Din anii studenției la Cluj, lui Virgil Șotropa îi răsărea figura luminoasă a profesorului universitar Grigore Silași (primul profesor de limba și literatura română de la această universitate), "un suflet nobil", pe care-l va portretiza într-un articol din *Arhiva Someșană*. Majoritatea profesorilor universitari erau maghiari și, mulți dintre ei, nedreptți cu studenții români. Singurul profesor cu un pronunțat simț al dreptății - despre care Șotropa își amintea cu plăcere - a fost Meltzl de Lomnitz.²²

După terminarea anului III de studii, la insistențele Comitetului Fondurilor Grănicerești Năsăudene - care-i acordase bursa de studii - Virgil Șotropa vine ca profesor de limba maghiară la liceul din Năsăud (în anul școlar 1888/1889) pentru ca în anul școlar 1889/1890 să-și continue studiile la Budapesta²³. Întors de la Budapesta, el a plecat să-și satisfacă serviciul

militar, iar apoi a trebuit să plece la Cluj pentru încă un semestru de universitate.

Întocmai ca și alți tineri români transilvăneni, după terminarea studiilor universitare, Șotropa a plecat pentru a ocupa un post de profesor în Vechea Românie. În drum spre București, la insistențele lui Grigore Maior și Traian Pop, s-a oprit la Brașov, unde-l aștepta Aurel Mureșanu redactorul și proprietarul "Gazetei Transilvaniei" pentru a-l determina să accepte gazetăria profesionistă la acest ziar. Ajunge totuși la București, unde a petrecut două săptămâni în compania lui George Coșbuc, care l-a introdus în cercurile culturale înalte ale Capitalei. Aici i-a cunoscut printre alții, pe I.L. Caragiale, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Traian Demetrescu și a conferit cu Ionel Grădișteanu, cunoscut om politic român, căruia i-a înmănat și o scrisoare din partea lui Iuliu Coroianu, secretarul P.N.R. din Transilvania²⁴.

La stăruințele redactorilor de la "Gazeta Transilvaniei" și la sfaturile lui Ionel Grădișteanu, Șotropa acceptă gazetăria profesionistă la Brașov, unde va lucra 4 ani (1892-1896). În acea vreme, redacția "Gazetei Transilvaniei" fusese des vizitată de către multe personalități din Transilvania ori din Vechea Românie. Tânărul Șotropa cunoscuse aici, printre mulți alții, pe Ion Axente Sever, frații Mocioni, Vicențiu Babeș, Aurel Isac, Amos Frâncu, pe tribuniștii Dumitru Pop, Vasile Goldiș, Ion Rusu-Șirianu, pe Badea Cârțan, Moise Grozea și Take Ionescu²⁵. În paginile "Gazetei Transilvaniei", Șotropa a publicat numeroase articole, majoritatea acestora fiind introduse în rubrica Foiletonul "Gazetei Transilvaniei".

La insistențele repetate ale Comitetului Fondurilor Școlare Grănicerești Năsăudene, Virgil Șotropa renunță - cu toată opoziția lui Aurel Mureșanu - la gazetăria profesionistă și la 4 decembrie 1896 este încadrat profesor de limbile maghiară și germană la Gimnaziul superior din Năsăud, unde predă aceste discipline până în 1913 când s-a pensionat la cerere²⁶. La 1 noiembrie 1919 a fost reîncadrat la aceeași instituție pe catedra de germană, completată, uneori, cu istoria, geografia, limba română și filosofia, unde a funcționat până la pensionarea sa definitivă în 1933.

La catedra liceului năsăudean, Șotropa a desfășurat o activitate didactică remarcabilă, contribuind în mod decisiv la formarea unei pleiade de intelectuali români. A fost un profesor pregătit și merituos, un exemplu de conștiinciozitate profesională și conduită morală, apreciat unanim de către foștii lui elevi și pentru bunătatea lui sufletească. Aceste calități l-au impus încă din tinerețe între dascălii năsăudeni. În anul 1899, când postul de director al liceului rămase vacant, Comitetul Fondurilor Școlare grănicerești îl alege, în unanimitate, în această funcție, motivând că Șotropa are "o cultură

superioară și moralitate ireproșabilă”²⁷. Guvernul maghiar a respins însă numirea sa în postul de director, pe motivul că Șotropa este “prea mare naționalist român” și că ar “căuta să împiedice maghiarizarea liceului năsăudean”²⁸.

Virgil Șotropa a avut o pregătire profesională în specialitatea sa, cum puțini profesori o au “- remarca cu teme Vasile Bichigean, directorul liceului năsăudean, în 1933, cu ocazia pensionării distinsului profesor. Lecțiile sale erau de un înalt nivel științific și etic, reflectând măsura în care acesta “stăpânea materia”, dibăcia “cum știa să o agrementeze” și “modul cum scotea pentru elev maximul de folos posibil”. El putea “să facă o carieră remarcabilă și să ajungă în posturi de conducere, ce i s-au oferit, dar în modestia sa nedesmințită a rămas neclintit la postul de educator al tinerei generații, unde credea că poate fi de mai mare folos neamului său, decât în oricare slujbă înaltă”²⁹.

Paralel cu activitatea didactică, Virgil Șotropa a desfășurat și o largă activitate culturală³⁰ și de cercetare istorică. Conștient de rolul arhivelor în cercetarea istorică, el s-a arătat în permanență preocupat de soarta acestora. În diverse studii, Șotropa a militat pentru aducerea în țară a arhivelor de la Viena și Budapesta, ori din alte țări, referitoare la Istoria Românilor și face propuneri concrete în vederea recuperării lor³¹. Din inițiativele lui Șotropa și a altor intelectuali năsăudeni (Iuliu Moisil, Iulian Marțian, Alexa David, Artene Mureșan), la 2 august 1931 s-a pus bazele Muzeului Năsăudean prin comasarea bunurilor culturale mobile ale acestora (cărți, manuscrise, acte, documente, periodice, obiecte) cu valoare istorico-culturală “vrednice de conservat”³².

Pentru salvarea arhivelor, fondatorii Muzeului Năsăudean au întemeiat, cu aprobarea Direcției Generale a Arhivelor Statului, o Subdirecție a acestora la Năsăud în anul 1937³³. Virgil Șotropa a lăsat el însuși un fond arhivistic de mare valoare, păstrat astăzi la Filiala Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale³⁴.

Numele lui Virgil Șotropa se leagă și de apariția *Arhivei Someșene*, publicație istorico-culturală care valorifică o mare parte din arhivele locale în cele 27 de numere ce au apărut între anii 1924-1930³⁵. Meritul de a fi menținut în permanență revista la un nivel științific ridicat revine, în primul rând, lui Virgil Șotropa. El a depus aici o muncă grandioasă, fiind, în același timp, director, redactor, secretar de redacție și tehnoredactor.

Meritul său incontestabil îl reprezintă, fără îndoială, opera lui scrisă; o operă istorică valoroasă ce se întinde pe aproape 3000 de pagini publicate

ce însumează 60 de titluri, unele de proporții monografice, apărute în "Gazeta Transilvaniei", *Transilvania*, *Anuarul liceului grăniceresc din Năsăud*, *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj* și, cele mai multe, în *Arhiva Someșană*.

Virgil Șotropa este, în primul rând, un istoric al ținutului năsăudean al cărui trecut l-a abordat în întreaga-i complexitate. El a cuprins în orizontul său de cercetare probleme variate, contribuind, pe baza unei documentări solide și adesea inedite, la lămurirea fenomenului cercetat. Studiile sale privind înființarea graniței militare năsăudene, ce însumează aproape 300 de pagini³⁶, îl recomandă, drept cel mai bun cunoscător al problemei, orice cercetător fiind nevoit să apeleze la investigațiile năsăudeanului, iar *Istoria școalelor năsăudene*, scrisă în colaborare cu Nicolae Drăganu (Năsăud, 1913), reprezintă cea mai amplă monografie a acestora în care se perindă, întocmai ca într-o frescă de mare maestru, elevii cu dascălii lor, obștea românească din zonă cu neajunsurile dar mai ales cu realitățile ei în plan școlar.

Alte teme des abordate în studiile sale scot în evidență individualitatea ținutului năsăudean, referindu-se la invaziile tătarăști, viața socială, economică, culturală și religioasă din arealul fostului regiment de graniță la revoluția din 1848-1849. Nu puține sunt studiile ce evidențiază figurile luminoase ale unor bărbați de seamă ai ținutului precum Florian Porcius, Vasile Nașcu, Ioan Marian, Grigore Moisil, Grigore Silași, Iulian Marțian și George Coșbuc.³⁷

Eforturile pentru cunoașterea trecutului istoric năsăudean, făcute cu modestie și sânguință tăcută, i-au adus consacrarea definitivă, sesizată la timp, de cel mai înalt for științific al țării, Academia Română, care, în ședința sa din 18 mai 1943, l-a ales, în unanimitate de 28 voturi, membru de onoare al ei. "Profesorul din Năsăud, Virgil Șotropa - se arată în recomandarea de primire a lui Silviu Dragomir - care a atins o vârstă venerabilă, a rămas în Ardealul de Nord, unul dintre cei mai distinși cărturari români. Fost dascăl la Liceul grănicerilor năsăudeni, din tinerețe și-a propus să cerceteze și să studieze trecutul acestui ținut cu un caracter atât de neaoș românesc, cu o pătură țărănească plină de conștiință și harnică și cu un mănunchi de intelectuali crescuți la vechea școală a mândriei lor de foști soldați ai împăratului. În 1913 a tipărit împreună cu regretatul nostru coleg Nicolae Drăganu "Istoria școalelor năsăudene". După unire a exploatat sistematic arhiva bogată a orașului Bistrița și cu ajutorul materialului recoltat a publicat în studii și articole de revistă contribuții istorice de cea mai mare importanță pentru istoria graniței de la Năsăud. "Arhiva Someșană" întemeiată de Domnia Sa constituie un izvor neprețuit pentru istoriografia noastră și o comoară de bogăție nebănuită pentru cunoașterea suferințelor și luptelor din trecut.

Profesorul Virgil Șotropa își continuă cu osârdia unui autentic cărturar, activitatea și conduce cu deplină competență, împreună cu bătrânul său tovarăș, profesorul Iuliu Moisil, “Muzeul Năsăudean” și “Arhiva grânicerească”. Academia Română se cinstește pe sine, alegându-l între membrii săi de onoare și recunoscând meritele unei vieți atât de pline de roade binefăcătoare. De aceea propunem alegerea sa ca membru onorar, încă în sesiunea prezentă”³⁸. Propunerea lui Silviu Dragomir a fost contrasemnată de către Andrei Rădulescu, Ștefan Ciobanu, Dimitrie Gusti, Nicolae Bănescu, Victor Slăvescu, Radu Rosetti, Ion Lupaș, Gh. I. Brăteanu și Ion Nistor³⁹.

Alegerea sa ca membru de onoare al Academiei Române a fost ultima și cea mai mare răsplată, căci după aceea a mai trăit 11 ani, dezmoștenit de un regim indecent cu marii lui creatori, în casa sa devenind chiriaș, ostracizat de regimul comunist. A murit la 1 aprilie 1954 la Năsăud. Scrierile lui istorice, prezentate ca pilde de năzuințe, eforturi, suferințe și mai ales realizări pentru viitorime i-au asigurat însă nemurirea, iar omului de știință Virgil Șotropa un loc binemeritat în istoriografia transilvană.

NOTE

1. Virgil Șotropa nu s-a bucurat încă de un studiu monografic. Din timpul vieții sale datează câteva articole ce-i reliefează meritele profesionale și științifice: V. Bichigean, *Omagiul profesorului Virgil Șotropa trecut la pensiune cu începere de la 1 septembrie 1933*, în *Anuarul Liceului grâniceresc “G. Coșbuc” din Năsăud*, an școlar 1932/1933, Bistrița, 1933, p. 17-21; S. Dragomir, *Virgil Șotropa*, în “Plaiuri Năsăudene”, I nr. 1-3, București, 1943; V. Bichigean, *Noi academicieni năsăudeni*, în “Plaiuri Năsăudene”, II, nr. 14-16, București 1944. După moartea sa au apărut 4 studii importante: I. Rusu, *Virgil Șotropa*, în *Revista Arhivelor*, X, nr. 2, București, 1967, p.269-278; Gavril Istrate, *Amintiri despre profesorul Virgil Șotropa*, în *Arhiva Someșană*, (în continuare A.S.) II, Năsăud, 1974, p.55-65; Valeriu Șotropa, *Virgil Șotropa*, în *Revista Arhivelor*, LV, vol. XL, nr. 2, București, 1978, p.196-204; *Enciclopedia istoriografiei românești*, Ed. șt. și Enciclopedică, București, 1978, p. 315.
2. Arhivele Statului Bistrița (în continuare A. S. B.), fond. 55, inv. 590, f. 43 și inv. 603, f.2
3. Idem, fond Virgil Șotropa, pach. XII, dos. 170, f. 6-7.
4. Idem, fond 55, inv. 590, f. 8.
5. Ibidem, f. 50. Iulian Marțian (vezi A.S. nr. 7, Năsăud, 1927, p.37) și Valeriu Șotropa (*op.cit.*, p.196) au afirmat greșit anul nașterii 1785
6. A.S.B., fond Virgil Șotropa, pach. XII, dos. 170, f.4.
7. Virgil Șotropa, *Reflexiuni pe vârful Ineului*, în A.S., nr.20, Năsăud, 1936, p.255.
8. Valeriu Șotropa, *op. cit.*, p.196.
9. A.S.B., fond 55, inv. 603, f.14.
10. Virgil Șotropa, *Năsăudul de altă dată*, în A.S., nr. 19, Năsăud, 1936, p.33. În *Cartea de aur* erau înscrși cei mai buni elevi la învățătură de la școlile grânicerești de rang mai înalt .
11. Vezi Ioan Vaida, *Pagini din viața lui Alexandru Bohățel*, în A.S., nr. 27, Năsăud, 1940, p.136.

12. Virgil Șotropa, *Amintiri și impresii*, în *Transilvania*, nr. 9, 1922, p.596.
13. Idem, *Din zilele de zbucium ale anilor 1848-1849*, în *A.S.* nr. 6, Năsăud, 1926, p.14
14. *Ibidem*.
15. Florian Porcius, *Autobiografie* (publicată postum), în *A.S.*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 65.
16. *A.S.B.*, fond Vicariatul Rodnei, pach. II, dos. 19, f. 30
17. Idem, fond Virgil Șotropa, pach XXV, dos.380, f. 121
18. *Ibidem*, pach. XII, des. 170, f.2.
19. *Ibidem*, pach. III, dos. 43, f. 58.
20. Aici s-a recăsătorit cu Miuca, căsătorie din care s-a născut Emil Șotropa. Acesta a trecut în România, unde a studiat farmacia. După Unire a fost farmacist la Cluj. El este fratele vitreg al lui Virgil Șotropa și tatăl cunoscutului istoric al dreptului românesc Valeriu Șotropa.
21. *A.S.B.*, fond Registrele matricole de stare civilă, Năsăud, nr. 785, f. 22.
22. Idem, fond Virgil Șotropa, pach. XXIX, dos. 406, p. 14.
23. *Ibidem*, f. 22
24. *Ibidem*, f. 25-27,
25. *Ibidem*, f. 32-39 passim
26. Vezi Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 348.
27. Vezi "Gazeta Transilvaniei", nr. 155 din 1899.
28. Idem, nr. 235 din 1899 Vezi și *A.S.B.*, fond Virgil Șotropa, pach XXIX, dos. 406, f. 48.
29. V. Bichigean, *Omagiul profesorului Virgil Șotropa trecut la pensiuine cu începere de la 1 septembrie 1933*, în Anuarul liceului grăniceresc "G. Coșbuc", an școlar 1932-1933, p. 19-20.
30. La Brașov a fost o vreme secretar al despărțământului brașovean al "Astrei", funcție îndeplinită și la Năsăud, unde a înființat două biblioteci ambulante ale acestui despărțământ (vezi *A.S.B.* fond "Astra", Despărțământul Năsăud, pach. I. dos. 21, f. 92).
31. Vezi Virgil Șotropa, *În chestia arhivelor*, în *Transilvania*, nr. 2, 1922, p.165-166.
32. Valeriu Șotropa, *op.cit.*, p.198.
33. *Ibidem*.
34. Pentru conținutul fondului vezi *Îndrumător în Arhivele Statului Județului Bistrița-Năsăud*, București, 1988, p. 425-432.
35. Ultimul nr. (28), care n-a putut apare în 1940 din cauza ocupației hortyste, a fost tipărit abia în 1994 sub îngrijirea Inei Șuteu (nepoata lui Virgil Șotropa), a lui Ioan Mureșan și Simion Lupșan de la Arhivele Statului din Bistrița.
36. Vezi Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, în *A.S.* nr. 24, Năsăud, 1938, p. 1-129 și în *A.S.*, nr. 25, Năsăud, 1939 p. 361-375; idem, *Militarizarea Văii Bârgăului*, în *A.S.*, nr. 10, Năsăud, 1929, p. 1-30.
37. Pentru bibliografia operei lui Virgil Șotropa publicată în *A.S.* a se vedea *Arhiva Someșană (1924-1994)*, Editura Tipomur (Edit. de Arhivele Statului Bistrița), Tg. Mureș, 1994, p. 168-170.
38. Silviu Dragomir, *Virgil Șotropa*, în "Plaiuri Năsăudene" I, nr. 2-3, 1943, p.3.
39. "Plaiuri Năsăudene", nr. 2-3, 1943, p.3.

IOAN AL. MAXIM

Născut

8 februarie 1902 la Rusu-de-Jos,
Beclean

Decedat

13 octombrie 1968 la Cluj-Napoca

Membru corespondent al
Academiei de Științe
din 1937

Prof. dr. IUSTINIAN PETRESCU - Cluj-Napoca

Dr. IOAN CHINTĂUAN - Bistrița

Ioan Al. Maxim a văzut lumina zilei în satul Rusu-de-Jos (Beclean-pe-Someș), județul Bistrița-Năsăud pe 8 februarie 1902, într-o familie de țărani cu doi copii, de unde a moștenit puterea de muncă, nădejdea de împlinire și perseverență. După terminarea primelor clase (în Beclean) reușește să termine liceul german de la Bistrița - unde se dovedește silitor și răspunzător față de sacrificiul părinților și de încrederea ce i s-a acordat.

În 1921 s-a înscris la Facultatea de Științe a Universității clujene. Dând dovadă de sârguință și interes, încă din anul II a fost numit preparator la Catedra de Geologie-Paleontologie, condusă de savantul I.P.Voitești. A absolvit facultatea în 1925, primind treptat și meritat fiecare grad didactic universitar. Teza de doctorat a susținut-o în 1927. În anul 1937 este ales membru corespondent al Academiei de Științe.

În 13 octombrie 1968 avea să treacă în eternitate, istovit de suferința fizică a unei operații, datorate unei boli care nu l-a iertat. A lăsat în urmă peste 70 de lucrări științifice și 43 de generații de naturaliști care l-au păstrat în memorie ca un om dârz, drept, neîngenunchiat de vremuri (care nu întotdeauna i-au fost prielnice).

Domeniul *Geologiei generale - Geomorfologie și Hidrologie* l-a slujit cu devoțiune, revenind mereu pe teme pline de interes. Să amintim câteva studii:

- *Contribuții la explicarea fenomenului de încălzire al apelor lacurilor sărate din Transilvania (1-4)*, Rev. Muz. Geol.- Min., 3/1 (1929), 4/1 (1930), 6/1-2 (1936), 7/1-2 (1940) (București);

- *Un crâmpiei din evoluția hidrografică a Câmpiei Ardelene: V. Costei*, Bul. Soc. Rom. Geogr., 59 (1940) (București);

- *Izbucuri - izvoare intermitente de la noi*, Rev. Geogr. Rom, 4 (1941) (București);

- *Evoluția procesului de formare a lacurilor sărate născute din vechi ocne*, Rev. Muz. Geol.-Min., 8/1 (1943-1944) (Cluj);

- *Un fenomen tipic de captare în bazinul Someșului Rece*, Probl. Geogr., 2 (1955) (București);

- *Din evoluția hidrografică a Câmpiei Române (2). Un interesant fenomen de captare în reg. Beclean (pe Someș): captare prin alipire*, ST. cercet. Geol. Gf, 8/3-4 (1957) (Cluj);

- *Cîteva considerații asupra originii radioactivității apelor izvoarelor minerale de la Olănești (Vilcea)*, Studia, s. Geologie-Geogr., 1 (1965) (Cluj).

A fost preocupat de inventarierea și **studiul meteoriților** de pe teritoriul României (*Meteoriți și materiale meteoritice din România*, Studia, s. Geologie-Geogr., 1 (1968) (Cluj);

A urmărit cu pasiune recuperarea unor **fosile** provenind de la **mamiferele terțiar-cuaternare** de pe teritoriul țării:

- *Bos primigenius din Cuaternarul de la Mogoșești (jud. Satu-Mare) și de la Jibert (jud. Târnava Mare)*, Rev. Muz. Geol.-Min., 6/1-2 (1936) (Cluj)

- *Ibex priscus de la Grotte Tătaru de Monts Bucegi (Roumanie)*, Bul. Soc. St., 10 (1948) (Cluj);

În domeniul **paleontologiei nevertebratelor** are contribuții valoroase

- *Forme noi de moluște din Pliocenul superior de la Derșida (Sălaj)*, Com. Acad. Rom., 10/7 (1960), (București);

- *Ostracode din Ponțianul v. Budacului (Bistrița-Năsăud)*, Studia, s. Geol.- Geogr., (2/1969) (Cluj) (în colab. cu I. Chintăuan);

- *Studiul moluștelor terestre și de ape dulci din sedimentele cuaternare de la Uriu, jud. Bistrița-Năsăud*, Studii tehn.-econ., H, 4 (1972) (București).

În ultimii ani a manifestat interes față de **cercetările paleobotanice**, publicând (în colaborare cu I. Petrescu) mai multe lucrări:

- *Flora pliocenă din bazinul de la Derna*, Studia, s. Geolog.- Meogrf., 1 (1968) (Cluj);

- *Cîteva plante fosile necunoscute din Stephanianul de la Secul (Banat)*, St. Cercet. Geol. Geof.-Geogr., 15/1 (1970), (BUcurești).

Teme de sinteză, legate de evoluția, apariția și dispariția viețuitoarelor și chiar privind geneza vieții l-au preocupat pe profesor (*Paleontologia și unele probleme ale evoluției în trecutul geologic*, Studia, s. Geol.-1 (1966) (Cluj).

N-a uitat să-și omagieze maestrul, despre care vorbea cu venerație (*I. Popescu-Voitești - spicuri din activitatea sa științifică*, Rev. Muz. Geol.-Min., 8/1 (1944) (Cluj).

O bună parte din energie și-a dedicat-o organizării Muzeului de Paleontologie- Stratigrafie a Bazinului Transilvaniei, din cadrul Departamentului de Geologie al Universității clujene. Colecțiile, reconstituiri etc. (în bună parte) sunt emanații ale gândirii profesorului Maxim.

Semnatarii prezentului articol i-au fost studenți (între 1959-1964) și mai târziu colaboratori în cadrul Catedrei de Paleontologie (I.P.), respectiv a Stațiunii de Cercetări Arcalia (I.C.). Cursul de Paleontologie, pe care l-am urmat în anul universitar 1960/1961, ne-a rămas întipărit ca o prelegere de maestru, în care profesorul se uita pe sine, dar și pe noi studenții, care lipsiți de pauză ne aflam în prelungiri perpetue, ce se încheiau la capătul a trei ore (în loc de două!). Vorba apăsată, mai mult domoală decât dinamică, cu intonații de har, niciodată nu te plictisea și Paleontologia ajunsese un curs etalon al valorii pentru toți studenții clujeni la Geologie. Examenul cu profesorul Maxim însemna piatra de încercare a fiecăruia dintre noi. Rezervat, exigent, dar drept și răbdător, profesorul nu făcea rabat la calitate. Fiind puțini studenți în an (doar 20) își permitea ca examenul să dureze vreo zece ore zilnic, două zile consecutiv. Pentru studenții foarte buni (notați cu 8 și numai rarisim, eventual la trei ani odată, cu 9) examenul oral se întindea pe 30-45 de minute; pentru colegii cu ghinion întrecea o oră!

Îi datorăm profesorului Maxim îndrumarea pașilor noștri în domeniul Paleobotanicii-Palinologiei (I.P.), respectiv a Micropaleontologiei ostracodelor (I.C.). A știut să ne insuflă dragostea și pasiunea spre două domenii bine cotate ale Paleontologiei. Nu a pregetat să vină cu noi și pe teren, pentru a ne face să înțelegem mai bine rosturile domeniilor noastre de cercetare în descifrarea geologiei regiunilor încredințate spre studiu: Oligocenul din Bazinul Almaș-Agrij (I.P.) și Neogenul din regiunea Budacu-Bistrița (I.C.). Moartea prematură a profesorului a făcut ca susținerea tezelor noastre de doctorat să fie făcute la Universitatea din București - la acad. M. Filipescu (I.P.) și respectiv la Universitatea din Cluj - la prof. N. Meszaros (I.C.).

Perioada frământată pe care a traversat-o prof. Maxim a făcut să fie expus vremurilor, intrând adeseori în conul de umbră al parveniților politici. Lipsit de abilitate, franc și nedispus compromisurilor, prof. Maxim a trecut cu greu unele perioade din cariera sa universitară. Nedorindu-și funcții, dar pretinzând respectarea statutului său de profesor universitar, integru și moral, a intrat adeseori în conflict cu unii reprezentanți ai ierarhiilor superioare din Universitate (rector, decan). Unii colegi de departament, mai tineri sau de

aceeași generație, mediocri sau nu, au știut să urzească în juru-i zvonuri și denigrări. Sesizând balastul de caracter al unor colegi îi trata cu răceală, care ajungea până la aversiune. De cei morali și harnici se apropia cu blândețe părintească. Au fost situații în care și-a asumat și judecăți subiective! Pensionarea lui subită, regizată penibil de către decanul de-atunci (T.M.), cu accepțiunea tacită a Rectoratului, este o mostră a nedreptăților ce i s-au făcut. S-a stins cu durerea acestei nedreptăți, întreținută cu fariseism și de către unii colegi de Catedră.

În serile târzii (pleca de la Laborator pe la orele 22) îi plăcea să se confeseze, pretinzând prezența celor apropiați. Știa să picure în inimile noastre dragostea de Neam și Țară, punctând întâmplări din perioada de școală, din anii de studenție sau din timpul petrecut pe frontul din Basarabia (unde a participat activ). “Comunismul bolșevic - se confesa profesorul - a uzurpat democrația în țară prin săbiile Armatei Roșii. Sper să ajung și eu zilele când România va fi iarăși ce-a fost și pentru care am luptat și eu până la Odessa...”. Avea un cult pentru sacrificiul lui Avram Iancu, a mareșalului Antonescu și a unor ofițeri căzuți pe altarul întregirii Patriei. Mai totdeauna nu uita să facă un portret maestrului său - I.P. Voitești, nimbându-l cu nemurirea unui mucenic.

I. Al. Maxim rămâne în inimile celor care i-au fost aproape un model al Omului neîngenunchiat de vremuri, care și-a făcut exemplar datoria față de instituția universitară. A fost unul din ziditorii edificiului științific și moral al geologiei clujene.*

* Autorii mulțumesc d-nei Emilia MOȚIU-MAXIM - fiica profesorului, care a binevoit să ne pună la dispoziție fotografia și date biografice inedite.

